

T.C.

ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TARİH ANABİLİM DALI

CİHAD FETHİ TEVETOĞLU VE CUMHURİYET SENATOSU FAALİYETLERİ

Yüksek Lisans Tezi

Saime KIRT AKTAY

Danışman:

Prof. Dr. Önder DUMAN

Samsun, 2018

T.C.
ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

CİHAD FETHİ TEVETOĞLU VE CUMHURİYET SENATOSU FAALİYETLERİ

Yüksek Lisans Tezi

Saime KIRT AKTAY

Danışman:
Prof. Dr. Önder DUMAN

Samsun, 2018

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Hazırladığım Yüksek Lisans Tezinin bütün aşamalarında bilimsel etiğe ve akademik kurallara riayet ettiğimi, çalışmada doğrudan veya dolaylı olarak kullandığım her ayrıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, yazımda enstitü yazım kılavuzuna uygun davranıldığını taahhüt ederim.

…/…/2018

Saime KIRT AKTAY

TEZ KABUL VE ONAYI

Saime KIRT AKTAY tarafından hazırlanan "Cihad Fethi Tevetoğlu ve Cumhuriyet Senatosu Faaliyetleri'' başlıklı bu çalışma, _/_/2018 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oy çokluğuyla başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

İmza

Başkan: ____ __________

Üye: ____ __________

Üye: ____ __________

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

_/_/2018

Enstitü Müdürü

ÖZET

CİHAD FETHİ TEVETOĞLU VE CUMHURİYET SENATOSU FAALİYETLERİ

Saime KIRT AKTAY

Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans, Ekim/2018

Danışman: Prof. Dr. Önder DUMAN

Fethi Tevetoğlu, 73 yıllık hayatına, tıbbı, politikayı sığdırmış, bunları Türkçülük fikri yolunda entegre etmiş bir dava adamı, bir askerdir. Kendisi 31 Ocak 1916 yılında İstanbul'da doğmuştur. Ailesi ve çevresinin Türkçülük düşüncesinin yoğrulmasında büyük etkisi olan Tevetoğlu, ilkokul yıllarında yazarlık hayatına başlamış, Kopuz dergisi ile Samsun'un edebi hayatının şekillenmesinde büyük etkisi olmuştur. Milli Mücadele'nin başladığı şehrin Samsun olması, gerek bu şehrin gerekse bu şehrin onun üzerindeki "Milliyetçi" duygularının harmanlanmasındaki etkisi büyüktür.

1942 tarihinde Samsun'da 90 Piyade Alayı'nda baştabip olarak askeri hayatına başlayan Tevetoğlu, düşünceleri nedeniyle 1944 Türkçülük-Turancılık davasında 19 Haziran 1944 günü yargılanmış, 11 ay 20 günlük hapis döneminin ardından beraat etmiştir. Bu durum O'nu davasına daha sıkı bağlamış, bundan sonraki yaşamında siyasi açıdan Komünizm düşüncesine karşı Türkçülük fikrini hep en yüksekte tutmuştur. Tevetoğlu'nun şair, yazar, araştırmacı kimliğini Türkçü Turancı düşünceyle birleştirmiş, Ziya Gökalp, Mehmet Emin Yurdakul onun ilham kaynağı olmuştur.

Siyasi hayatı, 1957 yılında Demokrat Parti Samsun İl Başkanı olarak başlamıştır. 1961-1974 yılları arasında Samsun Cumhuriyet Senatörü olmuş ayrıca İslam Ülkeleri Konferansı Başkan Yardımcılığı, Parlamento Dış İlişkiler Komisyonu Başkanlığı, Müslüman Mültecileri Kalkındırma Vakfı Genel Başkanlığı, Türk Ocakları Eğitim ve Kültür Vakfı Genel Başkanlığı gibi görevlerde bulunmuştur.

Senatör olarak görev yaptığı sekiz yıl boyunca Türk dış politikası hususunda özellikle ABD ve Kıbrıs konularında gündemde yer alan Tevetoğlu'nun bütçeler konusunda da yönlendirici çalışmaları olmuştur. Döneminin öğrenci ve işçi

hareketleri konusunda gündem belirleyici ateşli konuşmalar yapan Fethi Tevetoğlu 27 Kasım 1989 tarihinde hayatını kaybetmiştir.

Anahtar Sözcükler: Fethi Tevetoğlu, Senato, Siyaset, Türkçülük, Turancılık

ABSTRACT

CiHAD FETHİ TEVETOĞLU AND HIS ACTIVITIES IN THE REPUBLIC SENATE

Saime KIRT AKTAY

Ondokuz Mayıs University, Institute of Social Sciences

Department of History, Master of Arts, October/2018

Supervisor: Prof. Dr. Önder DUMAN

Fethi Tevetoğlu is one who was a soldier and one who worked constantly for the sake of an ideal that he put medicine and policy into his 73 years of life and also he integrated them into the idea of Turkism. He was born on 31 January 1916 in Istanbul. Tevetoğlu, who had a great influence on the formation of Turkism in his family and environment, started writing life in elementary school years and had a great impact on the shape of the literary life of Samsun with Kopuz Magazine. Samsun is the city where the National Struggle began and so, the magnitude of the effect of blending “Nationalist” feelings on each other could not be ignored.

Tevetoğlu, who started his military life as a chief-doctor to the 90th Infantry Regiment in Samsun in 1942, was tried in the case of 1944 Turkism-Turanism on June 19, 1944 for his thoughts and he was acquitted after 11 months and 20 days of imprisonment. This tied him up more tightly to his aim and in the next life he always kept the idea of Turkism politically against the idea of Communism. Tevetoğlu has combined his poet, writer and researcher identity with Turkic-Turanian thought and also Ziya Gökalp and Mehmet Emin Yurdakul were an inspiration to him.

He started his political life in 1957 as President of Samsun Province from Democrat Party. He became Republican Senator of Samsun between 1961 and 1974 years. Also, He served as Vice President of the Conference of Islamic Countries, Presidency of the Parliamentary Foreign Affairs Commission, General President of Muslim Refugee Development Foundation and General President of the Foundation for Education and Culture of Turkish Hearths.

During his eight years as a senator, he also made some directing studies on Turkish foreign policy, especially on the US and Cyprus issues and furthermore on

the budget on the agenda. Fethi Tevetoğlu, who made hot speeches on the student and worker movements of his time, died on 27 November 1989.

Key Words: Fethi Tevetoglu, Senate, PolitiCumhuriyet Senatosu, Turkism, Turanism.

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ

BİRİNCİ BÖLÜM

CİHAD FETHİ TEVETOĞLU VE CUMHURİYET SENATOSU

İKİNCİ BÖLÜM

1961-1965 DÖNEMİNDE FETHİ TEVETOĞLU

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1965-1969 DÖNEMİNDE FETHİ TEVETOĞLU

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
1969-1973 DÖNEMİNDE FETHİ TEVETOĞLU

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AET	: Avrupa Ekonomik Topluluğu
AP	: Adalet Partisi
BM	: Birleşmiş Milletler
BP	: Birlik Partisi
C	: Cilt
CGP	:Cumhuriyetçi Güven Partisi
CENTO	: Merkezi Antlaşma Örgütü
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
CKMP	: Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi
CSTD	: Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi
DP	: Demokrat Parti
FİLA	: Dünya Güreş Birliği
GP	: Genç Parti
KKTC	: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
MP	:Millet Partisi
MBK	: Milli Birlik Komitesi
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
NATO	: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
s.	: Sayfa
ss.	: Sayfa Aralığı
S	: Sayı
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TDK	: Türk Dil Kurumu
THY	: Türk Hava Yolları
TSK	: Türk Silahlı Kuvvetleri

TİP	: Türkiye İşçi Partisi
YTP	: Yeni Türkiye Partisi

GİRİŞ

1. Araştırmanın Konusu

Türkiye'de ilk demokratikleşme hamleleri XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren görülmeye başlanmıştır. I. ve II. Meşrutiyet ve onu takip eden Cumhuriyet döneminde söz konusu hamleler önemli ölçüde ivme kazanmıştır. 1946 yılına gelindiğinde Türkiye'de çok partili siyasi süreç başlamış ve 1950'den itibaren on yıllık Demokrat Parti iktidarı sürmüştür. 27 Mayıs 1960'da Türkiye Cumhuriyeti ilk askeri darbe ile tanışırken, darbe süreci sonrası ülkede yeni bir anayasa hayata geçirilmiş ve çift meclisli bir sistem kurulmuştur.

Bu çalışmada 27 Mayıs 1960 ile başlayan süreçte kurulan Cumhuriyet Senatosu'nda Samsun senatörü olarak yer alan Fethi Tevetoğlu'nun senato faaliyetlerine yer verilmek istenmiştir. Söz konusu faaliyetler dönemin siyasi, sosyal, ekonomik, kültürel atmosferi dikkate alarak değerlendirilmiştir.

2. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu araştırmada 1961-1973 yılları arasında Fethi Tevetoğlu'nun mecliste senatör olarak çalışmalarının incelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda dönemin dış ilişkilerine, ülke içindeki karışıklıklara ve bunun meclise yansımalarına değinilmiş, Tevetoğlu'nun bu konudaki düşünceleri tez ve antitez olarak ele alınmıştır.

Çalışmamızın dikkat çekici yönü Tevetoğlu'nun düşüncelerinden hareketle dönemi hakkında bilgiler içermesidir. Bu çalışmada 1961-1973 yılları arasında gerek dış politikaya gerekse ülke içi oluşumlara ulaşmak mümkündür.

3. Araştırmanın Kapsamı ve Yöntemi

Araştırmadaki veriler dönemin yazınlarına istinat etmektedir. Tevetoğlu'nun ilişkili bulunduğu dergiler hayatının belirlenmesi aşamasında birincil kaynak olarak kullanılmıştır. Siyasi çalışmaları hususunda Cumhuriyet Senatosu tutanaklarından faydalanılırken, yazın kaynakları içinde bilimsel tezler, kitaplar, anılar, sempozyum bildirileri ve internet siteleri yer almıştır. Yine Tevetoğlu'nun kendi eserlerinden faydalanılarak dönemine kendi bakış açısından yön verilmiştir. Cumhuriyet Senatosu

tutanakları bu tezin ana kaynağını oluştururken, diğer kaynaklar ise ana kaynağın şekillenmesi için kullanılmış yardımcı kaynaklardır.

1961-1973 yılları arasındaki günlük gazete taramaları yapılmış, belirtilen yıllar arasındaki Türkiye'nin siyasi ve sosyal yapısı Tevetoğlu'nun faaliyetleri ile bütünleştirilmeye çalışılmıştır. Bu amaç ve yöntem çerçevesinde tezimiz üç bölümü kapsamıştır:

Birinci bölümde Tevetoğlu'nun hayatı konu edinilmiş, çocukluğu, eğitimi, meslek ve sanat hayatı bir bütün olarak verilmiştir. Tevetoğlu'nun fikir ve siyasi düşünce yapısının oluşumunda ailesinin ve eğitiminin önemine, buna bağlı olarak şekillenen siyasi, kültür ve sanat hayatına değinilmiştir. Yine Tevetoğlu'nun siyasi hayatı boyunca yer aldığı Cumhuriyet Senatosu'nun önemi ve işleyişi ele alınmıştır.

İkinci bölümde 1961-1965 yılları arasındaki döneme yansıyan olaylar Tevetoğlu'nun meclisteki çalışmaları çerçevesinde değerlendirilmiştir. Bu dönem 27 Mayıs darbesinin ardından MBK yönetimi ve 15 Ekim 1961 seçimlerini kapsar ki siyasi açıdan Türkiye'nin en istikrarsız dönemlerinden biridir. Seçimler sonrası İsmet İnönü başkanlığında koalisyonlar kurulmuşsa da gerek hükümet içi anlaşmazlıklar, gerekse de dış etkenler nedeniyle kurulan üç koalisyon uzun süreli olmamıştır.

Bu dönemde senatoya ülkenin dış politikası, zirai durumu, MEB'ce çıkarılan kitaplar, Ortak Pazar, Kıbrıs meseleleri yansımış, Tevetoğlu'nun bu konulardaki lehte ve aleyhte düşüncelerine bu bölümde yer verilmiştir.

Üçüncü bölüm 1965-1969 yılları arasındaki siyasi-sosyal olaylar ve bunlara yönelik Tevetoğlu'nun senato faaliyetleri ile ilgilidir. 1965 seçimleri ile Süleyman Demirel Hükümeti kurulmuş ve Tevetoğlu da AP iktidar sıralarında senatör olarak yer almıştır. Bu dönemin hükümette ses getiren en önemli konusu gençlik yürüyüşü ve işçi hareketleridir. İşçi hareketleri öğrenci yürüyüşlerine paralel olarak 1968'den sonra doruk noktasına ulaşırken, buna bağlı olarak TİP'e karşı halktan tepkiler devam etmiştir. TÖS'ün bu duruma etkisi sık sık gündeme taşınmıştır. Dış politikada Rusların Rumlara yardımları tepki çekmiş, İsrail Filistin olaylarında BM'in İsrail'e karşı olan hafif tavrı eleştirilmiştir. Bu dönemde Tevetoğlu senatoda Dışişleri, İçişleri, Turizm ve Milli Eğitim Bakanlıklarına dair bütçelerde sıkça söz almış, eleştirileri ile dikkati çekmiştir.

Dördüncü bölüm, 1969-1973 yılları arası Türkiye'de yaşanan siyasi, sosyal, ekonomik olayları ve Tevetoğlu'nun meclis içindeki görüşlerini kapsamaktadır. Bu dönem Türkiye'de inişli çıkışlı bir dönemdir. Nihat Erim ve Ferit Melen hükümetleri uzun soluklu olmamış, kurulan Naim Talu Hükümeti de sadece 14 Ekim 1973 seçimlerine kadar hükümeti ayakta tutma görevini üstlenmiştir. Bu seçimlerde Cumhuriyet Senatosunda üçte bir yenileme seçimleri de yapılmış, Tevetoğlu bu seçimlerle siyasete veda etmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

CİHAD FETHİ TEVETOĞLU VE CUMHURİYET SENATOSU

1.1. Cihad Fethi Tevetoğlu Hayatı

1.1.1. Çocukluk Dönemi

Dr. Cihad Fethi Tevetoğlu 31 Ocak 1916'da[1] İstanbul Beşiktaş'ta doğdu. Tevetoğlu'nun babası İstiklâl Savaşı esnasında yaşanan "Alemdar Gemisi Vak'ası"[2] kahramanlarından Dursun Ali Bey'dir. Bir şiirinde bunu şöyle dile getirir:

Dedem değirmenci, babam kaptanmış
Ninem tarlalarda kavrulmuş, yanmış
Bir çift agam yurda sunulan kanmış
Ben de Türklük için kurban doğmuşum.[3]

Annesi Hacı Osman Ağa'nın kızı Zehra Hanım'dır. Tevetoğlu, Zehra Hanım ve Ali Bey'in dört oğlundan üçüncüsüdür. İstanbul Beşiktaş nüfusuna kayıtlıdır. Babasının subay olmasından dolayı çocukluğu Hopa, Trabzon ve Samsun'da geçmiş ve babası I. Dünya Savaşı'na katılmak üzere evden ayrılmasıyla dört yıl süren zor bir çocukluk dönemi geçirmiştir.[4]

Tevetoğlu babasını kendisinde milliyetçilik idealinin ilk kurucusu olarak tanımlamıştır. Nitekim Tevetoğlu, 4 Kasım 1988'de düzenlenen bir konferanstaki konuşmasında bu dönemin kendisi üzerindeki etkisini şöyle ifade etmiştir:

---

[1] Nüfus kaydında 15 Şubat 1331 yazılı. Necmettin Sefercioğlu, *Tandığım Ünlü Türkçüler, (F.Tevetoğlu, 31 Ocak 1916-27 Kasım 1989),* http// www.ulkucudunya.com/indeksphp (09.05. 2016)

[2] Alemdar Danimarka ticaret filosuna mensup bir kurtarma teknesiydi. Kapitülasyonlar nedeniyle tekne Marmara Denizi'nde kendi hesabında çalışmaktaydı. 1914'te savaş çıkınca ülkesine geri dönmeyerek Çanakkale Boğazı'nda kalmıştı. Osmanlı hükümeti de bunun üzerine tekneye ambargo koymuş, tekneyi Alemdar ismiyle İstanbul'dan Çanakkale'ye cephe taşımayla görevlendirmiştir. Birinci Dünya Savaşı'nın Türklerin de mensubu olduğu İttifak kuvvetleri tarafından kaybedilmesi neticesinde Alemdar da diğer gemiler gibi Haliç'e demirlenmişti. İşgal kuvvetleri tarafından kurtarma seferleri yapmasına izin verilen Alemdar, Milli Mücadele'nin içine çekilmek için 7 mürettebat tarafından kaçırılmıştı. 80 ton kömür yüklenen Trabzon'a gitmek için hareket ettiği sırada gayrimüslimlerin ve casusların haber vermesi sonucu Fransız Karadeniz Komutanlığındaki E27 botu Amasra ilçesinde pusuya yatarak gemiye asker çıkarmaya başarır. İstanbul'a dönemeye zorlanan Alemdar gemisinin 21 Türk mürettebatı etkisiz hale getirilir. Alemdarın peşine düşen gambottan açılan ateşe tüfeklerle karşılık veren gemi personeline deniz ve karada sandallarla yardım edilerek E27 botu mağlup edilmiştir. Esir askerlerin serbestliğine karşılık Fransızlardan Türk bayraklı Karadeniz'deki gemilere dokunulmaması garantisi alınır. Geniş bilgi için bkz: Umut C. Karadoğan, *Milli Mücadele Yıllarında Türk Bahriyesinin Durumu ve Faaliyetleri*, ss. 621-626. http://atam.gov.tr/wp-content/uploads/05-umut-c.-karadogan.pdfSamsun-Tarih (02.06.2018)

[3] https://www.tbmm.gov.tr >yayın045 (30.4.2016), s. 303.

[4] Mehmet Soğukömeroğulları, *Fethi Tevetoğlu, Hayatı, Sanatı ve Şairliği*, Grafiker Yayınları, Ankara 2012, ss. 14-15.

> Dünyaya geldiğimde babam, deniz subayı olmasına rağmen I. Dünya Harbi'nin Kafkas Cephesi'ne verilmiş idi. Ancak ben dört yaşıma geldiğimde babam I. Dünya Harbi'nden dönmüştü. Hemen Millî Mücadele'ye katıldı. İşgal altındaki İstanbul'da idik. Babam o zaman Mücadele'ye hizmet için kurulmuş, İstanbul'daki gizli-milli kuruluşlarda hizmet yapan, cephanelikleri basarak oradaki cephaneleri Anadolu'ya sevk etmeye çalışan ve İstanbul'daki hem asker, hem sivil Milli Mücadelecileri Anadolu'ya kaçırmakla hizmet gören, o zamanki rütbesiyle bir güverte üsteğmeniydi. Beşiktaş'taki evimizin kapısı devamlı işgal kuvvetlerinin polisleri, askerleri tarafından çalınır, babam sorulurdu. Annem, dört oğlunun üstüne kartal gibi eğilmiş kadın, onlara cevap verirdi. Nihayet daha önce kendisi Zonguldak–Ereğli'ye geçen asker babam bizi oraya aldırdı. Babam, işgal altındaki İstanbul Boğazı'ndan kaçırılan Alemdar adlı geminin ikinci kaptanı olarak Fransızlarla Baba Burnu açıklarında ilk deniz savaşını verenlerdendir. Ben o zaman nihayet 5–6 yaşlarında bir çocuğum. Fakat şunu belirtmek istiyorum ki biz bu ruhla büyüdük, geliştik ve Milli Mücadele'nin bu ilk yıllarını bu şekilde yaşayarak o tarihi günlerin havasını teneffüs ederek.

1.1.2. Eğitim ve Yayın Hayatı

Fethi Tevetoğlu, ilköğrenimine Trabzon Zeytinlik İlkokulu'nda başlamış, Zeytinlik ve Horaköy yatılı okulunda okumuş, Samsun İstiklâl İlkokulu'ndan 1928 yılında mezun olmuştur.[5] Fethi Tevetoğlu'nun yazarlık ve yayıncılık hayatına askerî tıbbiye öğrencisi iken Kopuz dergisini çıkararak ve orada yazılar, şiirler yayınlayarak başladığı kabul edilse de Rıdvan Çongur ile yaptığı bir sohbette, "Benim daha ilkokul öğrencisi bulunduğum Samsun İstiklâl İlkokulu'nda ''İstiklâl'' adlı duvar gazetesini çıkararak yayın hayatına katılmam; hemen sonraki yıllarda Kastamonu Lisesinde, üç yıl devamlı olarak, 1933-1935 arası, Kastamonu Lise Mecmuası'nı çıkarmam..." sözleri, bu tür çabalarının ilkokul yıllarına kadar uzandığını gösterir.[6]

Trabzon Lisesi'nin orta kısım birinci sınıf öğrencisiyken *Güzel Polathane* gazetesinin yayımcısıdır. Bu gazetedeki ilk şiiri "Gemi ile Polathane" yi yazmıştır. Samsun'da çıkan *Yürüyüş* mecmuasının açtığı yarışmada "Gurup ve Ben" şiiri birincilik kazanmıştır. Daha sonra bu mecmuada Almancadan çevirileri yer almıştır. Çocukluk ve delikanlılık çağının şiir denemeleri, liseyi bitirdiği yıl *Çığır* dergisinde, "Kastamonu" adlı şiiri bir kıt'ası M. Mengüç ismiyle yayınlanmıştır. Tevetoğlu'nun şiirleri hakkında ilk olumlu değerlendirme Hüseyin Cahit Yalçın tarafından yapılmıştır. Yalçın, o yıllarda yayınladığı *Fikir Hareketleri* adlı dergide "Kastamonu" adlı şiirinin bu kıt'ası hakkında övgüsünü belirtirken "Elime geçen büyük bir şiir kitabında böyle tek bir kıt'aya rastlasam, sarf ettiğim zamana

---

[5] Mert Gönül, *Türk Düşünce ve Siyasi Hayatında Dr. Fethi Tevetoğlu*, (Yayınlanmış Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Ankara 2011, s. 6.

[6] Tevetoğlu'nun 100 yıl kutlaması için Abdurrahman Paşa Lisesi'nde yaptığı şu konuşma bu lisenin O'na kattıklarını doğrular niteliktedir: "Dünyada en büyük iftiharım Türk ve Müslüman olduğum ve Kastamonu Lisesi mezunu oluşum olur.'' Mustafa Eski, ''Kastamonu Abdurrahman Paşa Tarihi'', *http: // abdurrahmanpasalisesi.meb.k12.tr/* (04.04 2016).

acımayacağım" demiştir. Kıt'a şöyledir: "Sokak dar, günsüz... Çamur, ev kambur, kafes kırık./ Kırık kafesten çıktı sokağa bir hıçkırık./ Yanaştım halsiz eve, ağlayan kim ki dedim./ Dönüyordu her şeyden bıkan biri: Çıkırık…"

Adile Ayda ile bir konuşmasında söylediği şu sözler onun açısından şiirin yerini belirtmek için yeterlidir:

> Biliyor musun Adile Hanım. Ben kendimi çok dağıttım. Yalnız şiirle yetinseydim bugün memleketin en büyük şairi olabilirdim. 17-18 yaşındayken devrin en ünlü dergileri bana sayfalarını açmıştı. Tarihçilik, araştırmacılık, monografi yazarlığı, bunlarla değil de sadece şiirle yetinseydim daha doğru bir iş yapmış olurdum diye düşünüyorum.[7]

Samsun'da başladığı lise eğitimine Kastamonu Abdurrahman Paşa Lisesi'nde devam etmiştir. Okul numarası 173'tür. Lisede iken Kastamonu Lisesi *Mecmuası'nda Ahali* gazetesinde ve Nihal Atsız'ın *Orhun* dergisinde birçok şiiri ve makalesi yayınlanmıştır. Bunlar arasında Samsun'un meşhurlarına dair incelemeleri de vardır. Tosya'da *Dilek* gazetesinde de köycülük hakkında yazılar yazmıştır.

Lisede okurken Orhan Şaik Gökyay kendisinin edebiyat öğretmenliğini yapmıştır. Nihal Atsız ile burada tanışmıştır. Orhan Şaik Gökyay ve Nihal Atsız'ın birlikte Malatya Ortaokulu'na atanmasıyla Fethi Tevetoğlu Nihal Atsız ile mektuplaşarak irtibat kurmuştur. Bu dönemde Tevetoğlu'nun duygu ve düşüncelerini okul arkadaşı Türk Ocakları Eski Başkanı Prof. Dr. Orhan Düzgüneş şöyle anlatmıştır:

> Kastamonu Lisesinde 9, 10 ve 11inci sınıfları birlikte okumuştuk. Samsun Lisesi'nden nakil gelmişti. Ben o zaman yalnızca fen derslerinde ve sporda başarılı bir öğrenciydim. Fethi fırsat buldukça bize "Mengüç" imzasıyla yazdığı yazılarını ve şiirlerini okurdu. Arada bir ondan Atsız'ın şiirlerini de dinlerdik. Fen şubesinde olduğum halde bu yazı ve şiirler beni edebiyat şubesindeki arkadaşlardan daha fazla etkilemekteydi. Milli hislerimi uyarıyor, bana haz ve heyecan veriyordu. Artık boş zamanlarımda Fethi'yi arar olmuştum. Son sınıfa geçtiğimizde o yaz Atsız'ın düzenlediği Çanakkale yürüyüşüne katıldığını anlatmıştı. Böylece kendisine ve Atsız'a da hayranlık duygumuz artmıştı.

Fethi Tevetoğlu 1933 yılında Çanakkale yürüyüşüne katılmış, aynı yıl Atatürk'ün 10. Yıl Nutku'nu Ankara'da dinlemeye gelmiştir. Lise tahsilini 1934 yılında bitiren Fethi Tevetoğlu[8] 1985 yılında lisenin 100. kuruluş yıl dönümü münasebetiyle Kastamonu'ya gelmiş ve lisenin şeref defterine şunları yazmıştır: "Dünyada en büyük iftiharım Türk ve Müslüman doğduğum ve Kastamonu Lisesi

---

[7] Fatih Sur Kar, ''Türk Dünyasına Damgasını Vuran Rizeli Yazar-Siyaset Adamı, Dr. Cihad Fethi Tevetoğlu'', *Gazete Rize*, http://www.gazeterize.com/turk-dunyasina-damgasini-vuran-rizeli-yazar-siyaset-adami-dr-cihad-fethi-tevetoglu-makale,147.html (01.06.2018)

[8] Gönül, *Türk Düşünce*…. s. 8.

mezunu oluşum olur. 100. yıl kutlaması ömrüme en az on yıl daha kattı. Düzenleyenler sağ olsun. 1933-34 mezunu 175 Fethi".[9]

152 öğrenci numarasıyla İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde okumaya başlayan Tevetoğlu, Askeri Tıbbiye'de iken hem *Tasvir-i Efkâr*'da musahhihlik yapmış, hem de Ali Fethi imzasıyla *Orkun* ve *Atsız* dergilerinde şiirleri yayınlanmıştır. Üniversiteye başladığı bu yılda Türkçülük ve Turancılık düşünceleri ile ilgili yazdığı şiirlerini *Yarın Turan Benimdir!* ve *Türklüğe Kurban* adlı iki şiir kitabını yayınlamıştır.

Fethi Tevetoğlu lise öğrencisiyken birçok Türkçünün kendisine öz Türk adı seçmesi nedeniyle yazdığı şiirlerde kullandığı "Mengüç"[10] adını beğendiği için seçtiğini bildirmiştir. [11] Yazılarında F. Deniz, Ali Fethi, Fethi Mengüç, M. Mengüç, Mengüç Tibet, Dr. Cihad Bilir, Kopuz, Türkçü, Bir Numaralı Antikomünist, Hasan Değirmenci gibi müstear adlar da kullanmıştır.[12] Y. Erdal Ergül, Türk Yurdu dergisinde Dr. Cihad Fethi Tevetoğlu adlı makalesinde bu isimlere ek olarak A. Fethi, F.T., Dr. Fethi, Atsız Yoldaş, Atsıza Yoldaş, Fethi Tevet, Dr. Tevetoğlu lakaplarını da eklemiştir.[13]

Tevetoğlu Türk Ocaklı gençler ile yaptığı bir sohbette bu kadar çok takma ad kullanışının sebebini asker oluşuna bağlar ve şu şekilde anlatır:

> Asıl bu kadar çok ve değişik takma ad kullanışımın nedeni, asker oluşumdur. Her asker kendi adıyla siyasi nitelikte yazı yayınlarsa başı sıkıntıya gireceğinden, genellikle askerler takma ad kullanırlar. Ben Kopuz'u çıkarırken ''KOPUZ'' diye yazıyordum. *Kızılelma* diye çıkan Türkçü dergide ise ''Türkçü'' diye bir iki yazım çıktı. Bir komünist aleyhinde "Komünizmle Mücadele" dergisinde bir yazı yazmıştım, ona da ''Bir Numaralı Komünist Düşmanı ''diye imza atmıştım.[14]

Bu dönemde Nihal Atsız ile yazışmalarına devam eden Tevetoğlu, onun sayesinde girdiği muhitlerde Nihat Sami, Mükrimim Halil, Şükufe Nihal, Mithat Cemal, Peyami Safa, Halit Ziya, Yusuf Ziya ile tanışmış, bu durum onun ilmi ve fikri

[9] Mustafa Ekşi, *''Abdurrahmanpaşa Lisesi'nde Yetişen Sanat, Yazar ve Fikir Adamları'', **abdurrahmanpasalisesi**.meb.k12.tr/* (04.04.2016)
[10] Mengüç:Yaşlı Erkek, bkz.TDK "Türkçe Sözlük'', www.**tdk**.gov.tr/index.php?option=com. (10.04.2016)
[11] Gönül, *Türk Düşünce….* s. 9.
[12] Necmettin Sefercioğlu, *Tanıdığım Ünlü Türkçüler*.
[13] Y. Erdal Ertürk , ''Dr. Cihad Fethi Tevetoğlu'', *Türk Yurdu*, C.10, S. 29, Ocak 1990, s. 55.
[14] Y. Erdal Ertürk, ''Tevetoğlu İle Bir Sohbet'', *Türk Yurdu*, C.10, S. 30, Şubat 1990, s. 43.

yönünün gelişimine katkı sağlamıştır. Ali Nihat Tarlan'nın onun üzerindeki etkisi çok daha özeldir.[15]

Fethi Tevetoğlu soyadı kanunu çıktığında Tevetoğlu soyadını almasını da şöyle anlatmıştır:

> Milli Kütüphaneyi kuran Adnan Cahit Ötüken Milli Türk Talebe Birliği (MTTB) Genel Sekreteri idi. Birlik adı altında bir de gazete çıkarıyorlardı. Bu gazete için bir marş yarışması düzenlemişti. Ben o yarışmaya katılmıştım. Yarışmaya gönderdiğim şiirin altına "Atsız Yoldaş" diye yazmıştım, O bir "a" ilave etti."Atsız'a Yoldaş" diye neşretti. Böylece Atsız'a Yoldaş oldu. Sonradan soyadı kanunu çıkınca Atsız kendi takma adını yani Atsız'ı soyadı olarak aldı. Ben de Atsıza Yoldaş'ı tescil ettirdim. Nüfus kütüğümde kayıtlıdır. Fakat sonra Nazım Hikmet için askerî okullarda yapılan aramalarda, benim dolaplarım da aranmıştı. Benim o sırada Tagore hakkında bir kitabım çıkıyordu. Orada da Atsız'a Yoldaş imzasını kullanmıştım. Nitekim Yücel'de de gene aynı isimle yazılarım, şiirlerim, tercümelerim vs. çıkıyordu. Bu yüzden açılan soruşturmada sorgumu yapan Hâkim Fuat Bey adında bir binbaşı, "Oğlum, bu soyadını değiştir, sonra başın belaya girer. Yoldaş kelimesinden, sen Milliyetçi Türkçü olduğunu ispat edene kadar hapı yutarsın, seni komünist zannederler, bunu mutlaka değiştir." dedi. Ben de bunun üzerine, "Tevetoğlu" diye alınmıyordu, çünkü o senelerde "oğlu" yasaktı. "Tevet" diye aldım. Babam da önce "Tevetoğlu" alınmıyor denince "Tibet" diye almıştı. Onun için bazı yazılarımda "Mengüç Tibet" imzası koyuşumun sebebi budur. Sonradan aile mahkemeye müracaat ederek "Tevetoğlu" diye tashih ettirdi.

Halk Bilimi (Folklor) ile ilgili yazılarını *Halk Bilgileri Mecmuası*'nda yayınlarken şiirlerini ve edebî araştırmalarını da *Yücel* dergisinde yayınlamıştır. Tevetoğlu "Atsız Kahraman" ismindeki piyesini de bu dönemde yazmıştır.

Tevetoğlu, Askerî Tıbbiye'de okurken 1939 yılında Türkçü düşüncelerin ön planda olduğu *Kopuz* [16] dergisini çıkarmaya başlamış, arkadaşı Cemal Tiğin adına İstanbul'da yayınlamıştır. Kurucusu ve başyazarı olduğu dergiyi dokuz sayı çıkartmıştır. Hükümet yetkililerinin dönemin ünlü Türkçülerinin yazılarının yer aldığı bu derginin kapatılmasını aksi hâlde er olarak alaya gönderileceğini bildirmelerinden sonra da derginin yayın hayatına son vermiştir. Yine aynı yıllarda Hintli şairi Tagor'la mektuplaşmış, *Kopuz* dergisinde hakkında yazılar yazmış ve Tagor'un külliyatı, hayatı ve eserleri üzerine 1958 yılında bir de kitap yayınlamıştır.[17]

---

[15] Nurhan Girgeç, *Dr. Fethi Tevetoğlu'nun Hayatı, Fikirleri, Edebi Yönü*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi, (Yayınlanmamış Lisans Tezi) , Ankara 1992, s. 4.

[16] Derginin yazışma adresi İstanbul olmasına rağmen basım izni Kastamonu'dan alınmış olmalı ki idare merkezi olarak bu şehir gösterilmiştir. Bkz. Ömer Özcan, "Dr. Fethi Tevetoğlu'nun Ahmet Hikmet Müftüoğlu Eseri Hakkında", *Türk Yurdu*, Yıl 99 - Sayı 280, Aralık 2010.

[17] Gönül, *Türk Düşünce*…. s. 10.

Tevetoğlu askeri öğrenci iken İstiklal Marşı'nın şairi Mehmet Akif Ersoy'un cenaze merasimine katılmış, Mehmet Akif'in defin töreninde nutkunu söylemiştir. Merasimin dini kısmının tamamlanmasından sonra Tevetoğlu, bir de konuşma yapmıştır.[18]

Mehmet Akif'in 27 Aralık 1936 yılında vefat ettiğinde devletin merhumun cenazesine sahip çıkmadığını, cenazenin Beyazıt'a getirildiğini ve sonra orada yakın bölgede bir aşçı dükkânına sahip olan bir kişinin o tabutun Akif'e ait olduğunu üniversite gençliğine bildirmesiyle gençlerin Beyazıt Meydanı'na akın ettiğini anlatan Yavuz Bülent Bakiler, o üniversite gençlerinden Fethi Tevetoğlu'nu çok yakından tanıdığını belirterek, ondan şu anektodu aktarmıştır:

> Akif'in vefatını öğrenir öğrenmez birkaç bin öğrenci üniversitenin bahçesinde toplandık. Üniversitenin sancağını, bayrağını alarak Akif'in tabutuna sardık. Bir takım kimseler nerden buldularsa Kâbe örtüsü getirdiler, tabutun üzerine bu Kâbe örtüsünü de sardık. Ama katiyen cenazeyi herhangi bir cenaze arabasına vermedik. Onu omuzlarımızda Beyazıt meydanından Edirnekapı Şehitliği'ne kadar taşıdık. Edirnekapı Şehitliği'ne geldiğimiz zaman kısa boylu arkadaşlar tabutun yakınından ayrıldı. Uzun boylu arkadaşlarla birlikte biz Mehmet Akif'in tabutun omuzlarımızdan aldık. Başımızın üzerine koyduk. Ellerimizi dokundurmadan onun aziz naaşını kabristanın kapısından yattığı yere kadar taşıdık. Merhumu indirdik mezarına tam üzerini kapatacağımız sırada biri oradan geldi. Durun yüzünün maskını alacağız dedi. Öyle söyleyince kefeni açtım gördüm ki Akif'in beyaz sakalının bir tarafı tamamen kan olmuş. Merhum öldükten sonra ağzından kan gelmiş. O kırmızı ve beyaz renkler bana bayrağımızı hatırlattı. Başımı çevirdim orada üniversitenin sancağını gördüm. Oradaki bayrağı aldım, Akif'in aziz naaşına sardım ve onu öyle toprağa verdik.[19]

Tıbbiye son sınıfta iken Samsun'da tanıştığı eşi Gülcan Kırımşamhal'la[20] 8 Ekim 1941 yılında evlenmiştir. Tevetoğlu çiftinin bu evlilikten isimleri Filiz, Nur, Aliye, Tolunay ve Tomris adında beş tane kız çocuğu olmuştur.[21] Tevetoğlu'nun çocuklarına bu isimleri bir yazısında Dr. Rıza Nur'a duyduğu saygı ve sevgiden

---

[18] Ömer Özcan, "Türkçülüğün Unutulmaz İsmi: Dr. Fethi Tevetoğlu" *Türk Yurdu*, YIL 101, Sayı 295, Mart 2012, s. 441.

[19]Yavuz Bülent Bakiler, "Akif´i Anlamak", Millet Derneği İstanbul Şubesi, *www.milletdernegi.org.tr* (03.05.2016).

[20] Gülcan Kırımşamhal (Kuzey Kafkasya 1921), dedesi Uruzbeglerden Hacı Dadaş'tır. Bu zat II. Dünya Savaşı'nda Ruslar tarafından Almatı'ya sürgün edilmiş Karaçaylı ailelerden reisidir ve sürgünde vefat etmiştir. Diğer dedesi ise Kırımşahlardan olup, Çekoslavakya üzerinden kaçarak İstanbul'a gelmiş, daha sonra zevcesi ve dört yaşındaki kızı Gülcan, Odesa'dan İstanbul'a ulaşmışlardır. Konya'nın Sarayönü'ne bağlı Başhöyük Köyü'nde eski göçmen akrabalarının yanında kısa bir süre kaldıktan sonra Samsun' a gelip yerleşmişlerdir. Nejat Bayrak, ''Dr. Fethi Tevetoğlu'ndan Dinlediklerim'', *Bütün Şehir Dergisi*, Yıl.1, Sayı 3-4, Mart-Nisan 2015, https://issuu.com/butunsehirdergisi/doC.S./com (12.05.2016), s. 74.

[21] Gönül, *Türk Düşünce….s.* 11.

dolayı kızına Nur adını verdiğini belirten Ömer Özcan, diğer isimlerin de verilmesinin muhakkak makul bir nedeni olduğunu ifade etmektedir.[22]

1.1.3. Meslek Hayatı ve 1944 Türkçülük Olayı

1941 yılında Askerî Tıbbiye'den Tabip Teğmen olarak mezun olan Tevetoğlu, Gülhane Askeri Tıp Akademisi'nde staj yaptıktan sonra ilk kıt'a hizmetinde bulunmak üzere 1942 yılında Samsun'a 90. Piyade Alayı'na baştabip olarak tayin edilmiştir. Burada babası Ali Dursun Tevetoğlu ve eşi Gülcan Tevetoğlu adına Mayıs 1943-Mayıs 1944 tarihleri arasında *Kopuz*[23] dergisini ikinci defa çıkartmıştır. 1944 yılında tutuklanmasından ardından dergi 13 sayı olarak çıktıktan sonra yayınına son vermiştir.[24]

3 Mayıs 1944, bir Türkçü ile bir komünistin mahkemede yargılanmaları sıralarında adliye sarayında ve çevresinde toplanan milliyetçi gençliğin gerçekleştirdiği gösteri ve yürüyüşün yapıldığı gündür.[25] Nihal Atsız'ın Başvekil Şükrü Saraçoğlu'na yazdığı mektup[26], büyük bir kavganın başlangıcı olmuş, mektupta genel olarak Türkiye'deki solcu grupların vatana ihanet ettikleri iddia edilmiş ve Sabahattin Ali, vatan hainliğiyle suçlanmasıyla Nihal Atsız'a dava açmıştır.

3 Mayıs 1944 gününe ertelenen davada milliyetçiler Nihal Atsız'a sevgi ve saygı gösterilerinde bulunmuşlardır. Duruşma, sanığın savunmasını hazırlaması için 9 Mayıs 1944 gününe bırakılmıştır. Milliyetçi gençlerin gösterileri duruşmanın bitmesiyle sokaklara yayılmış, güvenlik kuvvetleri olay yerinde yakalayabildikleri gençleri alıp götürmüşlerdir. 9 Mayıs 1944 günlü birleşimde, iki avukat Nihal Atsız'ın savunmasını[27] yapmış, hâkim Nihal Atsız'a istenen hapis cezasını dört aya indirmiş ve bu ceza da ertelenmiştir.

---

[22] Özcan, "Türkçülüğün Unutulmaz İsmi: Dr. Fethi Tevetoğlu", s. 440.

[23] Kopuzun bu dönemki sahipliğini evdeşi Gülcan Tevetoğlu, yazı işleri müdürlüğünü ise son sayılarına kadar Feridun Ankara yürüttü. Son birkaç sayıda ise bu görevi Tevetoğlu'nun babası Dursun Ali Bey üstlendi. Necmettin Sefercioğlu, *Türkçü Dergiler*, Türk Ocakları Ankara Şubesi Yayınları, 2008, s. 24.

[24] Gönül, *Türk Düşünce*… s. 11.

[25] Necmettin Sefercioğlu, *3 Mayıs 1944 ve Türkçülük Davası*, Türk Ocakları Ankara Şubesi Yayınları, 2009, s. 6.

[26] Nihal Atsız'ın mektupları için bkz: E. Semih Yalçın, *1944 Davası ve Alparslan Türkeş*, Ülkü Ocakları Eğitim ve Kültür Vakfı, Ankara.

[27] Atsız'ın savunması için bkz: Orkun, S.56, http:// www.orkun.org.tr/ asp/orkun/asp?Tip=Makale (07.05.2016).

Ancak Sabahattin Ali-Nihal Atsız davası nedeniyle gelişen olaylar, anayasal devlet düzenine karşı suç niteliğinde kabul edilip, bu suçla ilgili olduğunu düşündükleri kişileri yakalayıp yargılama kararına varılmıştır. Yakalanan bu kırk altı kişi içinde Fethi Tevetoğlu da yer almıştır. Tevetoğlu, Irkçılık-Turancılık Davası olarak adlandırılan bu davanın seyrini kendisi şöyle anlatmıştır:

> Irkçılık-Turancılık, ödleklerin cesurlardan öç alma davasıdır. Irkçılık- Turancılık Davası, Türk komünistlerinin, milliyetçi ve komünizm düşmanı, Atatürk'ün ölümünden sonra fırsat ellerine geçen milliyetsiz kadrocuların Türk milliyetçilerinden öç almak için uydurdukları bir kundaktı. Atatürk'ün yürekten "Ne mutlu Türk'üm!" dedirtmediği başka soydan olmak aşağılık kompleksi ile kara yürekleri mühürlü Türk düşmanları, kuşku, kâbus içindeki şeflerinin "Moskoflara yaranmak" hülyâsını da körükleyerek, bu uydurma dâvânın senaryosunu Çankaya'da hazırlamışlardı.
>
> Irkçılık-Turancılık diye açılacak davanın iddiânâmesinin bizzat Falih Rıfkı Atay'ın kaleminden çıktığını, Çankaya'da Millî Şef İnönü'nün sofrasında bu iddianamenin son şeklini aldığı toplantıda Falih Rıfkı Atay, Hasan Âli Yücel, Vâli Nevzat Tandoğan, Sabahattin Ali, Şevket Süreyya Aydemir, Askerî Hâkim Albay Osman Cevdet Erkut ve Askeri Hakim Yüzbaşı Kazım Alöç'ün hazır bulunduklarını 1963'de bizzat Kütahya Senatörü Emekli Hâkim General Cevdet Erkut, arkadaşlarının Kocaeli Senatörü Amiral Rıfat Özdeş ile Kayseri Senatörü Hüsnü Dikeçligil'in yanında, şahsen bana açıklamıştı.[28]

Türkçülük-Turancılık davasında Tevetoğlu *Kopuz* dergisinde yayınladığı yazılarının siyasi içerikli olmasından dolayı 19 Haziran 1944 günü tutuklanmış[29], 11 ay 20 gün hapse mahkûm edilmiştir. Dostlarını hapishanede ''Dostlara Sesleniş'' ismini verdiği şu şiiri ile selamlamıştır: "Dostlar selam olsun hapishaneden / Sizden uzaklığım tek acım benim / Vatan muhabbeti bunları eden / (Namık Kemal Ruhu) ilacım benim!''[30]

Tevetoğlu, dava sonrasında 1947 yılında Genelkurmay Karargâhına tayin olunca yeniden Ankara'ya taşınmıştır. Ankara'da bulunduğu yıllarda Türk Milliyetçiler Derneğinde ve Türk Ocağı'nın Ankara şubesinin açılışında aktif olarak yer alırken, *Tasvir* gazetesinde, *Altındağ*, *Çınaraltı*, *Özleyiş*, *Kızıl Elma*, *Kürşad* dergilerinde yazmıştır.

1949 yılından itibaren ise Sahra Sıhhiye Okulu'nun kurulma aşamasında görev alan Tevetoğlu, 1950 yılında Robert Kolejinde İngilizce lisan eğitimi almıştır. 1950–1952 yılları arasında Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde çocuk hastalıkları

---

[28] F. Tevetoğlu, ''Büyük Türkçü Atsız Kimdir?'' *Yeni Orkun*, Ekim-Kasım 1959, http://www.nihal-atsiz.com/page/24 (07.05.2016), s. 19.
[29] Fahri Çoker, *Türk Parlamento Tarihi, Cumhuriyet Senatosu Üyelerinin Özgeçmişleri*, C.I. (1961-1964), TBMM Yayınları, s. 437
[30] Ercan Yalçın, "Dr. Fethi Tevetoğlu ve İttihatçılık Algısı'' , *Geçmişten Günümüze Samsun Canik ve Değerleri II Sempozyumu*, Osman Köse (edt.), Samsun 2015, s. 1154.

üzerine ihtisas yapmış, 1952–1953 tarihleri arasında Amerika Birleşik Devletleri'nde San Antonio şehrinde Teksas Üniversitesi'ne bağlı Santa Rosa Hastanesi'nde ihtisas eğitimine devam etmiştir.

Bunlara ek olarak yurda dönüşünde ordudan ayrılmış, Teksas Üniversitesi'ne bağlı Texas Medical Center'da başasistan olarak çalışmış, 1954–1957 tarihleri arasında ise Robert Driscoll Vakfı'nın Corpus Christi'deki (Texas, ABD) Çocuk Hastanesi'nde hekimlik yapmıştır. 1956 yılında "Çocuklarda Pheochromocytoma" ve "Toprak Yeme Anemisi" adlı makale çalışmalarıyla Amerika Birleşik Devletleri'nde tıp ödülü almıştır.

1957 yılında tekrar yurda dönen Dr. Tevetoğlu Samsun'da 1961 yılına kadar Ana Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları hekimliği yapmıştır.[31]

1.1.4. Siyasi Hayatı

Tevetoğlu'nun siyasi hayatı 1958 yılında dönemin Başbakanı Adnan Menderes'in Samsun ziyareti sonrasında Demokrat Parti Samsun İl Başkanı olması ile başlamıştır.[32] Tevetoğlu'nun siyasete başlamasının ardındaki olayı Nejat Bayrak röportajında şu şekilde sunmuştur:

> 1957'de Samsun'a gelen devrin Başbakanı Adnan Menderes'i karşılaması için hemşehrileri O'na ricada bulundular. Tevetoğlu ısrar karşısında arabası ile Başbakanı aldı. Şehre gelirken büyük bir taş arabanın ön camına gelerek paramparça etti. Direksiyona hakimiyeti sayesinde Tevetoğlu, herhangi bir kazaya meydan vermeden arabayı sürmeye devam etti. Menderes yanında oturan Maliye Bakanı Polatkan'a : "Hasan bu kaza bizim yüzümüzden oldu. Ankara'ya dönünce emir ver, doktorun zararını tanzim etsinler, arabanın camını yaptırsınlar." dedi. Bunu duyan Tevetoğlu, ''Böyle bir şeyi katiyen kabul edemem. Üstelik bu camı sizin hatırınıza hürmeten, olduğu gibi muhafaza edeceğim.'' dedi. Menderes çok memnun olmuştu: "Polatkan, yarın bir yazı gönderin, Doktor yarından itibaren bizim Samsun il başkanımızdır." Dedi.

Fethi Tevetoğlu uzun yıllar sürecek siyaset hayatına böylece ilk adımını atmış oldu.[33] 1960 Darbesi ile Demokrat Parti'nin kapatılması sonrası Adalet Partisi'nin kuruluşuna katılan Tevetoğlu Samsun Senatörü seçilmiş, üç dönem ve 12 yıl senatör olarak görev almıştır. Dr. Fethi Tevetoğlu ayrıca 1961-1973 yılına kadar Senato Dışişleri Komisyonu Başkanlığı, NATO Parlamenterleri Türk Grubu Başkanlığı (1961–1962), Ortak Pazar Türk Parlamento Grubu Başkanlığı (1963–1966), Adalet

[31] Gönül, *Türk Düşünce….*, ss. 10-12.
[32] Gönül, *Türk Düşünce….*, s. 14.
[33] Nejat Bayrak, *Dr. Fethi Tevetoğlu'ndan Dinlediklerim,* s. 74.

Partisi Genel Başkan Yardımcısı (1965–1966), Adalet Partisi Senato Grup Başkanlığı (1971–1973) görevlerinde bulunmuştur.

Komünizmle mücadele konusunda birçok kitap ve makale yazan Tevetoğlu, Dünya Anti-Komünist Teşkilatı'nın kurucu üyesi olarak Türkiye ve Ortadoğu temsilciliğini 1961 yılından, Asya Milletleri Komünizmle Mücadele Birliği'nin temsilciliğini ise 1967 yılından itibaren ölümüne kadar sürdürmüştür.

1963 yılında *Türk Yurdu* dergisinin editörlüğünü, 1968 yılından itibaren Türk Ansiklopedisi'nin yayın kurulu başkanlığını yapmış ve ''F'' harfinden itibaren birçok konu başlığında imzası bulunmuştur.

Siyasî hayatı esnasında *Türk Yurdu, Yeni İstanbul* ve *Son Havadis* gazetelerinde, *Toprak, Düşünen Adam, Türk Kültürü, Milli Yol, Hayat Tarih Mecmuası, Orkun, Mücadele, Komünizmle Savaş, Hisar, Önasya Mecmuası* dergilerinde yazılar yazmıştır. *Türkiye'de Komünist ve Sosyalist Faaliyetler* adlı yayını 1967 yılında yayınlamıştır.[34]

1.1.5. Komünizm ve Tevetoğlu

Tevetoğlu'nun Komünizm hakkında düşüncelerine yer vermeden evvel komünizm hakkında bilgi vermek yerinde olacaktır.

> …Özel mülkiyetin insanı bu dünyaya çektiğini ve maddeciliğe yönelttiğini savunan, alternatif olarakher şeyden el aayak çekmeği ve çileciliği öneren Manişeizme,sınıf savaşını uygarlığın itici gücü olarak gören Marksizm ya da üretim güçlerinin yükselişi ve gelişmesiyle ilgili ekonomi anlayışına ve dolayısıyla ortaklaşa mülkiyet düşüncesine ve sınıfsız toplum idealine dayanan toplum modeline, bu düşünce ve idealle bağlantılı ideoloji

şeklinde tanımlanan komünizm, sosyalizmin hazırlık evresinden sonra ortaya çıkmış olup, üretim araçlarının toplumsal ortaklığa dayalı olduğu ve özel mülkiyetin var olmadığı toplumu savunur.[35]

Sosyalizm, komünizm ya da Marksizm, milliyetçiliğin önde gelen isimlerinden Reha Oğuz Türkkan'ın sözleriyle, "Yahudilerin idare ettiği Masonluğun, Yahudi ırkını dünyaya hâkim kılmaktan ibaret olan gayesine erişmek için en sağlam vasıta bildiği" düşüncedir ve amacı dünya servetini Yahudi kapitalistlerin ellerinden toplamak, bütün dünya üzerindeki ameleler ve halk arasında

---

[34] Mert Gönül, *Türk Düşünce*…., ss. 13-14.
[35] Ahmet Cevizci, "Komünizm",Paradigma Felsefe Sözlüğü, Paradigma Yayınları, İstanbul 1999, s.519-520.

yayılacak bir hareketle devletlerin çözülmesini temin ederek millet duygusunu boğmaktır. Sosyalist düşünce Türkiye'ye dışarından sızdırılmıştı ve Rusya'dan yayılıyordu. Türkkan'a göre amaç, Türk milletini sağlam yapan, kuvvetlendiren her şeye düşmanlık yaratmaktı. Irkçı-milliyetçi düşüncenin en önemli temsilcilerinden Nihal Atsız:

> Komünistler bütün dünyayı birleştirip yeni bir düzen kurmak iddiası ile ortaya atıldılar. Bu yeni düzende herkes çalışacak, herkes her bakımdan sigortalı olacak, kimse kimseyi sömürmeyecek, savaş ortadan kalkacak, sözün kısası çok bahtiyar ve ileri bir dünya kurulacaktı. Hatta giderek hükümet denen nesne de kaldırılarak insanlar kooperatifler eliyle idare olunacaktı.

sözleriyle komünizm tehlikesine değinmiştir.[36] 1940'lı yıllarda Dr. Osman Turan, sosyalistliği ya da komünistliği tedavisi tıbben imkânsız bir ruh hastalığı şeklinde tanımlarken Fethi Tevetoğlu komünizmi bir çeşit "ruh hastalığı," "ahlaksızlık" ve "cinsî sapıklık" olarak değerlendirmiş, Türklüğün düşmanı komünistlerin "bir psikopat, bir hırsız ve bir fâhişenin her üçü birleşmiş halde temsil edilen," "hasta ruhlu, kirli ve mülevves yaratıklar olduğunu" öne sürmüştü.[37] Yine Tevetoğlu ünlü eseri ''Açıklıyorum'' da komünizm hakkındaki düşüncelerini şu şekilde anlatır. "Ben batı demokrasisine düşman olan, metot, prensip ve uygulama bakımından birbirinin aynı bulunan Komünizm ile Faşizm ve Nazizme karşıyım. Faşist şair Donançıo'ya Kuduz Köpek şiirimi neşrettiğim 1931'den Balkanlara inen Nazi sürülerine " Zorsuz düşman makbul değil yemliktir/ Zorlu düşman makbul cehennemliktir.'' diye haykırdığım 1941'den beri bu demokrasi düşmanı ideolojiler ve savunucuları ile mücadele halindeyim.'' [38]

1961 yılında kabul edilen Anayasa ile İzmir'de 1963 yılında 41 kişinin kurduğu Türkiye Komünizmle Mücadele Derneği'nin[39] kurucularından olan ve derneğin fikir lideri kabul edilen isim ise Fethi Tevetoğlu'dur . "Bütün insanları hak ve hürriyetlerinden mahrum etmek suretiyle birbirlerine eşit *'sürüler ve yığınlar'* haline getirmeye çabalayan komünizmle mücadele etmek, hür ve müstakil yaşamak isteyen her insanın ve her milletin birinci vazifesidir." sözleriyle düşüncelerini dile getiren Tevetoğlu, Amerikan yanlısıydı ve dernek üyeleri Amerikan dostu

---

[36] H. Nihal Atsız, ''Komünizm Yıkılmaya Mahkûmdur '', *Gözlem, 20 Mart 1969*, http://www. Bilgicik.com/yazi/ komünizm-yikilmaya- mahkumdur- huseyin- nihal- atsız/, (07.05.2016).

[37] Gökhan Atılgan,"Sosyalist Milliyetçilik Söylemi (Türkiye 1961-1968) Temeller, Ayrılıklar'', *Ankara Üni. SBF Dergisi*, ss. 5-6 , http://dergipark.ulakbim.gov.tr/ausbf/article/view/5000053344 (06.05.2017).

[38] Dr. Tevetoğlu, *Açıklıyorum*, Komünizmle Mücadele Yayınları, Ankara 1965, s. 9.

[39] Özcan, ''Türkçülüğün Unutulmaz ismi Fethi Tevetoğlu'', s. 451.

olduklarını ifade etmekten de çekinmiyorlardı. Fethi Tevetoğlu'nun ‘’'Bilhassa Birleşik Amerika'ya olan içten samimi bağlılığımız ve inancımız, bu milletin insan hak ve hürriyetlerinin başarısı için tarihte örneği görülmemiş bir fedakârlık ve mesuliyeti istekle üzerine almasını takdir edişimizdendir.'' şeklindeki sözleri bunu ispata yeterlidir.

Aynı yıl dernekle aynı ismi taşıyan *Komünizme Karşı Mücadele Dergisi* yayınlanmış ve dergi 1950 ile 1952 yılları arasında haftalık olarak neşredilmiştir. Dergide Fethi Tevetoğlu'ndan başka birçok ünlü isim de yazılar yayınlamıştır.[40]

Türkiye'de 1960' larda Marksizmin temel eserleri Türkçeye çevrilmiş, basında ve üniversite gençliği arasında etkili Marksizm propagandası sürdürülmüştür. Tevetoğlu, bu propagandanın aleyhtarlığını meclis kürsüsünde, gazete ve dergilerde yapmıştır. Yine Ocak 1962' de Ankara DTCF'de Milli Türk Talebe Birliği tarafından düzenlenen açıkoturuma katılarak "Türkiye'de Komünizm Tehlikesi" konulu bir konuşma yapan Tevetoğlu, "Dr. Tevetoğlu'' imzasıyla Komünizmle Mücadele Yayınları'ndan bir seri kitap çıkartmıştır.

19 Eylül 1967 tarihinde dönemin Başbakanı Süleyman Demirel'in Sovyetler Birliği'ne yaptığı ziyarette Tevetoğlu da bulunmuştur. Tevetoğlu, gezi izlenimlerini, ‘’Son Baskı'' gazetesinde yayınlamış, daha sonra kitap halinde ‘’Benim Gördüğüm Bugünkü Rusya'' ismiyle bastırmıştır.

"Türkiye'de Sosyalist ve Komünist Faaliyetler 1910-1960" başlıklı çalışması sol düşüncenin Türkiye'deki serüveni üzerine İlhan E. Darendelioğlu'nun bu konudaki eserinden sonra en kapsamlı olanıdır. Rusya seyahatinde araştırmalarına devam etmiş, ulaştığı bazı belgeleri kitabında kullanmıştır.

Tevetoğlu, Atatürk ve Milli Mücadele dönemiyle alakalı araştırmalarına yurt dışındaki görevinin sona ermesiyle ağırlık vermiştir. Milli Mücadele Yıllarındaki Kuruluşlar (Karakol Cemiyeti, İngiliz Muhipleri Cemiyeti, Wilson Prensipleri Cemiyeti ve Yeşilordu Cemiyeti) adlı çalışması bu noktada zikre değerdir. Bu eserindeki bazı bölümler önce Hayat Tarih Mecmuası ve Türk Kültürü dergisinde neşredilmiştir.

---

[40] Gürkan Hacır, "Komünizmle Mücadele'de Yetişip Bugüne Damga Vurdular!'' *Akşam*, 23 Nisan 2011, https://www.aksam.com.tr/guncel/komunizmle-mucadelede-yetisip-bugune-damga-vurdular-35622h/haber-35622 (11 Nisan 2016).

Komünizmin maddi olarak çöküşünü sergileyen tarihi bir hadisenin, 12 Kasım 1989 tarihinde Berlin'deki Utanç Duvarı'nın Doğu Alman işçilerinin kazma ve kürekleriyle yıkılmaya başlaması üzerine kaleme aldığı yazı, basıma verdiği son makalesi olmuştur.[41]

1.1.6. Son Yıllarında Fethi Tevetoğlu

Tevetoğlu, 1973 yılındaki seçimlere Adalet Partisi'nden İstanbul milletvekili adayı olarak katılmış ve seçimi kaybedince Batı Almanya'ya giderek Mainz şehrindeki üniversitenin çocuk hastalıkları klinik şefliğine başlamıştır. 1976 yılında İslâm Konferansı Siyasal İşler Genel Sekreter Yardımcısı olmuş, İslâm Ülkeleri Dışişleri Bakanları Konferansı Genel Sekreter Yardımcılığı görevini beraber sürdürmüştür.

1977 yılında İslâm Konferansı'nda heyet başkanlığı yapmıştır. 1980 yılında Dünya İslam Mültecileri Kuruluşunun Başkanlığını yapan Fethi Tevetoğlu, 1984 yılında Türkiye'ye döndükten sonra ilmi ve fikri çalışmalarına devam ederek birçok Türkçünün biyografilerini hazırlamış, *Kardelen*, *Milli Kültür*, *Yeni Forum, Atatürk Araştırma Merkezi* dergilerinde yazıları yayınlanmış, Yeni Orkun dergisinin başyazarlığını yapmıştır. Yazarlık, doktorluk, askerlik ve siyasi özelliğini bir ömre sığdıran Fethi Tevetoğlu 27 Kasım 1989 Pazartesi günü vefat etmiştir.[42]

1.1.7. Eserleri

Yunus Emre'nin zevk ve düşünce dünyasını kendine rehber edinen annesinin bu düşünceleriyle sanat hayatını yoğurmuş olan Tevetoğlu'nun sanat adına yapıtlarını şöyle sıralamak mümkündür:

Kendisine ait *Türklüğe Kurban*, *Yarın Turan Benimdir, Bir Bayrak Altına ve Fuzulinin Bahçesi* isimlerini taşıyan dört şiir kitabı mevcuttur. Uzun bir süre yayınladığı *Kopuz* dergisinin dışında *Atsız Mecmua, Orhun, 19 Mayıs, Türk Sazı, Türk Yurdu, Tanrıdağ, Kürşad, Kızılelma, Çınaraltı, Yücel, Ülkü, Komünizmle Mücadele Dergisi, Toprak, Türk Kültürü, Hayat Tarihi Mecmuası, Milli Kültür, Belleten, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Yeni Orkun, Yeni Forum, Ahali ve Güzel Samsun, Tasvir, Yeni İstanbul, Son Havadis, Zafer, Kudret, Son Baskı*

[41] Ömer Özcan, "Türkçülüğün Unutulmaz ismi Dr. Fethi Tevetoğlu", ss. 452-454.
[42] Mert Gönül, *Türk Düşünce….* , s. 14.

dergilerinde şiirler yazmıştır. Gazete olarak ise şiirlerine *Adalet, Tasvir-i Efkâr, Kudret* ve *Yeni İstanbul'da* yer vermiştir.

Yarın Turan Benimdir! Çanakkale Abidesi (1936), Türklüğe Kurban (şiirler) (1943), Faşist Yok Komünist Var (1962-1963), Milletlere Işık Tutan İki Beyanname (1963), Dış Politika Görüşümüz (1963), Utanç Duvarı (1964), Açıklıyorum! (1965), Mukaddes Topraklar (1965), Mukaddes Topraklardan Geçen Yol (1966), Kıbrıs ve Komünizm (1966), Komünist Blokta Milliyet ve Mefkure (tercüme) (1967), Türkiye'de Sosyalist ve Komünist Faaliyetler (1967), Bugünkü Rusya (1968), Atatürk'le Samsuna Çıkanlar (1971-1987), Milli Mücadele Yıllarındaki Kuruluşlar (1988), Faşist Yok Komünist Var tarihi, siyasi ve kültürel konulardaki eserleridir.

Ömer Naci (1973-1987), Hamdullah Suphi Tanrıöver (1986), Süleyman Paşa (1986), Mehmet Emin Yurdakul (1988), Enis Behiç Koryürek (1951-1985), Müftüoğlu Ahmet Hikmet (1951- 1986), Hind Şairi Tagor, Külliyatı, Hayatı, ve Eserleri kendisine ait biyografik çalışmalarıdır.

Miras ve Güneşin Ölümü (Enis Behiç Koryürek) (1971), Çağlayanlar (Müftüoğlu Ahmet Hikmet) (1971-1987), Gönül Hanım (Müftüoğlu Ahmet Hikmet) (1971-1987), Günebakan (Hamdullah Suphi Tanrıöver) (1987), Dağyolu (Hamdullah Suphi Tanrıöver) (1987), Dağyolu 2 (Hamdullah Suphi Tanrıöver) (1987), Atsız'dan Adile Ayda'ya Mektuplar (Adile Ayda) (1988) önsözünü hazırladığı eserleridir.[43]

Tevetoğlu'nun gerek yurt dışı çalışmaları gerekse siyasi faaliyetleri nedeniyle yarım kalmış çalışmaları bulunmaktadır. *Yeni Orkun'da* yayınlanan '"Bindokuzyüzkırkdörtlüler" dizisini kitap haline getirmeyi düşünmüş, Türk Edebiyatında Takma Adlar ve *Minber* dergisi hakkındaki çalışmalarını tamamlamak istemiştir. Tevfik İleri, Baha Said hakkında biyografi yazmayı düşünmüş, şiirlerinin "Varım-Yoğum" adıyla yayınlamak istemişse de ömrü yetmemiş, kültür ve ilim dünyası bu çalışmalardan mahrum kalmıştır.[44]

---

[43] Girgeç, *Dr. Fethi Tevetoğlu'nun Hayatı, Fikirleri, Edebi Yönü*, ss. 36-39.
[44] Girgeç, *Dr. Fethi Tevetoğlu'nun Hayatı………,* s. 79.

1.2. Cumhuriyet Senatosu

1961 yılında Samsun'da Adalet Partisi'nin kuruluşunda yer alan Tevetoğlu, bu tarihte yapılan seçimlerde Samsun senatörü seçilmiş, üç dönem ve 12 yıl senatör olarak görev almıştır. Çalışmamız Tevetoğlu'nun mecliste senatör olarak çalışmalarını eksen olarak aldığı için Cumhuriyet Senatosu'nun kuruluşu ve çalışma yapısı hakkında bilgi vermek yerinde olacaktır.

1.2.1. Türkiye'de Çift Meclis Sistemine Geçiş Aşamaları

Parlamento kavramı TDK'nda "Başlıca görevi yasama, devlet bütçesini çıkarma, hükûmeti denetleme olan ve üyeleri halkoyu ile belirli bir süre için seçilen meclis veya meclisler, yasama kurulu, yasama meclisi, yasama organı." şeklinde tanımlanmıştır.[45] Türkçede ise parlamentoya1876 Anayasası'nda "Meclis-i Umumi", Cumhuriyetin ilanıyla birlikte Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) denilmiştir.[46]

Çift meclis kavramı ise ''Çift Meclis Sistemi ve Türkiye'' isimli eserde, ''Devletin üç temel kuvvetinden biri olan yasama kuvveti ve bu kuvvetin kanun koymak, değiştirmek ve kaldırmak olan en temel fonksiyonunu elinde bulunduran yasama organının iki meclisli olmasını anlatan bir örgütlenme biçimidir.'' şeklinde tanımlanmıştır.[47]

Türkiye'de siyasi açıdan 1876'dan beri anayasalı, 1877'den beri de parlamentolu bir sistem mevcuttur. Osmanlı İmparatorluğu'nun mutlak yönetimden Anayasalı yönetime geçmesi Yeni Osmanlılar adı verilen bir grubun uğraşları ile olmuş, ancak bu durum uzun süre varlığını devam ettirememiştir. 1878'de yeniden mutlak monarşiye dönülmüştür. 1908'e kadar anayasa rafa kaldırılmış, 1908'de askeri bir müdahale ile yeniden meşruti sisteme geçilmesi ile meşruti iki meclisli parlamenter düzene dönülmüştür.[48]

29 Ekim 1923 tarihinde Cumhuriyeti'nin ilanıyla başlayan Anayasa çalışmalarında çift meclis hakkında görüşler dile getirilse de çoğunluk

---

[45] http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_yanlis&view=yanlis&kelimez=358 (15.10.2016).

[46] Tunca Özgişi, *Türk Tarihinde Cumhuriyet Senatosu*, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, Ankara 2012, s. 1.

[47] Bülent Yavuz ve Mahmut Bülbül, ''Çift Meclis Sistemi ve Türkiye'', *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi,* C. XVI, Y. 2012,S.1, *http://webftp.gazi.edu.tr/hukuk/dergi/16_1_7.pdf* (16/10/2016), s. 218.

[48] İhsan Güneş, *Türk Parlamento Tarihi, Meşrutiyete Geçiş Süreci: I. ve II. Meşrutiyet*, TBMM Vakfı Yay. No:14, C.1. s. VII.

sağlanamadığından bu konu tasarıya girmemiştir.[49] Türkiye'de ilk defa 1961 Anayasası ile tek meclisli yapıdan çift meclisli yapıya geçilmiştir.[50]

1961 yılındaki çift meclis sistemi her ne kadar Osmanlı Devleti'ndeki çift meclis sistemine benzetilse de Osmanlıdaki Meclis-i Ayan'ın asıl görevi padişahı korumaktı ve bu yönüyle bu meclisi Cumhuriyet Senatosu'ndan ayırmak mümkündür. Nitekim senatonun denge unsuru olması düşünülmüş, bu şekilde yasaların daha iyi hazırlanmasına dayanak oluşturulmuştur.[51]

Türkiye'de 1961 Anayasası ile yer alan kurumlardan en önemlisini Cumhuriyet Senatosu oluşturur. Bu senato 1961-1980 yılları arasında varlığını devam ettirmiştir. Üyelerini Milli Birlik Komitesi üyeleri, Cumhurbaşkanının seçtiği üyeler ve genel oyla seçilen üyelerin oluşturduğu bu senatonun en önemli görevi hükümetin icraatlarını denetleyerek, hükümetin aşırılıklara kaçmasını önlemektir.[52] Onar ve Aldıkaçtı da bu konuda hemfikir olup devlet iktidarını denetleyecek bir kurumun gerekliliğinden dolayı 1961 Anayasası ile çift meclis sisteminin uygulamaya başlandığı üzerinde durmuşlardır.[53] Türk kamuoyunda da 1961 Anayasası hazırlanırken başta olumlu yönde olan bu görüşler zamanla yerini olumsuz görüşlere bırakmıştır. 1980 askeri darbesi sonrası Milli Güvenlik Konseyi'nin de isteği ile 1982 Anayasası ile Cumhuriyet Senatosu'na son verilerek Türkiye'de yeniden tek meclisli demokratik sisteme geçilmiştir.

1960 Anayasasının kabulüyle oluşturulan Temsilciler Meclisinde ilk olarak meclise "Cumhuriyet Meclisi" adı verilmek istenmişse de bu kabul edilmemiş, ortaya atılan senato ismi ise köylü tarafından "senatu, seneti" denileceği iddiasıyla reddedilerek sonuçta Cumhuriyet Senatosu isminde karar kılınmıştır.[54]

1.2.2. Türkiye'de Senato Seçimleri

1961 Anayasanın 73. maddesine dayanarak Millet Meclisi seçimleri 1961 yılının Ekim ayında yapılmıştır. Bu tarihte yapılan "Cumhuriyet Senatosu üyelerinin Seçim Kanunu'' değiştirilerek genel seçimden en az iki yıl geçmiş olması hükmü

[49] Tunca Özgişi, ***T**ürk Parlamento Tarihinde Cumhuriyet Senatosunun Yeri,* Türkiyat Mecmuası, C. 21/Güz, 2011, s. 293.
[50] Özgişi, *Türk Tarihinde Cumhuriyet Senatosu*, s. 5.
[51] Bülent Tanör, Osmanlı Türk Anayasal Gelişmeleri, Yapı Kredi Yayınları, 2016, s. 395.
[52] Özgişi, ***T**ürk Parlamento Tarihinde Cumhuriyet Senatosunun Yeri,* s. 291.
[53] Yavuz- Bülbül, *Çift Meclis Sistemi ve Türkiye,* ss. 228-230.
[54] Özgişi, ***T**ürk Parlamento Tarihinde Cumhuriyet Senatosunun Yeri,* ss. 299-300.

getirilmiştir. Cumhuriyet Senatosu seçimleri sırasıyla 1964, 1966 ve 1968 yıllarının Haziran ayında yapılmıştır. Ancak bu durum milletvekili ve senato seçimlerinin birbirini izleyen yıllarda yapılmasına neden olmuş ve Türkiye'de 1964, 1965, 1966, 1968 ve 1969 yıllarında yine seçimler yapılmıştır.

Bu durum için 1970 yılında yeni bir düzenleme yapılarak Cumhuriyet Senatosu seçimlerinin milletvekili seçimleri ile aynı gün ve yılda veya seçimlerden tam iki yıl sonra yapılmasına karar verilmiştir. Bu kararın uygulanması için 1970 yılının Haziran ayında yapılacak olan Cumhuriyet Senatosu seçimleri Ekim 1971 tarihine ertelenmiştir. Ancak olağanüstü durum nedeniyle 1973 milletvekili genel seçimlerine bırakılmıştır.

Yine Kurucu Meclis tarafından her iki meclis için ayrı seçim sistemleri uygulanmıştır. Birinci meclis için nispi, ikinci meclis için ise çoğunluk usulü kabul edilmiş ve bu durum genel oydan çıkan senatör sayısının az olmasına ve bazı illerin 3/2'sinin sadece bir veya iki senatör çıkaracak durumda olmasına bağlanmıştır. 1964 tarihinde her iki meclis içinde nispi seçim sistemi benimsenerek bu fark ortadan kaldırılmış ve 1966 seçimleri bu yönteme göre yapılmıştır. 1968 tarihinde d'Hont[55] yöntemi getirilmiş ve bu karar Anayasa Mahkemesi tarafından kaldırılarak tekrar nispi seçim sistemine dönülmüştür.[56]

1.2.3. Cumhuriyet Senatosunun Yapısı

Cumhuriyet Senatosu üç ayrı gruptan oluşmuştur. Bunların ilki genel oy ve d'Hont sistemiyle seçilen 150 senatördür. 1961 Anayasası'nın 72. maddesine göre bu senatörlerde kırk yaşını doldurmuş olmak, yükseköğrenim yapmış bulunmak ve milletvekili seçilmeye engel bir durumu olmamak şartı aranmıştır. Cumhuriyet Senatosunun genel oyla seçilen üyelerinin üçte biri her iki yılda bir yenilenmiştir.[57]

---

[55] Belçikalı bir hukukçu ve matematikçi olan Victor d'Hondt'un bulduğu bu sisteme göre, bir seçim çevresinde her partinin aldığı oy toplamı, sırasıyla 1'e, 2'ye, 3'e, 4'e bölünür ve o seçim çevresinin çıkaracağı milletvekili sayısına ulaşıncaya kadar bu işleme devam edilir. Elde edilen paylar, parti farkı gözetmeksizin, büyükten küçüğe doğru sıralanır. Milletvekillikleri bu sıralama- ya göre partilere tahsis edilir. Hikmet Sami Türk, "Seçim Sistemleri ve Anayasal Tercih",*http://www.anayasa.gov.tr/files/pdf/anayasa_yargisi/anyarg23/turk.pdf* (01.05.2018).

[56] Cem Eroğul, *Türk Anayasa Düzeninde Cumhuriyet Senatosunun Yeri*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, 1977, ss. 16-18.

[57] Özgişi, *Türk Parlamento Tarihinde Cumhuriyet Senatosunun Yeri*, s. 301.

Bu üyeler altı yıllığına ve 1/3 ‘ü iki yılda bir yenilenmek şartıyla seçilmişlerdir. Boşalan üyelikler için ara seçime gidilmediği gibi bu boşluklar 1/3 yenileme seçimiyle doldurulmuştur.[58]

Bu üyelerin seçiminde Türkiye A-B-C olmak üzere üç seçim bölgesine ayrılmıştır. Kurucu Meclis Seçim Komisyonu, senato üyelerinin basit çoğunluk usulüyle seçilmesine yani seçim çevrelerinden 24’ünün birer 25’inin ikişer üye çıkarabildiği seçim usulünü benimsemişlerdir. Ancak 15 Ekim 1961 seçiminde partilerin aldıkları oylara bakıldığında Cumhuriyet Halk Partisi, Adalet Partisi’nden fazla oy almasına karşılık çıkardığı sandalye sayısı AP’nin yarısı kadardır. Bu durum diğer partiler içinde benzer özellik göstermesi nedeniyle çoğunluk sisteminden vazgeçilerek 17 Nisan 1964 tarihinde Cumhuriyet Senatosu üyelerinin seçim kanunu değiştirilmiş ve nispi seçim sistemine geçilmiştir.[59]

Cumhuriyet Senatosu ikinci grubunu cumhurbaşkanınca seçilen 15 üye oluşturur. 1961 Anayasası’nın 72. maddesine göre cumhurbaşkanı, Cumhuriyet Senatosuna 15 üye seçer. Bu üyelerde çeşitli alanlarda tanınma ve 40 yaşını bitirme özelliği aranır. En az on tanesi bağımsızlardan seçilen bu üyelerde yükseköğrenim şartı aranmamaktadır. Üyelik süresi 6 yıldır ve süresi bitenler tekrar üye seçilebilir. Üyelerin üçte biri, iki yılda bir yenilenirken üyeliğin boşalması halinde cumhurbaşkanınca bir ay içinde atama yapılır. Atanan üye, boşalan üyenin süresini tamamlar. Buradan cumhurbaşkanının her iki yılda bir 5 üye seçeceği anlaşılmaktadır.[60]

Cumhuriyet Senatosundaki üçüncü grup ise cumhurbaşkanları ve MBK üyeleridir. 1961 Anayasasının 70. maddesine göre eski cumhurbaşkanları ve Milli Birlik Komitesi üyeleri ile başkanları Cumhuriyet Senatosunun tabi üyeleridir. Cumhurbaşkanının Cumhuriyet Senatosundaki varlığı ile tecrübelerinden faydalanmak, onu siyasi seçim dışına çıkarmak ve şeref unsuru olarak temsilinden faydalanmak amacı güdülmüştür. Cumhurbaşkanı bu özelliğini sadece herhangi bir

---

[58] Orhan Aldıkaçtı, *Anayasa Hukukunun gelişmesi 1961 Anayasası*, 4. Baskı, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1982, s. 261.
[59] Mehmet Pantu, Bekir Sıtkı Yalçın, *Türk Parlamento Hukukunda İkinci meclisler,* Cumhuriyet Senatosu Vakfı Yayınları, Ankara 1982, ss. 115-118.
[60] Özgişi, *Türk Parlamento Tarihinde Cumhuriyet Senatosunun Yeri,* s. 301.

siyasi partiye dahil olması ile kaybetmektedir.[61] Milli Birlik Komitesi başkanı ve üyeleri değerli hizmetler verebilecekleri düşüncesiyle Cumhuriyet Senatosunda yer almıştır. MBK üyelerinde de 40 yaş sınırı aranmamıştır. Bu üyelerin de cumhurbaşkanları gibi sadece siyasi faaliyette bulunmaları nedeniyle görevlerine diğer senato seçimlerine kadar son verilmektedir.[62]

Yine Anayasanın 95. maddesine göre cumhurbaşkanı TBBM tarafından ve kendi üyeleri içinden üye tamsayısının üçte ikisi çoğunluğuyla seçilir. Bu durum senatoyu ne kadar birinci meclise karşı hafif duruma düşürse de senatonun hiçbir oy kullanmaması ve 1961 Anayasası döneminde seçilen üç cumhurbaşkanının da Cumhuriyet Senatosu üyesi olması Cumhuriyet Senatosunun önemini göstermesi bakımından önemlidir.[63]

Senatoda tabii üye sayısı 26'dır. Bunların 21 tanesi MBK üyesidir. Bu noktada değinilmesi gereken husus bazı gazetelerin tabii üyeler için "müebbet üye", "temelli üye" gibi alay edici ifadeler kullanılması ve bir takım çevrelerde eski MBK üyelerinin hayatları boyunca senatör olmalarının hoş karşılanmamasıdır. Bu nedenledir ki bazı üyeler bu durumdan rahatsız olmuş, mesela Sıtkı Ulay gibi normal senatörlüğe geçmek istemiştir.[64]

Senatörlerin genel profiline baktığımızda ise şu sonuçlara ulaşmak mümkündür: Senatörler de milletvekilleri gibi yasama dokunulmazlığına sahiptir ve Cumhuriyet Senatosu üyeleri yasama görevinin yanı sıra yürütme organında da görev almışlardır. Nitekim 1961-1980 yılları arasında Cumhuriyet Senatosundan 3 cumhurbaşkanı, 5 başbakan ve 65 bakan çıkmıştır.[65]

1.2.4. Cumhuriyet Senatosunun İşleyişi

Cumhuriyet Senatosu hükümeti denetleme hakkına sahiptir. Cumhuriyet Senatosu bu denetleme hakkını soru, senato araştırması, genel görüşme, Cumhuriyet Senatosu araştırması yollarıyla kullanır.

---

[61] Cumhuriyet Senatosuna tabi üye olarak sadece İ. İnönü, Cevdet Sunay ve Fahri Korutürk katılmış, Celal Bayar ise kabul etmemiştir. Pantü ve Yalçın, *Türk Parlamento Hukukunda İkinci meclisler,* s. 119.
[62] Aldıkaçtı, *Anayasa Hukukunun gelişmesi 1961 Anayasası,* ss. 262-265.
[63] Eroğul, *Türk Anayasa Düzeninde Cumhuriyet Senatosunun Yeri*, s. 39.
[64] Özgişi, *Türk Parlamento Tarihinde Cumhuriyet Senatosunun Yeri*, ss. 300-301.
[65] Özgişi, *Türk Parlamento Tarihinde Cumhuriyet Senatosunun Yeri*, ss. 302-303.

Cumhuriyet Senatosu üyeleri hükümet adına başbakan ve bakanlara soru sorabilir ve bunlardan bilgi alabilirler.[66] Hükümetin ve bakanın uyarılması bakımından etkili bir denetim şeklidir. Bununla birlikte Cumhuriyet Senatosunun gensoru verme yetkisi yoktur. Bunun nedeni millet meclisinin tamamen gerçek oyla seçilmiş üyelerden oluşmasıdır.[67]

Belli bir konuda bilgi edinmek amacıyla yapılan senato araştırması diğer denetim yollarına göre cezai sorumluluk içermesi nedeniyle daha büyük bir önem arz etmektedir. Genel görüşme ise en az beş üyenin Cumhuriyet Senatosuna sunduğu bir önerge ile hükümet veya bir bakanın siyaset ve icraatı ile ilgili bir konunun görüşülmesidir. Verilen bu önerge imza sahibi bir üye dinlendikten sonra kabul veya reddedilir.

Cumhuriyet Senatosu araştırması ise belli bir konuda bilgi edinmek için yapılan denetimdir.[68] İncelemeden ibaret olan bu denetim şekli Cumhuriyet Senatosu üyelerine göre milletvekillerince daha çok kullanılmıştır. Cumhuriyet Senatosu üyelerince ilk on yasama yılında memleket sorunları nedeniyle tercih edilen bir yöntem olmuştur.[69]

Cumhuriyet Senatosunun TBMM ile birlikte yaptığı çalışmalar ise şu şekildedir: Millet Meclisinin yetkileri, Cumhuriyet Senatosunun yetkilerinden genellikle daha ağır basmaktadır. Hükümet, Cumhuriyet Senatosuna karşı değil, Millet Meclisine karşı sorumludur. Güven oylaması sadece Millet Meclisinde yapılır (m.103). Cumhuriyet Senatosunun güvensizlik oyuyla hükûmeti düşürme yetkisi yoktur. Bütçe kanununun kabulünde son söz Millet Meclisi'ne aittir. (m.94). Kanun kabul etme sürecinde de son söz esas itibarıyla Millet Meclisi'ne aittir. Ancak kanun tasarı ve tekliflerinin görüşülmesinde Cumhuriyet Senatosunun da çok önemli yetkileri vardır. 1961 Anayasasının 92'nci maddesinde oldukça ayrıntılı bir şekilde kanunların iki meclis tarafından nasıl görüşüleceği düzenlenmiştir. Bu usûl oldukça karışıktır. 92'nci maddeye göre, Millet Meclisinin kabul ettiği bir metni Cumhuriyet Senatosu salt çoğunlukla veya üçte iki çoğunlukla reddederse, bu metnin Millet

---

[66] *Cumhuriyet Senatosu İçtüzüğü*, Resmi Gazete, S.11610, (18.01.1964), s. 10.

[67] Tunca Özgişi, *Türk Parlamento Tarihinde Çift Meclis, Cumhuriyet Senatosu Örneği*, (1960-1980), Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkilap Tarihi Enstitüsü, İstanbul 2011, s. 78.

[68] *Cumhuriyet Senatosu İçtüzüğü*, Resmi Gazete, S.11610, (18.01.1964), ss. 10-11.

[69] Tunca Özgişi, *Türk Parlamento Tarihinde Çift Meclis, Cumhuriyet Senatosu Örneği, (1960-1980)*, ss. 85-86.

Meclisi tarafından kabul edilebilmesi için aynı şekilde salt çoğunluk veya üçte iki çoğunluk gerekir (m.92/8-9). Millet Meclisinde yeterli çoğunluğa sahip olmayan bir hükûmetin tasarılarının Cumhuriyet Senatosu tarafından reddedilmesi mümkündür.

Millet Meclisinin kabul ettiği metin Cumhuriyet Senatosu tarafından değiştirilerek kabul edilmişse, Millet Meclisi bu değişiklikleri benimsemezse, her iki meclisin ilgili komisyonlarından seçilecek eşit sayıda üyelerden bir "karma komisyon" kurulur.(m.92/5) Karma komisyonun hazırlayacağı metin Millet Meclisine sunulur. Millet Meclisi bu durumda ya karma komisyonunca hazırlanmış metni ya da Cumhuriyet Senatosu tarafından değiştirilmek suretiyle karara bağlanmış olan metni aynen kabul etmelidir. Millet Meclisi bu ikisini kabul etmek istemiyorsa, yani kendi hazırladığı metni kabul etmek istiyorsa, Cumhuriyet Senatosunda yapılmış madde değişiklikleri üye tamsayısı ile karara bağlanmış ise Millet Meclisi de üye tamsayısının salt çoğunluğuyla karar vermelidir (m.92/5). Gensoru dışında, soru, genel görüşme, meclis araştırması, meclis soruşturması gibi hükümeti denetleme araçlarında, Cumhuriyet Senatosu ile Millet Meclisi eşit yetkilerle donatılmıştır. (m.88-90)

Keza Anayasanın değiştirilmesi usulünde de Millet Meclisi ve Cumhuriyet Senatosu eşit yetkilerle donatılmıştır. Anayasanın 155'inci maddesine göre, Anayasa değişikliği teklifinin kabulü için "meclislerin ayrı ayrı üye tamsayılarının üçte iki çoğunluğunun oyu" gerekir.[70]

---

[70] Gözler, *Türk Anayasa Hukuku,* s. 87.

İKİNCİ BÖLÜM

1961-1965 DÖNEMİNDE FETHİ TEVETOĞLU

2.1. Döneme Genel Bir Bakış ve Fethi Tevetoğlu'nun Senatörlüğü

Türkiye'de I. ve II. Meşrutiyet deneyimleri sonrası başlayan partili siyasal hayat Cumhuriyet döneminde çok partili bir karaktere dönüşmüştür. İlk çok partili seçimler 1946'da başlarken, 1950 seçimleriyle Türkiye'de on yıllık bir DP iktidarı yaşanmış, bu dönem 27 Mayıs 1960 darbesi ile son bulmuş, darbenin ardından ilk seçim 1961'de gerçekleşmiştir.[71]

27 Mayıs 1960 askeri müdahalesinin ardından seçimler gerçekleşinceye kadar ülke Milli Birlik Komitesi tarafından yönetilmiştir.[72] "Üniformasız İktidar", "Sivil Hükümet", "Korporatif Meclis"[73] gibi isimlerle anılan 38 kişilik[74] MBK tarafından, 27 maddelik bir geçici anayasaya hazırlanmıştır. Bu anayasada DP'nin meşruiyetinin yerini komitenin meşruiyetinin aldığından bahsedilerek yapılan darbe meşru bir zemine oturtulmuştur.[75] Buna göre parlamento kurulana kadar meclisin sahip olduğu tüm yetkiler MBK'ya geçmiştir. Yasama yetkisi doğrudan komitedir. Komite yürütme yetkisini ise hükümet vasıtasıyla kullanmıştır. Komitenin görevi TBMM'nin genel seçimlerle yeniden kurulmasıyla sona ermiştir.[76]

1961'e giden bu sürece siyasi açıdan bakıldığında en etkili parti olarak karşımıza CHP çıkarken CHP'ye rakip olarak ise AP[77], Yeni Türkiye Partisi ve Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi yer almıştır.[78] 15.10.1961 tarihinde gerçekleşen

---

[71] Hakan Altıntaş, '' Türk Siyasal Sisteminde Siyasal Partiler ve Kentleşmenin Kutuplaşma Sürecine Etkileri'', *Akdeniz Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi* (5), 2003, http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423868904.pdf, (20.06.2018), ss. 1-8.

[72] Levent Börklüoğlu, "27 Mayıs Darbesi Sonrasında Ordu İçinde İktidar Mücadelesi: Milli Birlik Komitesi ve Silahlı Kuvvetler Birliği", *Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi Osmaniye Korkut Ata University İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi Journal of Economics and Administrative Sciences*, C.1, S.2, Aralık 2017, http://dergipark.gov.tr/download/article-file/387849, (18.05. 2018), s. 14.

[73] M.Emin Aytekin, *İhtilal Çıkmazı,* Dünya Matbaası, 1967, s. 54.

[74] Bengü Öztan ve Zişan Ataman Çelik, '' 27 Mayıs'ın Gölgesinde Bir Albay: Talat Aydemir'in Darbe Girişimleri'', *Türkiye'nin 1960'li yılları*, Mete Kaan Kaynar (der.), İletişim Yayınları, İstanbul 2017, s. 158.

[75] Suavi Aydın ve Yüksel Taşkın, *1960'tan günümüze Türkiye Tarihi*, İletişim Yayınları, s. 66.

[76] Levent Börklüoğlu, *27 Mayıs Darbesi Sonrasında* ……., s. 15.

[77] 1961'den itibaren Türkiye'de AP, YTP ve TİP olmasına rağmen sadece AP ve YTP seçimlere katılmıştır. bkz.Alpay Kabacalı, *Türk Basınında Demokrasi*, Ankara Kültür Bakanlığı Yayınları, 1994, s. 283.

[78] Altuğ Koç, *CHP'de Ortanın Solu Söylemi ve 1965 Seçimleri*, Dezanj Yayınları, İstanbul 2014, ss. 93-95.

seçimlerde toplam 10.522.716 oy kullanılmıştır. Askeri darbe sonucu birinci büyük seçiminin[79] sonunda partilerin aldığı oy oranı CHP % 36.7, AP % 34.8, CKMP % 14, YTP % 13.7, Bağımsızlar % 0.8 şeklinde olmuştur.[80] Çoğunluk usulüne göre yapılan 1961 senatör seçim sonuçlarına göre ise 150 senatörün partiler arasındaki dağılımı AP 70, YTP 27, CHP 30 ve CKMP 16 şeklindedir ve 25 Ekim 1961'de Meclis ve Senato görevine başlamıştır.[81]

Seçimi izleyen günlerde basında seçimin sorunsuz geçtiğine, katılımın yüksekliğine ve seçim sonuçlarına ilişkin konulara genişçe yer verilmiştir. 16 Ekim 1961 günlü gazetelerden Cumhuriyet ilk sayfasında, seçimlerde herhangi bir hadise olmadığına, katılımın yüzde 80'i geçtiğine yer verirken, Tercüman milletin katılımının yüksekliği ile olgunluğunu bağdaştırarak MBK'nın 405 gün işbaşında kaldığını belirtmiştir. Ulus yine seçimlerin hadisesiz geçtiği ve katılımın %90 olduğunu belirtmiş, CHP'nin bildirisine de ilk sayfasında yer vermiştir. Hürriyet yine seçimlerin hadisesiz geçtiğini ve katılımın yüksek olduğunu duyurmuştur. Basın bundan sonraki günlerde ise koalisyon hükümeti üzerine yorumlar ve başlıklar sunmuştur.[82]

Seçim sonrası Cemal Gürsel gazetelere verdiği röportajında cumhurbaşkanlığı için adaylığını koyacağını ve dört partiyi kapsayan milli bir koalisyon istediğini söylemiştir.[83] Ali Fuat Başgil'in adaylıktan ayrılmak zorunda bırakılması ve ordunun desteklemesi sonucu ile Cemal Gürsel cumhurbaşkanlığına seçilmiştir.[84]

Seçim sonrası siyasal hayatta istikrarsızlık ile birlikte orduda gruplaşmalar yaşanmıştır. Bir kısım ordu mensubu Ankara'da Talat Aydemir'in etrafında bir hareket olarak karşımıza çıkarken, geri kalan kısmı da siyasi alanda kendi aralarında gruplar oluşturmuştur.[85] Bu seçimlerde ordunun İsmet Paşa gönüllüsü olduğunu M.Emin Aytekin'in anılarındaki şu sözleriyle görmek mümkündür:

> İsmet Paşa zulme karşı bayrak açmış mıdır? Evet. İsmet Paşa hesapsız, plansız bir idarenin ve suistimâlinin karşında mı idi? Evet. İsmet Paşa kanunu silen bir anarşiye

---

[79] *Demokrat Canik*, 25 Ekim 1961.
[80] Koç, *CHP'de Ortanın Solu Söylemi ve 1965 Seçimleri,* ss. 96-97.
[81] Özgişi, *Türk Parlamento Tarihinde Cumhuriyet Senatosu,* s. 127.
[82] Erol Tuncer, *1961 Seçimleri*, Tesav Yayınları, Ankara 2012, s. 18.
[83] *Demokrat Canik*, 21 Ekim 1961, s. 1.
[84] Derya Şimşek, *''Türk Siyasal yaşamında İlk Koalisyon Hükümeti CHP-AP (1961-1962)''*, .http://www.ayk.gov.tr/wp-content/uploads.pdf (03.07.2017), ss. 2960-2965.
[85] Aytekin, *İhtilal Çıkmazı*, s. 144.

karşı mücadelenin mihveri olarak hukuk devletinin savaşını mı veriyordu? Evet. Bunun içindir ki İsmet Paşa bizim gönüllerimizde dalgalanan bir bayraktı.[86]

Bununla birlikte ordunun siyasetteki rolüne Talat Aydemir tarafından gerçekleştirilen askeri darbe olaylarını da eklemek mümkündür. Ancak sonuçsuz olmasındandır ki 22 Şubat 1962 ve 21 Mayıs 1963 yıllarındaki bu girişimlerden pek söz edilmez.[87] Ancak İnönü'nün başbakanlık görevine başlar başlamaz ilk olarak Kara Harp Okulunu ziyareti ve "…..Göreyim bakayım şu komutanı…" sözleri Talat Aydemir hareketinin ciddiyetini yansıtmaya yeterlidir. Nitekim ordu CHP' ye her zaman ılımlı yaklaşırken istenmeyen kişi İsmet İnönü'dür.[88]

1961 Anayasası'nın getirdiği ferah ortam ile birlikte siyasi ve sosyal örgütlenmeler artmaya başlamış, sol hareketler yaygınlaşmıştır. Bu konudaki ilk filizlenme, 11 Şubat 1961' de AP' nin kurulmasıyla başlamış,[89] bunu 13 Şubat 1961' de on iki sendikacı tarafından kurulan TİP takip etmiştir. TİP, kapatıldığı 1971 yılına kadar emekçilerin partisi olma iddiasıyla antiemperyalist bir başkaldırı göstermiştir.[90]

Seçim sonuçlarının ardından hiçbir parti gerekli çoğunluğu sağlayamamıştır. Devlet Başkanı Gürsel ve MBK üyeleri koalisyon kurulması için partilerle temasa geçmişlerdir. Bu temaslar neticesinde genel olarak AP hariç diğer tüm partiler koalisyon fikrine sıcak bakmıştır. AP'de ikili koalisyon hakkındaki bu tavrını dörtlü koalisyon durumunda değiştirebileceğini belirtirken[91] CHP ile koalisyona gitmeyeceklerini bildirmiştir.[92] İnönü, verdiği yazılı demeçte hükümetin oluşturulması konusunda CHP'den yana hiçbir güçlük yaşanmayacağını belirtmiştir.[93] CHP gerekirse muhalefette görevine devam edeceğini belirtirken, AP YTP ile anlaşmaya çalışmıştır.[94] YTP yalnız dörtlü koalisyona gireceğini duyururken CKMP ise ısrarla bir koalisyona katılmayacağını belirtmiştir.[95] AP' nin bu

[86] Aytekin, *İhtilal Çıkmazı,* ss. 50-52.
[87] Öztan, Çelik, ''27 Mayıs'ın Gölgesinde…, s. 155.
[88] Öztan, Çelik, ''27 Mayıs'ın Gölgesinde …., s. 164.
[89] Betül Alğur, *Adalet Partisi Türk Dış Politikası (1965-1971*), (Yayınlanmamış Yüksek lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2009, s. 54.
[90] Gencer Özcan, ''Altmışlı Yıllarda Dış Politika'', *Türkiye'nin Altmışlı Yılları,* Mete Kaan Kaynar (der.), İletişim Yayınları, İstanbul 2017, s. 280.
[91] *Milliyet*, 18 Ekim 1961, s. 1.
[92] *Cumhuriyet*, 21 Ekim 1961, s. 1.
[93] *Ulus*, 19 Ekim 1961, s. 1.
[94] *Milliyet*, 17 Ekim 1961, s. 1.
[95] *Cumhuriyet*, 19 Ekim 1961, s. 1.

yaklaşımının altında yatan sebep ise bahara kadar muhalefette kalarak meclisi seçimlere zorlamak düşüncesidir.[96]

Çıkan haberlere göre ise üç parti aralarında anlaşmışlar ve CHP' ye karşı birleşerek muhalefette yer alması için uğraşmışlardır.[97] Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel'in siyasi partilerle yaptığı görüşmeler sonucu hükümeti kurma görevini İnönü'ye vermiş, CHP ile AP arasında[98] İnönü'nün ''İnkilâp hükümeti'' adını verdiği Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk koalisyon hükümeti 16 Kasım 1961'de kurulmuştur. Bu dönemde DP'lilerin affı ve yukarıda değindiğimiz Talat Aydemir ve arkadaşlarının darbe girişimi en önemli olayları oluşturur ki bütün bu karışıklıklar hükümetin parçalanmasına neden olmuştur. İnönü'nün istifası sonucu hükümet 7 aylık çalışmasına 30 Mayıs 1962'de son vermiştir.[99] Hükümeti kurma görevi tekrar kendisine verilen İnönü'nün çabaları sonucu, CHP-YTP ve CKMP arasında ikinci koalisyon hükümeti 24 Haziran 1962 tarihinde kurulmuştur. Bu dönemde partiler arası anlaşmazlıklar sonucu 2 Aralık 1963'te sona ermiştir. Hükümeti kurma görevi tekrar kendisine verilen İnönü'nün bağımsızlarla kurduğu azınlık hükümeti döneminin en önemli olayı, Cumhuriyet Senatosunun ilk yenileme seçimleri oluşturur. Ne yazık ki bu dönem hükümeti de İnönü'nün hükümetten gerekli güvenoyunu alamaması sonucu 13 Şubat 1965'te düşmüştür.[100]

Hükümetin bu kurulma çabaları devam ederken Cumhuriyet Senatosunun durumuna bakacak olursak birinci koalisyon döneminde senatodaki sessizlik İnönü'nün AP ile kurduğu koalisyon ile sona ermiştir. Senatoda ikinci koalisyon dönemi daha gergin geçmiştir. Özellikle bu gerginlik tabi senatörler ile AP'li senatörler arasında yaşanmıştır.

Üçüncü koalisyon dönemi gerek senatoda gerekse mecliste Kıbrıs sorunu ve Johnson Mektubu[101] konuları nedeniyle oldukça gergin geçmiştir.[102] 1964'te Kıbrıslı Rumların Türklere müdahalesinin attırması üzerine Güvenlik Konseyi araya girerek Türk ve Rumların bu hareketlerden kaçınmalarını istemiştir. Makarios'un 4 Nisan'da

---

[96] *Cumhuriyet*, 20 Ekim 1961, s. 1.
[97] *Cumhuriyet*, 17 Ekim 1961, s. 1.
[98] Özgişi, *Türk Parlamento Tarihinde Cumhuriyet Senatosu*, s. 131.
[99] Şimşek, *Türk Siyasal yaşamında…………,* ss. 2962-2966.
[100] Özgişi, *Türk Parlamento Tarihinde Cumhuriyet Senatosu*, ss. 137-146.
[101] Johnson Mektubu için bkz. Özdemir Kalpakçıoğlu, *İkinci Cumhuriyetin Üç Başbakanı ve Olaylar II*, Nüve Matbaası, Ankara 1968, ss. 130-148.
[102] Özgişi*, Türk parlamento Tarihinde Cumhuriyet Senatosu*, ss. 136-141.

1964'te Londra ve Zürih antlaşmalarını feshetmesi ve dışardan askeri yardım alması üzerine Türkiye harekete geçmiş ve 7 Haziran'da Kıbrıs'a müdahale etmek istemiştir. Ancak 5 Haziran'da Amerika'dan gelen Johnson Mektubu[103] ülkede bir kaosa neden olmuştur. Başkan Johnson'ın mektubunda Kıbrıs müdahalesi yüzünden Türkiye Sovyet Rusya ile bir sorun yaşarsa NATO kanadının kendisine yardım etmeyeceği tehdidini savurmaktaydı.[104]

Ülkede bunlar olurken Cumhuriyet Senatosunun ilk araseçimleri CHP'nin kurduğu azınlık hükümeti döneminde yapılmıştır. 1963'te yapılması gereken seçimler 17 Nisan 1964 günlü ve 447 sayılı yasa ile değiştirilmiş, nispi temsil sistemi benimsenerek 7 Haziran 1964[105] tarihinde yapılmıştır.

Cumhuriyet Senatosu ara seçim sonuçlarına göre bu seçimlerde AP 31, CHP 19 ve bağımsızlar 1 senatör üye alırken, CKMP ve YTP hiç senatör çıkaramamıştır. Seçimler sonrası senatoda AP 79, CHP 45, YTP 11, MP 4, Bağımsızlar 7 kişi ile temsil edilirken, 19 tabi senatör de yerlerini almıştır.[106] 26 ilde yapılan bu kısmi seçimlerin en önemli sonucu ise 1965 seçimlerine bir yıl kala AP'nin oyların çoğunluğuna sahip olacağını göstermesidir.[107] Seçimler sonrası Senato Başkanlığına AP adayı Suat Hayri Ürgüplü, Millet Meclisi Başkanlığına da CHP adayı Fuat Sirmen seçilmiştir.[108]

1961-1965 yıllarına genel olarak bakarsak seçimlerin gerek nispi temsil esasına göre yapılması gerekse kurulan birçok partinin oyları bölüşmesi sebebiyle hiçbir parti gereken çoğunluğu sağlayamadığını görmek mümkündür. Bu nedenle 1961-1965 yıllarını Türkiye'de koalisyon hükümetleri ya da siyasi bir bunalımın, tıkanıklığın yaşandığı bir dönem olarak adlandırmak mümkündür.[109] Dönemi Altuğ Koç, "1961-1965 yılları Türkiye'nin demokratik düzene tekrar alışabilme ve TSK'yı

---

[103] Mektubun içeriği ancak 1966'da halka arz edilmiştir. *Hürriyet*, 13 Ocak 1966.
[104] Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1990),* ss. 788-789.
[105] 1961 Anayasasının 10 mad. I. Fıkrası uyarınca ilk ara seçimlerinin 1963 tarihinde yapılması gerekmekteydi. Ancak 304 sayılı Cumhuriyet Senatosu üyelerinin Seçim Kanununa Cumhuriyet Senatosu yenileme seçilerinin başlangıç tarihi ikinci yılının 30 Mart günü oy verilmesi öngördüğü ve 1963 Haziranında iki yıllık süre dolmadığı için aynı yıl Cumhuriyet Senatosu Üyelerinin seçim kanununda bir değişiklik yapılmış ve seçimler ikinci yılın tamamlandığı 30 Mart olarak yeniden belirlenerek 7 Haziran 1964 günü yapılmıştır. Yine Cumhuriyet Senatosu yenileme seçilerinin bu döneme kaydırılması Millet Meclisinde açık bulunan üyelikler için ara seçim yapılamaması sonucunu doğurmuştur. (Hikmet Sami Türk, *Açık Parlamento üyeliklerinin……………………*, ss. 20-21.)
[106] Özgişi, *Türk parlamento Tarihinde Cumhuriyet Senatosu*, ss. 142-144.
[107] Koç, *CHP'de 'Ortanın Solu Söylemi' ve 1965 Seçimleri*, s. 107.
[108] İhsan Tonbuş, *Politikada 42 Yıl*, İzgi Yayınları, Ankara, s. 93.
[109] Hakan Altıntaş, Türk Siyasal Sisteminde…….., ss. 1-9.

siyasete sokmadan seçimlerle normal işleyen bir demokrasiyi tekrar inşa edebilme sürecidir.’’ diye tanımlarken, Feroz Ahmad ise ‘’1961-1964 yılları sadece askeri müdahale tehlikesinin koalisyonları bir arada tuttuğu politik istikrarsızlık yılları’’ olarak tanımlarmıştır.[110] Bülent Tanör’ e göre ise bu dönem demokratikleşememe, istikrarsızlık, kutuplaşma ve sivilleşememe dönemidir.[111]

1960-1965 yılları arasında Türkiye'de yaşanan siyasi belirsizlik döneminde Fethi Tevetoğlu da AP saflarında siyasette yerini alırken, 1961 seçimlerinde Samsun'dan senatör seçilmiştir. 1962 tarihinde AP Merkez İdare Kuruluna seçilen 11 üyeden biri olarak karşımıza çıkan Tevetoğlu, ancak bu görevi iş bölümünü yeterli görmediği için 10 gün sonra bırakmıştır. 30 Kasım 1962 tarihinde yapılan I. AP kongresinde yeniden Merkez İdare Kurulu'na seçilmiştir.[112]

7 Haziran 1964 kısmi senato seçimlerinin sonucunda Fethi Tevetoğlu bu seçimlerde AP’den senatör olarak tekrar seçilmiş, 14 Ekim 1973 yenileme seçimlerine kadar bu görevde kalmıştır.[113]

2.2.Önergeler

2.2.1. Ali Fuat Başgil’in İstifasına Dair

1961 senato seçimlerinde Samsun Senatörü olarak seçilen Ali Fuat Başgil seçimlerden sonra İsviçre’den Türkiye’ye dönmüş ve Başgil’in cumhurbaşkanı adaylığı söz konusu olmuştur. Başgil’in bu hareketi MBK üyelerinin zor kullanması sonucu durdurulmuş, Başgil adaylıktan vazgeçmiştir. Başgil, bu durumla ilgili Yeni İstanbul gazetesine, adaylıktan vazgeçmeseydi hayatının tehlike altında olacağını ve seçimlerin iptal edileceğini söylemiştir. Bununla kalmayıp senatörlükten de istifasını meclise sunmuştur.[114]

Fethi Tevetoğlu ile birlikte altı senatör arkadaşı, 7 Aralık 1961 tarihinde Cumhuriyet Senatosuna Başgil’in bu istifasının geçersiz sayılması için bir önerge sunmuşlardır. İstifanın geçersizliği için Anayasa'nın "Bir üyenin istifası ancak kendi meclisince kabul edilip karara bağlandığı takdirde, bu zatın TBMM üyeliği düşmüş olabilir." biçimindeki 8. maddesini gerekçe göstermişlerdir. Konu 14 Aralık 1961

---

[110] Koç, *CHP’de ‘Ortanın Solu’ Söylemi ve 1965 Seçimleri*, ss. 91-92.
[111] Bülent Tanör, *Osmanlı Türk Anayasal Gelişmeleri*, s. 405.
[112] Mert Gönül, *Türk Düşünce ve Siyasi Hayatında Fethi Tevetoğlu,* ss. 132-139
[113] Fahri Çoker, *Türk Parlamento Tarihi, Cumhuriyet Senatosu Üyelerinin Özgeçmişleri*, s. 438.
[114] Kalpakçıoğlu, *İkinci Cumhuriyetin Üç Başbakanı ve Olaylar II,* ss. 21-24.

tarihinde meclis gündemine taşınmıştır. Sırrı Atalay (Kars) Başgil’in istifasının geçerli olduğuna yönelik Anayasanın "Meclis çalışmalarına izinsiz veya özürsüz ve aralıklı olarak bir ay katılmamaları yüzünden üyeliğin düştüğünün, kendi Meclisinde karara bağlanması halinde sona erer." biçimindeki 80. maddesini hatırlatarak Başgil’in milletvekilliğinden çekilmiş sayılacağını belirtmiştir. Yine Sırrı Atalay Başgil’in bu çekilme tekliflerinin, 25 Ekim 1961 tarihinden, yani TBMM'de ant içme töreninden önce olduğu ve TBMM ile Cumhuriyet Senatosu bilgisine sunulduğu için kati olduğunu belirtse de konu ile ilgili 14 Aralık1961 tarihli önergesi reddedilmiştir.

Saim Sarıgüllü (Aydın), istifanın Senato Başkanlığına yapılmadığı konusunda ısrarcı olmuştur. Fethi Tevetoğlu, Saim Sarıgüllü'nün düşüncelerini onaylayarak yapılan bu istifanın TBMM'nin ant içme törenlerinde olduğunu ve hiçbir mecliste karara bağlanmadığını, Cumhuriyet Senatosunda da okunmadığını ifade ederek, istifanın sayılmaması hususundaki önergenin kabulünü istemiştir. Yapılan oylama sonucu Tevetoğlu ve arkadaşlarının sundukları önerge kabul edilmiştir.[115]

Mecliste bunlar yaşanadursun Başgil yukarıda adı geçen gazeteye belirttiği nedenlerden dolayı senatörlükten istifa etmiş, Milli Birlikçiler de bu şekilde Başgil’i cumhurbaşkanlığı seçimlerinden uzak tutmuşlardır.[116]

2.3.Soru Önergeleri ve Cevapları

2.3.1.Kültürel Alanda

2.3.2.Yılanların Öcü Adlı Piyese Dair

Türk romancılarının önde gelen isimlerinden Fakir Baykurt’un ‘’Yılanların Öcü’’ isimli eseri 1962 yılında ilk kez beyaz perdeye yansıtılmıştır.[117] 1962 Yılı Milli Eğitim Bakanlığı bütçesinin 15.02.1962 tarihli 62. birleşiminin görüşülmesi esnasında Tevetoğlu konuşmasına bu eseri eleştirerek başlamıştır. Eserde diyaloglarda geçen bazı sözler[118] nedeniyle bu eserin insan ahlakına, terbiyesine, edebine aykırı küfürler içerdiğini, cinsi sapıklıklarla dolu olduğunu belirterek, bu

---

[115] CSTD, C.1, B.14, ss. 185-194.

[116] Kalpakçıoğlu, *İkinci Cumhuriyetin Üç Başbakanı ve Olaylar II*, ss. 23-25.

[117] https://www.hacibektas.com/index.php?id=haber_ayirntlari&tx_ttnews%5Btt_news%5D=87&cHash=37fb80d4ce87b595924c35eb74f2040a (27.03.2018).

[118] Metinle ilgili olarak şu satırlar Tevetoğlu’nun doğruluğunu ispata yeterlidir. Dr. Tevetoğlu, *Faşist Yok Komünist Var*, Ankara 1963, s. 57.

‘’Ağalinin eviyle Bayramın evi kıç kıçaydı.’’
‘’Senin babanın delik tıkaması eyidir evvel Allah’’
‘’Onlar bizim evin önüne sıçarlarsa ben de onların tünün ağzına sıçarım.’’
‘’Uyudun mu gız gahbe soyu.’’

kitabın incelenip incelenmediği hususunda Milli Eğitim Bakanlığı'na 15 Şubat 1962 tarihli bir soru önergesi vermiştir.[119] Önerge Yılanların Öcü adlı roman olan tiyatro eserinin, Devlet Tiyatrosu Turizm Müdürlüğüne hangi tarihte gönderildiği, hangi tarihte edebi heyet tarafından incelendiği, Yılanların Öcü adlı piyesin gönderilmesinden evvel Devlet Tiyatrosu edebi heyetine tetkik için hangi eserlerin gönderildiği ve henüz tetkik edilip karara bağlanmamış telif tiyatro eseri olup olmadığı, varsa sayısı, yine Yılanların Öcü adlı piyesten evvel gönderilen eserlerden tetkik edilip sahneye konması uygun görüldüğü halde sahneye konmamış eserler olup olmadığı, Yılanların Öcü adlı eserden önce tetkik edilip sahneye konması uygun eserler varsa, Yılanların Öcü'nün bunlardan sonra incelendiği halde daha önce sahneye konmasını icap ettiren tercih veya üstünlük sebepleri gibi soruları içermekteydi.[120]

Milli Eğitim Bakanı Hilmi İncesulu önergeyi 08 Ağustos 1962 tarihinde yanıtlarken kitabın inceleneceğini ve bahsedildiği gibi bir içeriğe sahip bir eser ise sahnelenmeyeceği söylemiştir. Bunun üzerine Tevetoğlu, yazarının bir maarif müfettişi olduğunu ve tetkikler sonucu yeniden öğretmenler ve öğrenciler karşısına çıkıp çıkamayacağını sormuştur. Bakan Hilmi İncisulu Tevetoğlu'na Anayasa'nın 20. 21. ve 24. maddesindeki, "Sanatkârlar hakkındaki fikir hürriyetinden" bahsederek, yazarın suçu olup olmadığı konusunu da kendilerine bıraktığını söylemiştir.[121]

2.4. Söz Almalar- Söylevler ve Demeçler

2.4.1. Siyasi Alanda

2.4.1.1. CHP Koalisyon Hükümetlerine Dair

17 Kasım 1963 tarihinde gerçekleştirilen mahalli seçimler sonrası AP oyların büyük bir çoğunluğunu almış, CHP ile koalisyon oluşturan CKMP ve YTP ise bu durum karşısında hükümetten çekilme kararı almıştır. İnönü'nün Amerika'da bulunduğu sırada istifalarını sunmaları ile II. Koalisyon Hükümeti sona ermiştir. İnönü her ne kadar "Bir daha tecrübe etmem." sözleriyle koalisyona karşı çıksa da Kıbrıs olaylarının patlak vermesi ve Gürsel'in ısrarı ile bağımsızlarla yeni bir hükümet kurmuştur.

---

[119] CSTD, C. 2, B. 32, s. 206-208.
[120] CSTD, C. 2, B. 37, s. 640.
[121] CSTD, C. 2, B. 32, ss. 221-222.

İnönü'nün kurduğu bu yeni kabineyi bilhassa genç üyelere yer vermesinden dolayı reform hükümeti olarak adlandırmak mümkün olsa da[122] Tevetoğlu, 03 Ocak 1964 tarihli 23. birleşimde bu adlandırmaya katılmadığını belirtmiştir. Tevetoğlu, yeni hükümetin CHP idarecilerinin özel kabinesi olduğu düşüncesindedir. Başbakan İnönü'nün hükümet içi istikrarı ön plana çıkaran bu uygulamasının ülkedeki demokratik prensiplere uygun olmadığını, bu şekilde planlı kalkınma ve reformların millete mal edilemeyeceği nedeniyle hatalı olduğunu savunmuştur. Tevetoğlu'na göre, bu program hükümetin önceki programlarıyla aynıdır ve programdaki siyasi ve iktisadi ilkeler karışıklık arz etmektedir.[123]

Esat Çağa (Cumhurbaşkanınca Cumhuriyet Senatosu Üyesi), aynı tarihli 24. birleşimde Tevetoğlu'nun bu düşüncelerini onaylamamış, Tevetoğlu'nun amacının Beş Yıllık Kalkınma Planı ve Programını hazırlayanları küçük düşürmek olduğuna dikkat çekmiştir. Tevetoğlu, bu düşünceye katılmayarak amacının plan üzerindeki halkın anlayışının yeni hükümet programına yansıtılması olduğu üzerinde durmuştur. Yeni hükümetin komünizm maskesi altında hareket ettiğini üstü kapalı olarak beyan etmişse de Esat Çağa bu sözleri reddetmiştir.[124]

2.4.2. Ekonomik Alanda

2.4.2.1. Ziraat Alanında

Türkiye'de 1960'lı yılların başında yağışlardaki azalma nedeniyle yaşanan şiddetli kuraklık[125] özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu olmak üzere ülkenin birçok yerinde kendini hissettirmiş, tarımda ve içme suyunda yaşanan azalma hayvan yemi ve yetiştirilen ürünlerde de azalmaya sebep olmuştur.[126]

Osman Saim Sarıgüllü (Aydın) ve arkadaşları konuyla ilgili olarak 04.01.1962 tarihinde bir önerge sunmuşlardır. Bu önergeyle 1961 yılı kuraklığı sonrası Doğu Anadolu illerinde kışın birçok vilayette hayvan yemi ve insan yiyeceği

---

[122] Kalpakçıoğlu, *İkinci Cumhuriyetin Üç Başbakanı ve Olaylar*, ss. 95-99.
[123] CSTD, C. 17, B. 23, ss. 212-213.
[124] CSTD, C. 17, B. 24, ss. 228-231.
[125] 1960 yıllarda "Anadolu'da insanın çilesi bitmedikçe yollarım da bitmeyecek." düşüncesiyle yola çıkan gazeteci Halil Aytekin, Ankara'dan yola çıkarak Sivas, Malatya, Elazığ, Tunceli, Kars, Erzurum, Bitlis, Muş ve Van'ı dolanmış, yollardan kahvelere kadar gördüğü insanlarla konuşmuş ve halkın ağzından yaşadıkları kuraklık, göç, yiyecek ve yem kıtlığı, ağa hakimiyeti konularında gördüklerine kitabında yer vermiştir. Halil Aytekin, *Doğu'da Kıtlık Vardır*, Toplum Yayınevi, Ankara, 1965.
[126] Erol Kapluhan, " Türkiye'de Kuraklık ve Kuraklığın Tarıma Etkisi" , *Marmara Coğrafya Dergisi,* S. 27, Ocak 2013, ss. 487-510.

bulunamamasından dolayı yaşanan sıkıntıların araştırılması için beş kişilik bir heyetin oluşturulmasını istemişlerdir. Tevetoğlu bu talebin görüşmeleri esnasında söz alarak arkadaşlarıyla beraber bu konuda bir önerge de kendilerinin hazırladıklarını belirterek, konu ile ilgili hem senatoda hem parlamentoda bir komisyon oluşturulmasını istediklerini ifade etmiştir. Yapılan oylama sonucu önerge görüşülmek üzere 9 Ocak 1962 Salı günü yapılan oturuma bırakılmıştır.[127]

Devlet Bakanı Turan Feyzioğlu 9 Ocak Salı günü 20. birleşimde hükümetçe alınan tedbirleri sunmuş, Cumhuriyet Senatosu Heyetinin inceleme yaparak bilgi toplamasının faydalı olacağı görüşünü savunmuştur. Milletvekillerinin aynı fikirde birleşmesi sonucu Sarıgüllü'nün önergesi oylamayla kabul edilmiştir.[128]

Tevetoğlu, 01 Şubat1962 tarihli 27. birleşimde de Türkiye'nin zirai durumu, bugünkü durumu ve gelişmesi adına konuşmalar yaparak, Türkiye'de ziraat, hayvancılık ve meyveciliğin gelişmesi için tedbirler sunmuş ve özellikle memleketi Samsun'un verimli Kızılırmak ve Yeşilırmak bölgelerinde tarıma dayalı alanların ve endüstrinin gelişmesine dair tedbirler alınmasını gerekli görmüştür.[129]

Tevetoğlu ayrıca 1963-1964 devresine ait ihraç edilecek tütün stoku ile ilgili olarak 03 Ekim 1963 tarihli 116.birleşimde üç bakana (Gümrük ve Tekel, Ticaret ve Tarım) sorular yöneltmiştir. Bu soruların içeriğini, 1963 - 1964 ihracat devresinde dış pazara arz edilecek tütün stoku üzerine hangi hazırlıkların olduğu ve tütün miktarı, dünya tütün hareketleri karşısında Türkiye'nin takip edebileceği bir tütün politikasının olup olmadığı, mavi küf hastalığının seyri, ekiciye verilen avans ve kredinin durumu, Beş Yıllık Kalkınma Planını hedefi yolunda alınan tedbirlerin neler olduğu konuları oluşturmuştur.

Gümrük ve Tekel Bakanı Orhan Öztrak, konuyla ilgili olarak bu yıl ihraç edilecek tütün miktarının 44 milyon kilogram olup geçmiş senelere göre bu miktarın maviküf hastalığı ve kuraklık nedeniyle düştüğünü, maviküf hastalığı ile hükümetin aldığı tedbirler ile mücadele edildiğini, Tekel idaresince tüketicilere verilen kredinin yaklaşık 50 milyon civarında olup bu miktarın her yıl arttırılacağını belirterek kendisine has kısımlarla ilgili olarak soruları cevaplandırmıştır.[130]

---

[127] CSTD, C. 1, B. 19, s. 266.
[128] CSTD, C. 1, B. 19, ss. 294-312.
[129] CSTD, C. 1, B. 27, ss. 511-512.
[130] CSTD, C. 15, B. 116, ss. 165-166.

3 Aralık 1963 tarihli 10. Birleşimde 1963-1964 yılı dış pazara ait tütün stoklarının neler olduğuna dair Tevetoğlu'nun sözlü sorusunu, Tarım Bakanı Mehmet İzmen cevaplamıştır. Tütün üretiminin hedefi olan 135 bin ton yerine 123 bin ton civarında olduğunu söylemiş, bu azalmaya sebep olaraksa mavikûf hastalığı ve kuraklığı göstermiştir. Bu hastalığa karşı devlet desteği ve halkın katılımıyla mücadele edildiğini, hastalıkla fidelerin kontrol edilerek ve bu konuda kurslar düzenleyerek mücadele ettiklerini belirtmiştir.[131]

Tütün meselesini sürekli gündemde tutan Tevetoğlu, 31 Mart 1964 tarihli birleşimde ise Tekel, Ticaret ve Tarım Bakanlarına, tütün ticaretini 1963 yılı ile karşılaştırarak ticaretteki düşüşün nedenlerine sormuş ve kendisi Tekel Bakanlığının bu konuya yeterince eğilmemesinin buna neden olduğunu ileri sürmüştür. Tevetoğlu ayrıca başta Samsun olmak üzere Karadeniz bölgesindeki yabancı tüccarların var olan tütünü satın alarak ülkelerinde değil de Türkiye'de satmalarının bölgede krize neden olduğu ve piyasanın düzenlenmesi konusunda gerekli tedbirlerin alınması gerekliliğini hatırlatmıştır.[132]

Tevetoğlu 4 Şubat 1964 tarihli 37. birleşimde ise 1964 yılı Gümrük ve Tekel Başkanlığı bütçesi görüşmelerinde çay meselesini gündeme getirmiş, çay satışı ve ihracatı, çayın dış pazarda satış imkânlarının aranması, ambalajlama işlerinde kadınların da çalıştırılması için alınabilecek tedbirler üzerinde durmuştur. Buna karşılık Gümrük ve Tekel Bakanı Mehmet Yüceler ihraç, kadın işçi ve fabrikalar konusunda gerekli araştırmalar yapılacağını belirterek Tevetoğlu'nun sözlerini cevaplamıştır.[133]

2.4.3. Dış Politika Hakkında

Dış politika ile ilgili Tevetoğlu'nun düşüncelerine yer vermeden evvel dönemin dış politikasına göz atmak yerinde olacaktır.

1960-1965 yılları arasındaki Türk dış politikasını iki unsur üzerinde incelemek mümkündür. Türk dış politikasını belirleyen en önemli olay Kıbrıs meselesidir. Diğer olayların buna bağlı olarak geliştiğini söylemek yanlış olmaz.

[131] CSTD, C. 16, B. 10, ss. 115-116.
[132] CSTD, C. 19, B. 56, ss. 616-618.
[133] CSTD, C. 18, B. 37, ss. 379-380.

Türk dış politikasının ikinci önemli meselesi ABD ile olan münasebetleridir.[134] Bu dönemde Türk dış politikasının ABD, Yunanistan, Sovyet Rusya ve Orta Doğu üzerinde yönlendiğini söylemek mümkündür.

ABD Türkiye ilişkileri esas itibariyle II. Dünya Savaşı sonlarında iyileşmeye başlamıştır. Savaş sonrası Türkiye ile ABD arasında 1947'de "Yardım Anlaşması" yapılmış, Türkiye sırasıyla 1947'de IMF'e ve 1952'de NATO'ya üye olmuş ve ilişkiler en üst seviyeye çıkmıştır.[135] 1960 yıllarda Türkiye dış borçlarının büyük çoğunluğunu ABD'den almış, ABD ile ilişkilerini 1964 yılı Kıbrıs olaylarına kadar bu çizgide devam ettirmiştir.[136]

Türk Yunun münasebetlerine bakıldığında ise Kıbrıs konusu iki ülkeyi yeterince gerse de, NATO ilişkileri ve Kıbrıs'ın bağımsız oluşu bu gerginliği yumuşatmıştır. 1964 Kıbrıs buhranı ile iki ülkenin arası tekrar soğumuş, Yunanistan Rumların saldırılarına destek olmuştur. Fakat 1967'ye gelindiğinde Yunanistan Kıbrıs'taki Yunan askerini geri çekmek zorunda kalmıştır. 1974 Kıbrıs buhranından sonraki sarsılan ilişkiler ise bu güne kadar gelmiştir.[137]

Sovyetlerle ilişkilerde ''komşularla karşılıklı saygı çerçevesinde ilişkileri ilerletme'' amaçlanmıştır. Türk Sovyet ilişkilerinin 1964 Kıbrıs bunalımına kadar olan sürede pek geliştiğini söylemek mümkün değildir.[138] Ancak 5 Haziran 1964 tarihinde Başbakan İsmet İnönü'ye ABD Başkanı Lyndon B. Johnson tarafından gönderilen mektup sonucunda Türkiye Sovyetler Birliği ile daha yakın ilişkiler kurmaya başlamış[139], Dışişleri Bakanı Cemal Erkin Kasım 1964'te Moskova'yı ziyaret etmiştir. Böylelikle Türkiye-Sovyet ziyaret trafiği canlanmıştır.

AP döneminde Türkiye ile Sovyetler Birliği arasındaki ekonomik ve ticari münasebetler artarken, Sovyet Başbakanı Kosigin, 1966 'da Türkiye'yi ziyaret etmiş, Demirel Eylül 1967'den sonra gelen kredi ve yardımları kabul etmiştir.[140] Ancak 1968'li yıllara gelindiğinde Türkiye'de yaşanan anarşi ve terörün Rus basınının da

---

[134] Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1990)*, C.1.Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları s. 783.
[135] Oğuzhan Müftüoğlu, *1960'lardan 1980'e Türkiye Gerçeği*, Patika Yayıncılık, İstanbul 1989, ss. 104-107.
[136] Nasuh Uslu, *Türk Dış Politikası Yol Ayrımında*, Anka Yayınları, İstanbul 2006, s. 162.
[137] Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1990)*, ss. 833-834.
[138] Alğur, *Adalet Partisi Türk Dış Politikası(1965-1971)*, ss. 48-52.
[139] Hüner Tuncer, *İki Darbe Arasında Türk Dış Politikası (1971-1980)*, Kaynak Yayınları, İstanbul 2014, s. 65.
[140] Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1990)*, s. 821.

Türk aleyhinde yer alması Türkiye'nin tekrar Sovyet Rusya'ya karşı şüpheye düşmesine neden olmuştur.[141]

Türkiye ile Üçüncü Dünya Ülkeleri arasındaki ilişkiler, Türkiye'nin yönünü ABD'ye ve NATO'ya dönmesi nedeniyle çok fazla gelişememiştir. Her ne kadar MBK döneminde Türkiye Cezayir'i Fransa'ya karşı desteklese de NATO'ya üyeliği eyleme geçmesine engel olmuştur.[142] 1950'li yıllardan beri devam eden bu uzaklığın nedeni ise Orta Doğu'nun sömürge nedeniyle Batıyla olan mücadeleleridir. Ancak 1964'te BM'deki oylamada Türkiye'nin desteksiz kalması yüzünü özellikle Arap ülkelerine çevirmesine sebep olmuş[143], AP iktidarı döneminde hükümet programında Arap memleketlerine daha bir yakınlaşılacağı belirtilmiştir.

Türkiye'nin Kafkasya politikasını ise, bölgesel Türk devletlerinin bütünlüğüne ve egemenliğine saygı göstermek oluşturmuştur. Türkiye, özellikle Rusya'nın gücünü dengeleyebilmek için bağımsız devletleri destekleme amacını gütmüştür. Tabi bununla birlikte Rusya'yı kızdıracak bir hareketten de kaçınmıştır.[144]

Türkiye'nin NATO'ya bakış açısını "Müttefik devletlerle münasebetlerimizi her sahada eşitlik ve egemenlik esasları dairesinde yürütmek ve geliştirmek dış siyasetimizin başlıca prensiplerindendir." ilkesi oluşturmuştur. Bunun yanı sıra Türkiye; NATO üyeliği, Boğazların denetimine sahip oluşu ve SSCB'nin Akdeniz'e inme ihtimaline karşı Batı için önemli bir yere sahip olmuştur. Balkan ülkeleri olan Yunanistan, Yugoslavya ve Türkiye arasında imzalanan Balkan Paktı'nın da SSCB'ye karşı güvenlik amacını taşıdığı söylenebilir.[145]

NATO'ya özellikle I. ve II. İnönü hükümeti dönemlerinde alınan ekonomik kararlar bakımından sıcak yaklaşılmıştır. Özellikle Kıbrıs sorunu sebebiyle Yunanistan ile ilişkiler NATO çerçevesinde kuvvetlendirilmek istenmiştir. 12 Eylül 1963'te AET ile imzalanan Ortaklık Antlaşması Batı ile ilişkilerin gelişmesi bakımından bir köprü vazifesi görmüştür.[146] Bu bağlamda Türkiye'nin NATO'ya yakınlığı tamamıyla güvenlik endişesinden kaynaklanmıştır. Bu şekilde Türkiye,

---

141 Tuncer, *İki Darbe Arasında Türk ………………,* s. 66.
142 Alğur, *Adalet Partisi Türk Dış Politikası(1965-1971),* ss. 48-52.
143 Tuncer, *İki Darbe Arasında Türk Dış Politikası (1971-1980),* s. 85.
144 Uslu, *Türk Dış Politikası Yol Ayrımında,* s. 199.
145 Cihad Göktepe ve Süleyman Seydi, ''Soğuk Savaş Başlangıcında Türk Dış Politikası'', *Bilig* , S. 72, 2015, *http://bilig.yesevi.edu.tr/yonetim/icerik/makaleler/159-published.pdf*, (25.5.2018), s. 212.
146 Alğur, *Adalet Partisi Türk Dış Politikası (1965-1971),* s. 59.

uluslararası alanda yalnız kalmamak için Batıyla bağlarını daha da kuvvetlendirerek ABD'ye bağımlılığın azaltılmasını düşünmüştür.[147]

Türk dış politikası ile ilgili olarak Tevetoğlu, 05 Şubat 1962 tarihli 31. birleşimde parlamentonun bilgilendirilmesine dair bir önerge sunmuştur. Bu önerge Rusya, Almanya ve Fransa ile ekonomik münasebetimiz, İngiltere, Fransa ve Birleşik Amerika ile siyasi, askeri, ekonomik ve kültürel dostluğumuz, Kore'de Türk askerinin gösterdiği başarı, Kıbrıs davası, CENTO konularını kapsamaktadır.[148]

Tevetoğlu, konuyla ilgili olarak 1 Mart 1963 tarihinde Cumhuriyet Senatosu Başkanlığına sunduğu önergede, milletlerarası politikada yaşanan değişiklikler karşısında, Türkiye'nin takip edeceği politika hakkında (NATO, CENTO, Ortak Pazar, Yardım Konsorsiyumu ve Kıbrıs) senatonun aydınlatılması için genel görüşme açılmasını teklif etmiştir.[149] Yapılan oylama sonucu konunun 15 Ocak 1963 tarihli 28. birleşimde gündeme alınması kabul edilmiştir.[150]

Tevetoğlu, bu önergelerin ardından 28. birleşimde dış politika hakkında düşüncelerine yer vermiştir. "Yurtta sulh, cihanda sulh" fikrinden hareketle dünyada yaşanan gerginliğin sebebini ABD'nin Küba için ilan ettiği karantina fikrine dayandırmıştır. Tevetoğlu ayrıca konuşmasında ABD ve İngiltere'nin Orta Doğu'da Suudi Arabistan ve Yemen'e karşıt politikaları, Arap memleketlerinin yardımları ve Kıbrıs meselesi üzerinde durmuştur.

Tevetoğlu, konuşmasında dış politikayla ilgili hükümetten birtakım isteklerde bulunmuştur. Makariyos'un 19 Şubat 1959'da imzalanmış antlaşmanın hükümlerini hiçe sayan basın konuşması hakkında hariciyenin tutumu hakkında bilgi istemiştir. Senatonun, Irak'ın Sovyetlerle olan yakınlaşmasının Türkiye'ye yansıması, NATO savunma sistemi, Ortak Pazar, tütün ihracatı, Japonya, Almanya, Suriye, İsrail, Cezayir, Bağdat, Kahire ile olan münasebetler, Avrupa'daki öğrencilerimiz ve Almanya'daki 20.000 işçimizin korunmaları ve akıbetleri hususlarında senatonun bilgilendirilmesinin gereği üzerinde durmuştur.[151]

17 Ocak 1963 tarihinde yapılan genel görüşmede, Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin Tevetoğlu'nun 5 Şubat 1962 tarihli önergesine cevap olarak Türkiye'nin

---

[147] Uslu, *Türk Dıs Politikası Yol Ayrımında*, ss. 70-71.
[148] CSTD, C. 2, B. 31, ss. 153-159.
[149] CSTD, C. 7, B. 25, ss. 569-570.
[150] CSTD, C. 7, B. 26, s. 611.
[151] CSTD, C. 8, B. 28, ss. 29-34.

dış politikası üzerinde durmuştur. Feridun Cemal, Türkiye'nin NATO'daki yerini stratejik öneme bağlayarak, CENTO üyeleri İran ve Pakistan ile Türk ilişkilerinin temennilerinden daha iyi olduğundan, Birleşmiş Milletlerin savunduğu Asya ve Afrika arasındaki sömürge devletlerinin bağımsızlığına kavuşması fikrinin Türkiye tarafından desteklendiğinden, Türkiye'nin kültürel münasebetleri ve tanıtma faaliyetleri için "Tanıtma ve Kültürler Münasebetler Koordinasyonu Komitesi" kurulduğundan bahsetmiştir. Erkin'e göre NATO ittifakı çerçevesinde Türkiye'nin yabancı devletlerle ikili münasebetleri devam etmektedir ve Türkiye'nin Yunanistan'la mevcut ittifakı işbirliği de bu çerçevededir. Sovyet Rusya konusunda münasebetler, iyi komşuluk çerçevesinde sürdürülürken, Irak'la olan münasebetler de 3 Eylül 1962'den bu yana yapılan beyanattan sonra kayda değer bir gelişme göstermemiştir. Müşterek Pazar doğrultusunda Gümrük Birliği konusunda talepte bulunulmuştur.[152]

Tevetoğlu 3 Şubat 1963 tarihli 37. birleşimde de Türk dış politikası ile ilgili düşüncelerini paylaşmıştır. Tevetoğlu bu konuşmasında ABD, İngiltere, Fransa, Kanada, Japonya, İtalya ve Almanya ile münasebetlerin arttırılırken Danimarka, Belçika, Hollanda, Norveç, Lüksemburg, Portekiz ile işbirliğinin belirli bir seviyeye ulaştırılması gerekliliği üzerinde durmuştur. Ayrıca Türkiye ile İran arasındaki hava, kara, demiryollarının tamamlanması, Arap camiası ile sağlam ilişkiler kurulması, İnsan Hakları Komisyonu'na katılmak gerektiği hususunda açıklamalarda bulunmuştur.[153]

Dış politikayla ilgili olarak 5 Temmuz1963 tarihindeki 87. birleşimde ise TBMM'nin dış münasebetlerinin düzenlenmesi hakkında daha önce Millet Meclisince kabul edilen kanun teklifine yer verilmiştir. Kanun üzerinde en çok durulan konu; kanunun adı, memleketin dış memleketlerde temsili ve parti grupları meselesi olmuştur. Tevetoğlu, bu kanuna çok acele hazırlanmış ve kendi içinde ayrılıklar arz ettiği gerekçesiyle sıcak bakmamış, isminin "TBMM'nin Dış Münasebetlerinin Düzenlenmesi Hakkındaki Kanun" şeklinde kalmasını yerinde bulmuştur.[154]

[152] CSTD, C. 8, B. 29, ss. 55-81.
[153] CSTD, C. 9, B. 37, ss. 55-61.
[154] CSTD, C. 12, B. 87, ss. 693-695.

Aynı birleşimde Tevetoğlu'nun parlamentonun yurtdışında temsili konusunda seçilen adayların Millet Meclisi'nden 7/10, Cumhuriyet Senatosundan 3/10 oranında olması için sunduğu takrir, yapılan oylama sonucu kabul edilmiştir. Tevetoğlu'na göre kanun madde tekniği bakımından hatalıdır. 1.5 sütun uzunluğundaki bir maddenin tek bir maddeye değil de "a, b, c, d, e" şeklinde fıkraları ayrılması uygundur.[155]

Tevetoğlu'nun birleşimde ele aldığı diğer bir husus, parlamentodaki gruplar ve kurumlar konusudur. O'na göre yurtdışı ile ilgili yazışmalarda Türkiye'yi temsil eden grup ve kurumlar çalışmaları bakımından ortak bir tüzükte toplanmalıdır. Yine bu maddenin 3. kısmına "çalışanlarının yabancı dil bilme zorunluluğunun getirilmesi" gereklidir.

8 Temmuz 1963 tarihli 88. birleşimde, parlamentoda kanunun komisyona havale edilen 1. maddesinin düzeltilmiş hali görüşülmüştür. Kanun yapılan açık oylama ile kabul edilmiştir. Kanun incelendiğinde I. maddenin fıkralara ayrıldığı ve bu konuda Tevetoğlu'nun sunduğu önergenin kabul edildiği görülür. Milletlerarası kurullara katılacak üyelerin % 40'ının Cumhuriyet Senatosundan, % 60' ının Millet Meclisinden seçilerek senatör sayısının artmasına, Tevetoğlu'nun savunduğu şekilde grupların ve kurumların ortak bir tüzükle birleşmesine karar verilmiştir. Çalışanların yabancı dil bilme zorunluluğunun 3. maddeye eklenmediği dikkat çekmektedir. 7. madde de kanundan çıkarılmıştır. Bu şekilde Meclis ve Cumhuriyet Senatosundan ayrı ayrı görevlendirilmeler yapılarak Tevetoğlu'nun düşüncelerinin önemsenmediği görülmektedir.[156]

2.4.3.1. Ortak Pazar

Belçika, Almanya, Lüksemburg, Fransa, İtalya, Hollanda Avrupa Ekonomik Topluluğu'nu diğer adıyla Ortak Pazar'ı 25 Mart 1957'de Roma'da imzalanan bir anlaşma ile kurmuşlardır. Türkiye, 12 Eylül 1963'te Ankara'da Avrupa İktisadi Birliğine Katılma Anlaşmasını imzalamıştır. Bu anlaşma ile Türkiye, ortak devletlerle bir gümrük birliği sağlamış, Türkiye'nin ekonomik, iktisadi ve mali alanda 12 senelik bir zaman zarfında gelişimi öngörülmüştür.[157]

[155] CSTD, C. 12, B. 87, ss. 705-706.
[156] CSTD, C. 12, B. 88, ss. 758-762.
[157] Kalpakçıoğlu, *İkinci Cumhuriyet'in 3 Başbakanı ve Olaylar,* s. 64.

17 Eylül 1963 tarihli birleşimde Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin'in Türkiye için bir dönüm noktası olarak gördüğünü söylediği bu anlaşmaya Tevetoğlu sıcak bakmamış ve bu konudaki düşüncelerini "sebükboğaz, hafif beyinli, akılsızlar" olarak nitelendirdiği bir partinin (CHP) Genel Başkanlığı'na ait şu bülteni okuyarak desteklemiştir.[158]

> "İmzalanışına bir bayram havası verilmek istenen Ortak Pazar Antlaşması'na bütün varlığımız ve gücümüzle karşıyız. Sağlayabileceği ufak tefek geçici istifadeler, para yardımı ve borç umutları gerçekleşse bile ki bunları ergeç faizleri ile emekçi halkımız ödeyecektir. Ortak Pazar, uzun vadeli bir teşebbüs olarak bağımsız varlığımız ve emekçi halkımız aleyhine sonuçlar doğuracaktır."

19 Eylül 1963 günkü 111. birleşimde Niyazi Ağırnaslı (Ankara), Ortak Pazar konusunun görüşülmesi esnasında Fethi Tevetoğlu için "Amerika ile içtimai yakınlıklar tesis eden..." şeklinde bir tabir kullanırken basına yaptığı bir konuşmada ise "Amerika ile ailevi yakınlıklar tesis eden Sayın Tevetoğlu" şeklinde ifade kullanmıştır. Tevetoğlu, Niyazi Ağırnaslı'yı kendisine iftira etmekle suçlamış, hiçbir evladının evli olmadığını, yabancı bir milletle de akrabalarının bulunmadığını hatırlatmıştır.[159]

2.4.3.2. Kıbrıs Sorunu

1964 yılında Meclis'te uzun tartışmalara yol açan Kıbrıs meselesine Tevetoğlu açısından bakabilmek için Kıbrıs'ın tarihine kısaca yer vermek gerekir.

Kıbrıs jeopolitik ve stratejik önemi nedeniyle Türkiye ve dünya için önemli bir yere sahiptir. Atatürk bu önemi "Kıbrıs düşman elinde bulunduğu sürece bu bölgenin ikmal yolları tıkanmıştır. Bu bölgeye dikkat ediniz.'' sözleri[160] ve Necmettin Erbakan'ın ''Davam'' adlı eserinde Kıbrıs'ın Türkiye, Ortadoğu ve İslam âlemi için muhafazası gereğine dair yazdıkları bu önemi anlamak için yeterlidir.[161]

Kıbrıs, 1571-1878 yılları arasında Osmanlı idaresinde kalmış, 1878 Berlin Antlaşması'ndan sonra Kıbrıs'ın idaresi İngiltere'ye bırakılmıştır. Lozan Antlaşması ile de İngiliz toprağı olduğu kabul edilmiştir. Kıbrıs'taki Rumların ayaklanmaları, 1949'da Yunanistan'la birleşme isteği ile artmıştır. 1954'te Yunanistan'ın,

---

[158] CSTD, C. 14, B.109, ss. 331-333.
[159] CSTD, C. 15, B. 114, ss. 21-22.
[160] Ulvi Keser, *Dünden Bugüne Kıbrıs , (1913-2013)*, Berikan Yayınevi, İstanbul 2017, s. 367.
[161] Mustafa Sıtkı Bilgen, ''1964 Johnson Mektubu Öncesi ve Sonrası Dönemde Kıbrıs'ta Türk İngiliz İlişkileri'', *Uluslararası Boyutlarıyla Kıbrıs Meselesi ve Geleceği Uluslaarası Sempozyumu,* Gazimağusa, KKTC, 11-13 Aralık 2014, www.atam.gov.tr.wp-connect-uploads (10.03. 2018).

gerçekleştirilen plebisit sonucunda Kıbrıs'ın Yunanistan'a katılması için BM'ye başvurusu reddedilmiştir.[162] Bu süreçte Türkiye'nin Kıbrıs'a yaklaşımı ılımlı olup bunun nedeni, Türkiye'nin 1954'te Yunanistan ve Yugoslavya ile imzaladığı Bağdat Paktı'nı bozmak istemeyişinden kaynaklanmaktadır. Bu durum 1955 yılında İngiltere'nin Türkiye'yi durumun içine çekişine kadar devam etmiştir.[163]

Kıbrıs Cumhuriyeti 16 Ağustos 1960'ta İngiltere, Yunanistan ve Türkiye tarafından imzalanan Lefkoşa Antlaşmaları ile kurulmuş ve böylece bölgedeki enosis ve taksim konuları kapanmıştır. Böylelikle Kıbrıs sorunu uluslararası bir sorun olmaktan çıkmıştır. Bu durum Kıbrıs'ın İngiltere'nin egemenliğinden çıkıp Yunanistan'ın emellerine son vermesi açısından bir zaferdir.[164] Ancak Kıbrıslı Rumlar, 1959'da imzalanan Londra Antlaşması'nın hükümlerini kısa sürede yıkmış[165] Kıbrıs'a bağımsızlık tanıyan Zürih Antlaşması'nın devamı niteliğindeki bu antlaşmayı tanımayarak[166] Kıbrıs'taki Türklere karşı ezici faaliyetlere başlamışlardır. Cumhurbaşkanı Başpiskopas Makarios'un, 1963'te Ankara'ya gelerek Kıbrıs Anayasanın değiştirilmesi talebi Başbakan İnönü tarafından reddedilmiştir. Bu şekilde başlayan gerilim, 21 Aralık gecesi başlayan ve Kanlı Noel olarak adlandırılan olayların başlangıcı olmuştur. Saldırıların devam etmesi üzerine 22 Aralık'ta toplanan Güvenlik Zirvesi'nde adanın üzerinden THY'ye ait jetlerin uçuşu kararı çıkmıştır. 25 Aralık 1963'te başlayan uçuşlarla birlikte Rumlara ateş açılmasının ardından İnönü Makarios'un görüşme[167] teklifini kabul ettiğini duyurmuştur. İnönü'nün bundaki amacı ise NATO yandaşı Yunanistan ile dostluğu tehlikeye düşürmemek olmuştur.[168]

Tevetoğlu, Senato'nun 26 Aralık 1963 tarihli 21. birleşimde, Kıbrıs'ta yaşanan gerilime değinerek birçok Türk vatandaşının canından olmasına neden olan

---

[162] Keser, *Dünden Bugüne Kıbrıs*, ss. 265-314.
[163] Hande Erol, ''Rauf Denktaş Sonrası Kıbrıs Sorunu'', *Akademi Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl: 4, S. 25, Mart 2016, s. 224.
[164] Müge Vatansever, ''Kıbrıs Sorununun Tarihi Gelişimi'', *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 12, Özel Sayı 2010, 2012, s. 1487-1530, https:// www.hukuk.deu.edu.tr/dosyalar/dergiler/dergimiz12ozel/3.../9-mugevatansever.pdf . (07.04.2017).
[165] 1959 Zürih ve 1960 Londra Antlaşmalarıyla Makarios'un devlet başkanı olduğu bir Kıbrıs Cumhuriyeti kurulmuştur. Ancak Makarios bu antlaşmalar çerçevesinde enosisi gerçekleştiremeyeceğini anlamış, daha üç yıl geçmeden taktik değiştirmiş, cebir ve zorla hedefine ulaşmak istemiştir. Bilgen, ''1964 Johnson Mektubu Öncesi…..'', ss. 3-4.
[166] Vatansever, *Kıbrıs Sorununun Tarihi Gelişimi*, ss. 1487-1530.
[167] Bu görüşmelerde ele alınan ilk konular, hayatın normale dönmesi, esirler, kayıplar, engellenen iletişim ve yıkılan evlerdir. Ulvi Keser, *Dünden Bugüne Kıbrıs (1913-2013)*, s. 282.
[168] Özcan, Altmışlı Yıllarda "Dış" Politika, ss. 222-223.

olaylara sebep olarak Türkiye'nin Zürih Antlaşmasının[169] 4. maddesindeki müdahale hakkını kullanmamasını göstermiştir. Bundan sonra yaşanacak bir husumette hükümetin hemen harekete geçmesi gerektiğini belirtmiştir.[170]

Tevetoğlu'nun 4 Şubat 1964 tarihli 37.birleşimde 1964 yılı Dışişleri Bakanlığı bütçesi konusunda yaptığı konuşmanın merkezini yine Zürih antlaşması ve Makarios'la yaşanan hadiseler oluşturmuştur. Buna ek olarak bu davada Türkiye'yi destekleyen Pakistan, Irak, Lübnan, Ürdün, Cezayir, İran ve Hindistan ve Uzak Doğu'nun Müslüman ülkelerine teşekkür etmiştir.[171] Kıbrıs konusunda 2 Nisan 1964 tarihli 57. birleşimde de Pakistan'ın Kıbrıs konusunda maddi ve manevi desteğinden duyduğu hazzı dile getirmiştir. Ancak istiklal mücadelelerinde Türkiye'nin yardımlarına rağmen, Kore'nin Rumları destekleyen basın ve yayın hareketlerini kınayarak, bu tavırlarına devam etmeleri halinde ülkedeki mehmetçiğin geri çekilmesini hükümetten talep etmiştir.[172]

Makarios, 30 Kasım 1963'te Türkiye'ye bir teklifte bulanarak 13. maddenin değiştirilmesini istemiş, teklif Başbakan İnönü tarafından reddedilmiştir. Makarios'un bu isteğinin amacı Türkleri azınlık statüsüne sokarak Yunanistan'a bağlamaktır.[173] Tevetoğlu Makarios'un bu isteğine 9 Şubat 1964 tarihli 42. birleşimde karşı çıkarak, Türk nüfusunun Rum nüfusundan az olmasının adanın Yunanistan'a verilmesi gerektirmediğini, adanın iki memleket gibi ayrılıp Yunan ve Türk hükümetlerinin kurularak sınırlandırılması gerektiğini savunmuştur.[174]

2.4.4. Eğitim ve Kültür Alanında

2.4.1. Öğretmenlerin Siyasetten Uzak Tutulması

3 Şubat 1963 tarihli Milli Eğitim Bakanlığı bütçesi ile üniversite bütçelerinin birlikte ele alındığı 38. birleşimde Tevetoğlu'nun "İrfan ordularımızın siyasetten uzak tutulması adına hükümetin bir düşüncesinin olup olmadığına" dair sorusuna Milli Eğitim Bakanı Şevket Raşit Hatipoğlu "…....herhangi bir şekilde öğretmenler

[169] 27 Madde içeren bu antlaşma sonrası yayınlanan resmi bildiri için bkz. Ergenekon Savrun ve Melih Tınal, "Soğuk Savaş Döneminde İngiltere ve Türkiye'nin Kıbrıs Politikaları", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, XVII/ 34, 2017, s. 360.
[170] CSTD, C. 17, B. 20, ss. 11-12.
[171] CSTD, C. 18, B. 37, ss. 388-384.
[172] CSTD, C. 19, B. 57, ss. 665-665.
[173] Ulvi Keser, *Dünden Bugüne Kıbrıs,* s. 274.
[174] CSTD, C. 18, B. 42, ss. 924-928.

zümresinde siyasi maksatlara dâhil olmak isteyenler varsa bunlarla asla beraber olmayacağım." diyerek bu konudaki kati düşüncelerini belirtmiş, bu şekilde öğretmenlerin tarafsız olmaları konusunda Tevetoğlu ile aynı fikirde birleştikleri göstermiştir.[175]

Tevetoğlu'nu 6 Nisan 1964'te Türkiye Öğretmen Dernekleri için Cumhuriyet Senatosu Başkanlığı'na sunduğu sözlü sorunun içeriğini şöyle özetlemek mümkündür: "Türkiye Öğretmen Dernekleri Millî Federasyonu tarafından yayımlanan ve Türk öğretmenlerine gönderilmekte olan Aylık Haber Bülteni ile M. Şükrü Koç imzasını taşıyan tebliğ ve tamimlerle asil Türk öğretmenleri yurdumuzda bir anarşi yaratmaya teşvik edilmektedir. Bu hususun ıslahı yolunda alınan tedbirler nelerdir? Eğer varsa bu hususta yaptırılan araştırma ve incelemelerin sonuçları nelerdir? Öğretmenleri her türlü siyasi dedikodulardan tenzih etmek ve Millî Eğitim müesseselerini her çeşit zararlı cereyanlardan korumak için bakanlıkça ne gibi tedbirler alınmıştır?"

Milli Eğitim Bakanı İbrahim Öktem'in bu konuda kendilerine deliller sunulmasını isteği üzerine Tevetoğlu, delil olarak eski Milli Eğitim Bakanı Şevket Raşit Hatipoğlu tarafından basına verilen bir yazıyı sunarak İstanbul'daki bir öğretmenin İşçi Partisi ile münasebetini kastettiğini söylemiştir. Yine "Köy ve Eğitim'' adlı bir dergide kapak resmi yapılan dayak yemiş bir öğretmenin dayak yediği şikayeti ile milli eğitim müdürünün öğretmenliğe alınmasına neden olduğu ama şu an siyasi suçlardan cezaevinde bulunduğunu isim vermeyerek delil olarak sunmuştur.[176]

2.4.4.2. Türk Dilinin Korunması

Türk dilinin korunması ve kullanılması konusunda yeterince hassas olan ve bu konuda çalışmalarda bulunan Tevetoğlu "Basın Yayın Bütçesi" nedeniyle 6 Şubat 1963 tarihinde yaptığı konuşmada ana tema olarak, Ankara'da on beşte bir, İstanbul'da haftada bir *"Arı Dile Doğru"* diye TDK tarafından konulan ve radyoda yayınlanan bir saatlik bir program üzerinde durmuştur. Bu programda kullanılan yabancı, kökü Türkçe olmayan, uydurma kelimelerin Türkçeye sokulmaması için bu

[175] CSTD, C. 9, B. 38, s. 149.
[176] CSTD, C. 20, B. 65, ss. 86-89.

saatin kaldırılmasını bakanlıktan rica etmiştir.[177] 7 Şubat 1963 tarihli birleşimde ise verdiği demeçte radyonun dili üzerine yapılan konuşmanın düşünüldüğünün aksine tamamen Türk dilinin özleşmesi ve sadeleşmesi yolunda bir tavır takındığının bilinmesini istemiştir.[178]

Türk dilinin korunması adına değişiklikleri her zaman gerekli gören Tevetoğlu, Türkçe'nin kullanılmasında kanunlarda geçen yanlışları düzeltmekten çekinmemiştir. Bu konuda, 24 Aralık 1963 tarihli 19. birleşimde Türk Vatandaşlığı Kanunu tasarısının 9. maddesindeki "D" harfinin alfabemize göre "Ç" olarak değiştirilmesini istemiş ve bu isteği yapılan oylama ile kabul edilmiştir.[179] 27 Aralık 1963 tarihli 21. birleşimde Cumhuriyet Senatosunun İçtüzüğü ile ilgili olarak ikinci bölümün 3. Maddesindeki ''başkanvekili'' kelimesinin baş harfinin büyük olarak yazılmasını ve "Divan kâtibi" kelimesinin birleştirilmesi ya da ayrı yazılacaksa kâtibindeki "K" harfinin büyük yazılmasını[180] 9. maddedeki "Mazeretinde veyahut gaybubetinde Başkanın hukukî yetkilerini kullanması" yerine "Başkanın mazeretli olduğu veyahut bulunmadığı hallerde onun hukukî yetkilerini kullanmak" şeklinde daha açık şeklinde değiştirilmesini[181] 17. maddenin son bendindeki "D" harfinin alfabedeki sıraya göre "Ç" şeklinde değiştirilmesini, 19. maddenin son paragrafındaki "Komisyon Başkanının veya Vekilinin" yerine "Komisyonda Başkan veya Başkanvekili bulunmaması halinde sözcü ona vekâlet eder" şeklinde değiştirilmesine dair talepleri yapılan oylamalar ile kabul edilmiştir.[182]

19. Maddenin 3. fıkrasındaki "Vergi ve resimlerle ilgili kanun tasarı ve teklifleri, vakıflarla ilgili kanun tasarı ve teklifleri ve malî işlerle ilgili kanun tasarı ve teklifleri de bu komisyonda incelenirler." maddesindeki yüklem olan "incelenir" kelimesine "ler" çoğul ekini eklemek istemiş sonra başkan tekrar okunca yanlış olduğunu anlayarak teklifinden vazgeçmiştir.

61. maddesinin sonundaki "takyit" kelimesinin "kısıtlama" ve bu kısıtlamanın on dakikadan aşağı indirilemez şeklinde değiştirilmesini talep etmiştir.[183]

[177] CSTD, C. 9, B. 41, ss. 557-558.
[178] CSTD, C. 9, B. 42, ss. 622-623.
[179] CSTD, C. 16, B. 19, s. 469.
[180] CSTD, C. 16, B. 19, ss. 87-88.
[181] CSTD, C. 17, B. 21, s. 90.
[182] CSTD, C. 17, B. 21, ss. 93-95.
[183] CSTD, C. 17, B. 21, s. 100.

12 Mart 1964 tarihli 51. birleşimde Sosyal Sigortalar Kanunu'nun görüşülmesi esnasında da bu tavrını koruyan Tevetoğlu ilgili kanunun 4. Bölümünün 43. maddesinin "D" fıkrasının "Ç" şeklinde değiştirilmesi hakkında sunduğu önerge kabul edilmiştir. Aynı maddenin "C" fıkrasındaki emzirme yardımı konusunda zamanın "işçi kadına bir yıl şeklinde" belirtilmesini uygun bulmuş ancak bütçenin hesaplamasının gerekliliği nedeniyle bu fikri reddedilmiştir. Yine aynı kanunun 48. maddesindeki "B" fıkrasındaki "şarttır" kelimesinin baş harfinin küçük harf olmasına dair sunduğu önerge kabul edilmiştir.[184]

2.4.4.3. MEB Yayınları

Tevetoğlu'nun MEB yayınevlerinin sattığı dergi ve kitapların muhtevasında komünizmi telkin eden içeriklerinden hükümetin haberi olup olmadığına yönelik sorusunu, 28 Mart 1963 tarihli 69. birleşimde Milli Eğitim Bakanı Şevket Raşit Hatipoğlu cevaplamıştır. Hatipoğlu, MEB amblemini taşıyan hiçbir eserin Tevetoğlu'nun bahsettiği içeriği taşımadığını bu konunda araştırmalar yapılıp yayınlanan bu tür eserlerin ise toplatıldığını söylemiştir. Hatipoğlu'nun bu sözlerine karşılık Tevetoğlu yanında getirdiği yayınları göstererek, piyasada bu tür eserlerin mevcut olduğunu rast geldikçe bu tür eserleri MEB'e sunacağını bildirmiş, MEB'i bu konuda uyarmıştır.[185]

Eserler ve eserlerin içerikleri konusunda söylediği gibi incelemelere devam eden Tevetoğlu, 6 Şubat 1964 tarihli 39. birleşimde bu kez Mustafa Şükrü Koç isimli bir yazarın komünizm içerikli ve İslâmiyet'e aykırı sözlerinin yanı sıra gayrı ahlaki içeriklerinin de yer aldığı kitabı ele alarak bu kitabın MEB tarafından basılması nedeniyle bir genel görüşme yapılmasını istemiştir.[186] Ankara Milletvekili Niyazi Ağırnaslı, bu yazılarının Mustafa Şükrü Koç tarafından yazılmadığını Harold Lasky'e ait tercümeler olduğunu söylemiştir.[187] Tevetoğlu kitabın tercümesinin Niyazi Berkes tarafından yapıldığı için görüşlerinin de benimsediğine dair görüşüne karşılık Milli Eğitim Bakanı İbrahim Öktem, 1946 senesine ait bir olayın bu zamanda yer almasının gereksiz olduğunu söyleyerek konunun kapatılmasını istemiştir.[188] Konunun açıklanması adına Tevetoğlu ısrarcı yaklaşmıştır. Bu konuda demeç

---

184 CSTD, C. 19, B. 51, ss. 315-318.
185 CSTD, C. 11, B. 69, ss. 344-346.
186 CSTD, C. 18, B. 38, ss. 486-489.
187 CSTD, C. 18, B. 38, s. 503.
188 CSTD, C. 18, B. 38, ss. 509-501.

vererek demokrasi ve Anayasaya aykırı bir yazının MEB tarafından basıldığını, bu konuda MEB'i uyarmasına rağmen kendisini anlamadıklarını ve kabul etmediklerini söylemiştir.[189]

Tevetoğlu, "Rena'nın İsa'nın Hayatı" isimli eserin ikinci basılış nedenini ya da o kitap basılırken Dahiliye Vekaletince "Hz. Muhammed" isimli eserin niçin toplatıldığına dair sorularını 23 Ağustos 1965 tarihli demecinde bakanlığa yönelterek, bunun büyük bir kusur olduğunu ve Sayın Bakandan derhal düzeltilmesini istemiştir.[190] Bu konuda aynı tarihli 82. birleşimde konuşan Milli Eğitim Bakanı İbrahim Öktem eserin basılış nedenini klasik olmasına ve başka milletlerde de var olması nedenine bağlaması üzerine Tevetoğlu, bakanlığı uyarılarına rağmen basılan kitaplar nedeniyle hatalı bulmuş ve bakanın istifasını yerinde bulmuştur.[191]

2.4.4.4. Turizm ve Tanıtma Bakanlığı Kanun Tasarısı

Senato'nun 20 Haziran1963 tarihli 80. birleşiminde Turizm ve Tanıtma Bakanlığı Kanun tasarısında yapılacak bazı değişiklikler görüşülmüştür. Tevetoğlu, hazırlanan kanunun 5 yıllık kalkınma planının uygulanmasına fayda sağlayacağı düşüncesiyle ılımlı yaklaşmıştır. Hazırlanan kanunda Turizm ve Basının kelimelerinin birbirinden ayrılması gerekliliğini uygun bulurken, Hidayet Aydıner (Cumhurbaşkanınca Seçilen Üye), yapılacak değişikliklerde "Turizm ve Tanıtma" demeye gerek olmayıp Arapça olan "ve" kelimesinin atılmasını gerekli bulmuştur. Tevetoğlu, "Ve kelimesi Arapça değildir." sözleri ile Aydıner'in bu fikrine karşı çıkmışsa da Aydıner, "ve" kelimesinin Arapça olduğuna dair ısrarcı davranmıştır. Birleşim sonucunda kanun üç önerge ile komisyona havale edilerek birleşime son verilmiştir.[192]

Kanun yeniden 27 Haziran 1963 tarihli 81. birleşimde ele alınmıştır. Değiştirilecek maddeler için milletvekillerinin önerileri dinlenmiştir. Kanunun 22. maddesinde geçen "Dış teşkilata atananların 4 yıl kaldıktan sonra yeniden yurt dışına atanabilmeleri için yurtiçi teşkilatında en az 3 yıl çalışmaları şartına" karşılık Fethi Tevetoğlu "yurt içinde iki yıl çalışmaları" şartının yeterli olacağı görüşünü

---

[189] CSTD, C. 18, B. 39, ss. 550-551.
[190] CSTD, C. 21, B. 78, ss. 62-65.
[191] CSTD, C. 21, B. 82, ss. 193-194.
[192] CSTD, C. 12, B. 79, ss. 91-92.

savunmuştur. Bu konuda Tevetoğlu'nun sunduğu önerge kabul edilmemiş, “yurt içinde 4 yıl çalışma” şartı uygun bulunmuştur.[193] Kanun 27 Ocak 1963 tarihinde Turizm ve Tanıtma Bakanlığı Kanunu adı altında "ve" bağlacı atılmadan ve 22. maddenin “üç yıl olması” şartı ile son şeklini almıştır.[194]

2.4.5. Sosyal Olaylar Hakkında Görüşmeler

2.4.5.1. Doğal Afetler ve Kazalar

1 Şubat 1963 tarihinde Ankara’da meydana gelen faciada havada çarpışan iki uçak şehrin merkezine düşmüştür. 91 yaralı ve 68 ölünün bulunduğu bu kazadan[195] bir gün sonra Tevetoğlu, konuyla ilgili 2 Şubat 1967 tarihinde Cumhuriyet Senatosu Başkanlığına önerge sunarak, “Son derece müteellim bulunduğumuz dünkü feci uçak kazası esnasında; değerli ordu, itfaiye teşkilatımız mensupları ile zabıtalardan kahramanca vazife görenler senatomuzun takdir ve şükranlarını arzına yüksek riyaset tasavvurunu saygılarımla istirham ederim” şeklinde duygularını dile getirmiştir.[196]

Mayıs 1963 tarihinde Doğu Pakistan’da gerçekleşen kasırgada 123 kişinin hayatını kaybetmiştir. Olayla ile ilgili olarak Tevetoğlu, 6 Haziran 1963 tarihli önergede yaşanan facia karşısında Türk milletinin duyduğu üzüntüyü dile getirerek, taziyelerini sunmuştur.[197]

Korkut Özal'ın *"İtalyan Baraj İnşaatçıları ve Vaiont Barajı Üzerine Düşünceler"* isimli makalesinde dünyanın en yüksek beton kemer barajı olarak tanımladığı Vaiont Barajı, 19 Ekim 1963 tarihinde heyelan nedeniyle dolmuş, gölün yükselmesi ile yaşanan faciada yaklaşık iki binden fazla kişi hayatını kaybetmiştir. [198] Dünya ve Türk basınında yaşanan olaya geniş yer verilirken, Milliyet gazetesi olayın büyüklüğünü *"Cesetler Kireçleniyor"* başlığı ile sunmuştur.[199] Dünyada yaşanan felaketlere karşı hassasiyeti ile tanınan Tevetoğlu, bu facia ile duyduğu üzüntüyü 15 Ekim 1963 tarihinde Cumhuriyet Senatosuna sunduğu önergede “Kuzey İtalya'daki

---

193 CSTD, C. 12, B. 81, ss. 221-22.
194 Turizm ve Tanıtma Bakanlığı Kanunu, Sayı 11452, 12.7.1963, ss. 503-507.
195 *Milliyet*, 02. 02. 1963, s. 1.
196 CSTD, C. 9, B. 37, s. 49.
197 CSTD, C. 11, B. 72, ss. 420-421.
198 Korkut Özal,”İtalyan Baraj İnşaat Çığlığı ve Vaiont Barajı Üzerine Düşünceler, *Türkiye Mühendislik Haberleri*, 1 Kasım 1963, www.imo.org.tr/resimler/ekutuphane/pdf/9047.pdf (29.07.2017).
199 *Milliyet*, “Cesetler Kireçleniyor”, (13. 09. 1963), s. 1.

Vaiont Barajı faciası dolayısıyla; dost ve NATO müttefikimiz İtalyan milletinin çok derin acısını Türk milletinin paylaştığını bildirmeye, Senato Başkanlığımızın tasavvutunu saygılarımızla arz ve istirham ederim''[200] şeklinde dile getirmiştir.

2.4.5.2. Toplu Sözleşme, Grev ve Lokavt Kanunu

Millet Meclisi, 26 Nisan 1963 günlü 78. birleşimde komisyon tarafından kabul edilen Toplu Sözleşme Grev ve Lokavt Kanunu 8 Temmuz 1963 tarihinde 88. birleşimde görüşerek incelemiştir. Tevetoğlu bu kanuna, Türk toplumuna sosyal alanda çalışma ve ilgili hükümlere yer vermesinden dolayı olumlu yaklaşmış, duyduğu gururu "Kanun, gerçek hedef ve ruhu, işverenlerle münasebetlerinde, işçilerimizin haklarını korumak, onları memnun ve mesut etmektir." sözleri ile dile getirmiştir. İşçilere tanınan bu grev hakkının en tabii hakları olduğunu, bu hakların komünist birçok ülkede bile yeri olmadığını söyleyerek sözlerini komünizm hakkında Atatürk'ün "Bu memleketteki komünistler yalnız bizim tevkif ve hapis ettiklerimizden ibaret değildir. Bu işlerle bizzat yakından alakadar olacağım. Şurası unutulmamalıdır ki, Türk âleminin en büyük düşmanı komünistliktir, her görüldüğü yerde ezilmelidir." sözleri ile desteklemiştir.[201]

Kanunda içeriğinin yanı sıra biçim bakımından da düzenlemelere gidilmiştir. Niyazi Ağırnaslı (Ankara), kanunun başlığındaki "lokavt" kelimesinin Anayasada yer almadığından dolayı kaldırılmasını istemiş, Tevetoğlu ise Ağırnaslı'nın bu isteğine karşılık "lokavt" ve "grev" kelimelerinin birbirlerine yakın haklar olduğunu ve bir mahsuru bulunmadığını savunmuştur. Yapılan oylama sonucu Ağırnaslı'nın bu konudaki önergesi kabul edilmemiştir.[202]

2.4.5.3. Türk Sporu

İçinde mertlik, dürüstlük, cesaret güç barındırması bakımından Türklerin karakteristik özelliklerine en çok uyan spor olan güreş sporu, Türk insanında uzun yıllar boyunca varlığını sürdürmüş, Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde güreşe verilen değer XIX. yüzyılda uluslararası düzeye yayılmıştır. I. Dünya Savaşı'ndan sonra gerileme gösteren Türk güreşi, 1923 tarihinde Cumhuriyet'in ilanı ile yeniden yapılanmaya başlamış, 1923 tarihinde Türk Güreş Federasyonu kurulmuş, FİLA'ya

[200] CSTD, C. 15, B. 121, s. 229.
[201] CSTD, C. 12, B. 88, ss. 777-779.
[202] CSTD, C. 12, B. 88, ss. 801-802.

üye olunmuş ve ilk kez Paris'te 1924'te olimpiyatlara katılınmıştır. Ne yazık ki II. Dünya Savaşı'nın yıkıcı ortamıyla güreş sporu da gerilemeye başlamıştır.[203] Mehmet Yüce *"1960'lı Yıllarda Spor"* başlıklı anılarını anlatırken, güreş sporuna şöyle yer verir:

> 1962 senesi memleket sporu açısından güreşi bir tarafa koyarsak -kaldı ki orada da beklenilen büyük başarı gelmemişti- fevkalâde içe dönük geçti. Haziran ayında Amerika'da düzenlenen Dünya Güreş Şampiyonası'nda serbest stilde umduğumuzu bulamayıp sadece Hüseyin Akbaş ile altın madalya kazanarak takım halinde ancak dördüncü olurken ... Roma'da altın madalya kazanan Tevfik kış yine yüzümüzü güldürdü. ... 1965 senesinde Beynelmilel Spor Vadisi'nde Dünya Güreş Şampiyonası'na iştirak ettik. Finlandiya'da düzenlenen Grekoromen Güreş Şampiyonası'nda altın madalya kazanamadık. Manchester'daki serbest stilde ise Ahmet Ayık altın, Mahmut Atalay da gümüş madalya kazandı.[204]

Tevetoğlu, Türk güreşine olan duyarlılığını, 3 Eylül 1963 tarihli 24. birleşimde Türk güreş sporunda seneden seneye gerçekleşen gerilemenin nedenlerini öğrenmek için Cumhuriyet Senatosu Başkanlığına yönelttiği sözlü soru ile dile getirmiştir. Devlet Bakanı Necmi Ökten, güreşimizdeki 1961 ve sonraki senelerdeki bu düşüşü güreşçilerimizin çalıştıkları salonların donanımlı olmayışı, bu sporla ilgili bir mektebin bulunmayışı, kamp yerlerinin mevcut olmayışı, yeterli ekipmanlarının olmayışı ve benzeri nedenlere bağlamıştır. Tevetoğlu ise Ökten'in bu beyanına karşılık yeni bir kadronun oluşturulması, kulüplerin programlarının geliştirilmesi, güreş tüzüğü ve hocaların geliştirilmesi, kulüplerin takibi gibi tedbirler önermiştir.[205]

Tevetoğlu'nun 8 Ekim 1963 tarihli 118. birleşimde Samsun'da inşaatı karar altına alınan spor salonu ile ilgili olarak sunduğu "Doğrudan doğruya, plâna konulmuş olan kapalı salon mevzuu niçin kaldırılmıştır? Tekrar yerine getirilecek midir? Getirilecekse ne zaman getirilecektir?" sorularını Devlet Bakanı Necmi Öktem cevaplamış, salon için Samsun'da bulunan arazinin merkeze uzak olduğunu ve 1963'te denizden elde edilen bir bölgede saha için çalışmaların devam ettiğini belirterek soruları cevap vermiştir.

Ancak Öktem'in bu cevabı Tevetoğlu'nun tatmin etmemiştir. Öktem'e bu kez bahsedilen sahada henüz çalışmaların yapılmadığı, kadastro zamanının belirsizliği, ayrılan bütçenin geri alındığı ve bu şekilde bu salon mevzusunun neden kaldırıldığı

---

[203] Ilgın Aziz, *Yıldız Milli Güreş Takımı Güreşçilerinin Bazı Fizyolojik Özelliklerinin Ölçülmesi Ve Değerlendirilmesi*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İnönü Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Malatya 1996, ss. 1-3.

[204] Mehmet Yüce,"Altmışlı Yıllarda Spor", *Türkiye'nin 1960'lı Yılları,* Mete Kaan Kaynar (der.), İletişim Yayınları, İstanbul 2017, ss. 1025-1033.

[205] CSTD, C. 14, B. 104, ss. 177-181.

sorularını yöneltmiştir. Devlet Bakanı Necmi Öktem, bu sorulara cevap olarak tapu kadastro ve imar işlerinin halledildiğini, istimlak işlerinin de bitimi ile ihalesinin yapılacağı cevabını vermiştir.[206]

[206] CSTD, C. 15, B. 118, ss. 252-253.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1965-1969 DÖNEMİNDE FETHİ TEVETOĞLU

3.1. Döneme Genel Bakış Bir Bakış

İsmet İnönü'nün 3. Koalisyon hükümeti, bütçe görüşmelerinde yeterli desteği alamamış ve İnönü'nün 13 Şubat 1965'te istifası ile son bulmuş, seçimlere kadar Suat Hayri Ürgüplü başkanlığında bir koalisyon hükümeti kurulmuştur. 20 Şubat 1965'te kurulan bu hükümet 10 Ekim 1965 yılına kadar iktidarda kalmıştır.[207] Kurulan bu yeni hükümetim amacı, genel seçimlere zemin hazırlamak kadar bu süre zarfında memleketin kalkınmasını sağlamak olmuştur.[208] Yeni hükümet programını Başbakan Suad Hayri Ürgüplü 26 Şubat 1965 günü meclise sunmuş ve hükümet 4 Mart 1965 günü 432 oyun 231 kabulü, 200 ret ve 1 çekimser oyu ile güvenoyunu alarak görevine başlamıştır.[209]

10 Ekim 1965 yılında yapılan genel seçimlerde AP hükümeti oyların %53'ünü alarak tek başına iktidar olmuş ve bu iktidar 12 Mart 1971 askeri müdahalesine kadar devam etmiştir. 9.748.678 seçmenin oy kullandığı bu seçim sonuçlarına göre AP oyların %52.87 'sini alırken CHP % 28,75, MP % 6.26, YTP % 3.72, TİP % 2.97, CKMP % 2.24, Bağımsızlar % 3.19 oranında oya sahip olmuşlardır. Böylece AP lideri Süleyman Demirel Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel'den hükümeti kurma görevini alarak vakit kaybetmeden çalışmalara başlamış, 3 Kasım 1965'te mecliste hükümet programını okumuş, 11 Kasım'da 252 kabul ile güvenoyu almıştır. Yeni hükümet 27 Ekim 1965'te yeni hükümet görevine başlamıştır.[210]

1965 genel seçimlerinden bir yıl sonra 5 Haziran 1966 tarihinde 23 ilde senato seçimleri yapılmıştır. Seçmenin % 56.2'sinin oy kullandığı bu seçimlerde AP oyların % 59,9 unu alarak 35, CHP % 29.6 ile 35 senatör çıkarırken, CKMP % 1.9, MP % 5.5, TİP % 3.9, YTP % 2.4 oranında oy almışlardır.[211]

---

[207] Osman Tarım, *27 Mayıs'tan 12 Mart'a Adalet Partisi ve Türkiye*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2013, s. 52.

[208] İrfan Neziroğlu ve Tuncer Yılmaz, *Başbakanlarımız ve Genel Kurul Konuşmaları (Cumhuriyet Hükümetleri Dönemi),* TBMM Başkanlığı Yayınları, Ankara 2014, s. 37, https://www.tbmm.gov.tr/yayinlar/basbakanlarimiz_genelkurul_konusmalari/basbakanlarimiz_cilt2.pdf , (30. 01. 2018).

[209] Neziroğlu ve Yılmaz, *Başbakanlarımız ve Genel Kurul Konuşmaları……,* s. 65.

[210] Tarım, *27 Mayıs'tan 12 Mart'a Adalet Partisi ve Türkiye,* ss. 52-53.

[211] Özgisi, *Türk Parlamento Tarihinde Cumhuriyet Senatosu*, s. 156.

Türkiye'de 2 Haziran 1968'de kısmi senato ve mahalli seçimleri yapılmıştır. Senato seçimlerinde AP % 49.8 oy oranı ile 38, CHP ise % 27 oy oranı ile 13[212] senatörlük kazanmıştır. Kısmi seçim Cumhuriyetçi Güven Partisi ve Millet Partisi'ne birer senatörlük kazandırabilmiştir.[213]

3.2. Söz Almalar- Söylevler ve Demeçler

3.2.1. Siyasi Alanda

3.2.1.1. Hükümet Programı Hakkında

10 Ekim 1965 tarihinde Adalet Partisi seçime katılanların %52,8 oylarını alarak tek başına iktidara gelme hakkını kazanmış, Başbakan Süleyman Demirel tarafından kurulan hükümet 5 Kasım 1965 tarihinde programını sunmuştur.[214] Tevetoğlu, tek partili iktidarın gücünü öncelikle koalisyon hükümeti zamanında yaşanan güçlük ve verimsizliklere dem vurarak, tek partili iktidarın Türk siyasi yaşamında bir çığır açacağı görüşünü savunarak göstermek istemiştir. AP hükümet programının açıklık, kesinlik ve samimiyetinden bahsetmiş, programda yer alan devlet memur münasebetleri, programın ekonomik ve sosyal hayatımızdaki atılımları, yeni hükümetin TSK'ya gösterdiği hassasiyete ve Kıbrıs ile komünizm konusundaki alacağı önlemlere değinmiştir.[215]

Hükümet programının okunmasından ardından 2 Aralık 1965 tarihli 16. birleşimde senato başkanı seçimine geçilmiştir. Buna bağlı olarak, Enver Aka ve adı geçmeyen biri aday olarak gösterilmişse de -bu ikinci kişi senatoyu müşküle sokmamak için geri çekilmiştir- 24 günlük oylama ve Danışma Kurulu'nun üç kez toplanmasına rağmen bir başkan belirlenememiştir. Bu durum karşısında Tevetoğlu, üçüncü bir şahsın Anayasanın 84'üncü maddesi olan ''Başkan seçilemediğinde en çok oy alan partinin seçiminin kabulü" ne göre Atasağun Paşa'nın seçimi için oy kullanılmasını teklif etmiştir.[216] Sonuç itibariyle 156 kişinin katıldığı oylamayı, İbrahim Şevki Atasağun 93 oy alarak kazanmıştır.[217]

---

212 Tonbuş, *Politikada 41 Yıl*, ss. 183-184.
213 Özgişi, *Türk Tarihinde* Cumhuriyet Senatosu, s. 159.
214 CSTD, C. 31, B. 4, s. 65.
215 CSTD, C. 31, B. 4, ss. 71-73.
216 CSTD, C. 31, B. 15, ss. 182-183.
217 CSTD, C. 31, B. 16, ss. 191-192.

27 Kasım 1966 yılında yapılan kongrede AP hükümeti Milli Eğitim konusuna biraz daha fazla yer vermiş, eğitim politikasında fen bilimlerinin yanı sıra sosyal bilimler, fikir kulüpleri, dernekler, izcilik, kulüpler gibi alanlarda gençlerin gelişimi desteklenmeyi amaçlanmıştır.[218] Tevetoğlu ise buna istinaden 1967 yılı Milli Eğitim Bakanlığı çalışmalarını yeterli bulmadığını, bu yılki eğitimi "Hasta Adam" olarak nitelendirerek, bu hastalığın disiplinsiz okul, kötü müfredat ve yetersiz öğretmenden kaynakladığını dile getirmiştir.[219]

1966 yılına ait kalkınma planı için 21 Temmuz 1967 tarihinde CHP grubu adına Fikret Gündoğan (İstanbul) söz almış ve konuşmasında oluşturulacak kanunu "Padişahın salahiyetleriyle donanmıştır" şeklinde ifade etmiştir. Fikret Gündoğan'ın bu ifadesine kızan Tevetoğlu, Fikret Gündoğan'ı AP hükümeti için bu şekilde konuşamayacağı konusunda uyarmış, bu konuda Mecliste bir atışma yaşanmıştır.[220] Tevetoğlu 26.07.1967 tarihli birleşimde Fikret Gündoğan'ı yaptığı konuşmada kendisi için kullandığı küfür ve hakaretlerden dolayı kınayarak bu sözlerin tutanaklardan silinmesini istemiştir.[221]

MEB Genel Politikasıyla ilgili Milli Eğitim Bakanı Orhan Dengiz'in 2 Şubat 1966 tarihinde Cumhuriyet gazetesinde yayınlanan Talim ve Terbiye Dairesinde gerekli ıslahat yapılmaktadır. Bakanlığa milliyetçi bir hüviyet verilmek için bir inceleme kurulu kurulmuştur." sözlerinden hareketle Ahmet Yıldız (Tabii Üye) ve altı arkadaşı tarafından MEB politikası ile ilgili olarak takrir verilmiştir. Ahmet Yıldız Bakanlığın ihtilal gibi yaptığı değişikliklerle köy enstitülerini temizleme gayreti güttüğünü söyleyerek, bu okul mezunlarının en üst idari görevlere nasıl geldiğini sorgulamış, köy enstitüleri mezunlarının Milliyetçi Öğretmenler Derneğine üye olmalarının önü kesilirken genel müdür ve şube müdürü olarak atanmaları hususunda [222] genel görüşme açılmasını istemiştir.

Tevetoğlu Ahmet Yıldız'ın öğretmene yapılan baskı ve zulme yönelik iddialarının asılsız olduğunu, Türkiye Öğretmen Dernekleri Milli Federasyonunun iki parti üyeleri tarafından yönetilip bu federasyonda solcu idarecilerin de bulunduğunu söylemiş, bu konuda Ulus ve Cumhuriyet gazetelerinin 4 Şubat 1966 tarihli

[218] Tarım, *27 Mayıs'tan 12 Mart'a Adalet Partisi ve Türkiye,* ss. 71-72.
[219] CSTD, C. 38, B. 29, ss. 680-683.
[220] CSTD, C. 43, B. 92, s. 350.
[221] CSTD, C. 43, B. 96, ss. 559-560.
[222] CSTD, C. 39, B. 35, ss. 10-11.

yazılarının incelenmesinin sözlerini desteklemesi açısından 23 Şubat 1967 tarihli 37. birleşimde belge olarak sunmuştur. Tevetoğlu Yıldız'ın köy enstitülerini destekleyen görüşüne karşılık Köy Enstitüleri dergilerinde ve Gün Mecmuası'nda yer alan bazı başlık ve içerikleri sunarak Köy Enstitülerinde komünizm düşüncesinin desteklediğini savunmuştur.[223]

Ahmet Yıldız ve arkadaşlarının MEB politikası hakkında genel görüşme açılması isteğine dair görüşmeler birleşimin ikinci oturumunda da devam etmiştir. Bu oturumda Tevetoğlu Köy Enstitülerine dair Köy Öğretmenleri Derneği Tüzüğü'nün 3. maddesini okumuştur.

> …..menşei, köy enstitüsü olup 18 yaşını bitirmiş öğretmen veya başöğretmen veya ilköğretim, müfettişleri, Millî Eğitim ve Sağlık Bakanlığının diğer işlerinde görevli bulunan memurlar derneğe üye olabilirler ve Türkiye Öğretmen Dernekleri Milli Federasyonu'nun 3. maddesi Türkiye Cumhuriyeti uyruğunda olan ve her derecedeki resmî, özel, azınlık ve yabancı okullarda ve fakültelerde öğretmenlik, profesörlük, doçentlik ve asistanlık yapmakta olanlarla bu görevden istekleri ile ayrılan ve emekli olanlar öğretmen olup da millî eğitim teşkilâtında çalışanlar birliğe üye olabilirler.

Bu maddeden hareketle her çeşit öğretmenin bu federasyonlara itilerek solcu olarak yetiştirildiğini ve bu derneklerce köy enstitüleri ve köy okulu mezunları arasında ikilik çıkarıldığına dair konuşmasının ardından [224] söz alan Hüseyin Atmaca (Denizli) asıl komünistin Tevetoğlu olduğunu söylemiş, birtakım imzasız mektuplardan hareketle Tevetoğlu'nun kızının Amerikan vatandaşlığı için yabancı biri ile evlendiğini ancak vatandaşlık isteğinin kabul edilmediğini açıklamıştır. Bu sözlere çok hiddetlenen Tevetoğlu, bu iddiaları reddederek söylenenlerin tamamen kendisini ve partisini küçültmek olduğunu savunmuştur.[225]

Köy Enstitüleri ve MEB politikasına bağlı olarak bu görüşmeler CHP ve AP üyeleri arasında uzun münakaşalar ve atışmalarla devam etmiş, Tevetoğlu gerek iddiaları reddederek, gerek belgeler sunarak şahsına ve partisine yönelik tüm iddiaları püskürtmeye çalışmıştır.

1969'lara gelindiğinde Türkiye'de yeni bir siyasi süreç yaşanmaktadır. Türkiye'nin iki büyük partisi AP ve CHP'deki bölünmeler 12 Mart 1969 seçimlerinde belirgin olarak göze çarpmıştır. Seçimlere katılımın azlığına rağmen AP oyların çoğunluğunu almıştır. Demirel, Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay ve meclisin

---

[223] CSTD, C. 39, B. 37, ss. 108-130.
[224] CSTD, C. 39, B. 38, ss. 147-150.
[225] CSTD, C. 39, B. 38, ss. 177-205.

oylarını alarak 3 Kasım 1969'da göreve başlamıştır. Ancak bu hükümet Demirel'in düşündüğünden ziyade uzun ömürlü olmamış, 11 Kasım'da bütçe tasarısının reddi ile Demirel istifa etmek zorunda kalmıştır. Yeniden hükümeti kurmakla görevlendirilen Demirel, 6 Mart 1970'de 32. Hükümeti kurarak görevine başlamıştır.[226]

Mecliste ilk olarak 11 Kasım 1969 tarihli 5. birleşimde Başbakan Süleyman Demirel hükümeti tarafından oluşturulan yeni hükümet programı gündeme gelmiş, Tevetoğlu, programın Türk milletine ve yurt kalkınmasına faydalı olacağından hareketle program hakkında övgüler yağdırmıştır. Doğunun kalkınmasına yer vermesi ve dil akademisinin kurulması esasları sebebiyle bu programın milletin kalkınmasında önemli bir yeri olacağını savunmuştur.[227]

3.2.1.2. Elçiliklere Gönderilen Yayınlar

Tevetoğlu Türkiye'nin elçiliklerine gönderilen günlük gazetelere ilişkin olarak 11.05.1966 tarihli 5. birleşimde Dışişleri Bakanına sorular yöneltmiştir. Bu sorular, Türk elçiliklerine gönderilen gazetelerin hangileri olduğu, bu gazetelerin tercih nedenleri, bu gazetelerin ne zamandan beri gönderildikleri, bu gazetelere Dışişleri tarafından ödenmiş paranın yekûnu, yurt içindeki olayların bu gazetelere her zaman doğruyu aktarmayacağından hareketle bu milli zararın lüzumlu görüp görülmediği konularını içermiştir. Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil büyük ilçelerde (bu ilçeler tutanaklarda belirtilmemiştir) yapılan anket sonucu Cumhuriyet gazetesinin elçiliklere gönderildiğini, ancak değişik kaynaklardan da haber alınması için Hürriyet, Dünya, Son Havadis, Yeni Gazete, Milliyet ve Zafer gazetelerinin de kadroya eklendiğini söylemiştir.

Tevetoğlu, sorularına gazetelerin bundan sonra ince kâğıda basılıp basılmayacağını, zamanında ulaşması için uçak kargosuyla gönderilip gönderilmeyeceğini eklemiş, Çağlayangil yapılan ödemenin uçak postası için olduğunu eğer gecikme varsa tetkik edileceğini söylemiştir.[228]

3.2.1.3. Turizm Komisyonunun Oluşturulması

28 Aralık 1965 tarihli 24. birleşimde Turizm ve Tanıtma komisyonunun kaldırılarak, yerine Dışişleri ve Turizm-Tanıtma şeklinde iki komisyon kurulmasına

---

[226] Tarım*, 27 Mayıs'tan 16 Mart'a Adalet Partisi ve Türkiye,* s. 80.
[227] CSTD, C. 54, B. 5, ss. 214-218.
[228] CSTD, C. 37, B. 5, ss. 139-140.

dair verilen önergelere Tevetoğlu sıcak bakmamış, turizmin öneminden dolayı, ayrı bir komisyonca değerlendirilmesini, iki komisyonun beraber çalışmasının faydalı olmayacağını savunmuştur.[229]

Meclis Başkanı, bu komisyonun ayrılması durumunda Turizm Komisyonunun yılda en çok bir iki defa toplanacağı belirterek, bu konuda işlem yapılamayacağını bildirmiştir.[230]

3.2.1.4. Bütçeler Konusunda

27 Ocak 1965 tarihli 31. birleşimde Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü 1965 yılık bütçesi konusunda güreş sporuna değinilmiş, Tevetoğlu, başta güreş olmak üzere diğer spor alanlarında da başarının yakalanamadığı, spor toto teşkilatının amacını yerine getiremediği ve sorumlularının istifasının uygun bulmuştur.[231] Devlet Bakanı Malik Yolaç Tevetoğlu’nun bu konuda karamsar gördüğünü belirterek kendisine cevap vermek istememiştir.[232] Bu sözler karşısında Tevetoğlu bakanın konu hakkındaki yetersizliğine dem vurmuş, istifasının gerekliliğini savunmuştur.[233]

Bütçelerin görüşülme usulü hakkında, 24 Ocak 1965 tarihli 31.birleşimde Cumhuriyet Senatosuna sunulan “grup sözcülerine her bütçe için ayrı ayrı söz verildikten sonra hatiplere de bütçe bölümlerine dair ayrı ayrı söz verilmesine dair” önergeye Tevetoğlu çok sıcak yaklaşmamış, bu usulün uygulamaya konulmadan yaşanacaklar adına söz sahibi olmak istememiştir. Onun bu sözleri Devlet Bakanı İbrahim Saffet tarafından desteklenmiş ve “bütçelerin ayrı ayrı ele alınması ve konuşma süresinin otuz dakika ile sınırlandırılması” hususu oylama ile kabul edilmiştir.[234]

3.2.2. Eğitim ve Kültür Alanında

3.2.2.1. Yayınlanan Eserler

AP, 1964 yılında yayınladığı programda eğitime geniş bir yer ayırmış, bu programda eğitimin ülkenin demokratikleşme ve kalkınmasındaki rolü üzerinde

---

229 CSTD, C. 31, B. 24, ss. 355-356.
230 CSTD, C. 31, B. 24, ss. 357-358.
231 CSTD, C. 24, B. 31, ss. 300-301.
232 CSTD, C. 24, B. 31, s. 308.
233 CSTD, C. 24, B. 31, ss. 311-312.
234 CSTD, C. 24, B. 31, ss. 228-229.

durmuş, eğitimde sosyal adalet fikrini savunmuştur.[235] Sosyal adalet fikrinden hareketle Tevetoğlu, Milli Eğitim Bakanlığına bağlı bütçeler konusunda MEB'in yayınladığı kitapların içerikleri ile ilgili incelemelere sık sık yer vermiştir.

Bu konuyla ilgili olarak 29 Ocak 1965 tarihli 33. birleşimde gündeme Çankırı Kız Sanat Enstitüsünde düzenlenmiş bir müsamerede okunan "Cemal Ağa'nın İti'' adlı eseri taşıyarak, eserin devlet bakanlarına hakaret içerdiğini dile getirmiştir. Atatürk yolundaki eğitim sisteminin bu şekilde sürdürülemeyeceğini, bu eserin milli ihtiyaçlarımızı karşılamadığını belirterek bu konuda MEB'i eleştirmiştir. [236]

3.2.2.2. Eğitim Seviyesindeki Düşüş

12 Kasım 1968 tarihli 4. birleşimde Cumhuriyet Senatosu Sivas Üyesi Hüseyin Öztürk, eğitim seviyesinin genel durumu hakkında, köy okullarından ortaokula geçişin sadece % 9 oranında gerçekleşmesinin nedenleri ile ilgili MEB'e sözlü soruda bulunmuştur. Bakan İlhami Ertem, 1966-1967 yılları arasında ilkokuldan mezun olan öğrenci sayılarını sunarak, bunların % 22'sinin ortaokula devam ettiğini ve kırsal kesimde bu oranın arttırılması adına ortaokulların merkezden bucağa kadar çoğaltılarak parasız yatılı eğitimin arttırılmasını bir çözüm olarak sunmuştur.

Konuyla ilgili olarak Hüseyin Öztürk'ün (Sivas), AP hükümeti döneminde kapatılan meslek okullarına dem vurarak eğitim seviyesini aşağılara çekildiği sözlerini Tevetoğlu, "Sizin enstitüleriniz var!'' sözleriyle eleştirmiştir. Buna karşılık Öztürk, AP Hükümetinin kırsal kesimlerdeki eğitimi yok saymasından ve burada eğitime dair tüm işlerin köy halkına bırakılmasından yakınmıştır.[237]

3.2.2.3. Türk Basını

Tevetoğlu Maliye, Turizm ve Tanıtma Bakanları tarafından cevaplanması için birtakım sorular yöneltmiştir. Bu sorular Resmi İlan Kurumunun zararlı bir müessese haline geldiğinden hareketle ilanların basın hürriyetlerini kısıtlayıcı bir vasıta haline gelmekten kurtulup kurtulmayacağı, Türkiye, Mısır ve komünist perde ülkelerinden başka nerelerde Resmi İlan kurumlarının mevcut olduğu, Basın İlan Kurumu'nun sorumlulukları, son günlerde Yeni İstanbul gazetesinin resmi ilan ve eklerinin kimin

---

[235] Tarım, *27 Mayıs'tan 12 Mart'a Adalet Partisi ve Türkiye*, s. 71.
[236] CSTD, C. 24, B. 33, ss. 564-566.
[237] CSTD, C. 49, B. 4, ss. 62-69.

tarafından kesintiye uğratıldığı, Türk basınının korunması adına neler yapıldığı içeriğini taşımıştır.

Turizm ve Tanıtma Bakanı Nihad Kürşat bu konu ile ilgili doğrudan Maliye Bakanlığının ilgilendiğini söyleyerek konuşmak istememiştir. Maliye Bakanı Cihad Bilgehan, Tevetoğlu'nun bu sorularını, Basın İlan Kurumu hakkında yeni bir tasarının Eylül 1966'da Başbakanlığa sunulduğunu belirterek Resmi İlan Kurumu'nun İngiltere, Belçika, Irak ve Federal Almanya'da temsilciliklerinin mevcut olduğu, ilanlar konusunda birinci maddeye bağlı olarak değişikliklere gidileceği, İstanbul gazetesinde yaşanan kesintinin Basın İlan Kurumu Genel Müdürlüğünce teftiş edileceği şeklinde cevaplamıştır.

İstanbul gazetesi konusunda Tevetoğlu ısrarcı davranınca Maliye Bakanı eğer kanundışı bir durumla karşılaşılmışsa Bakanlığa müracaatını istemiştir. Tevetoğlu da bu sorunun muhalefet partisince de sorulduğunu ancak cevap alamadıklarını gerekirse genel görüşme isteyeceklerini söylemiştir.[238]

3.2.3. Sosyal Alanda

3.2.3.1. Öğrenci ve Öğretmen Hareketliliği

1965 yılına gelindiğinde öğrenci olaylarından kaynaklı şiddet sarmalı ülke sathına yayılmaya başlamıştır. Bu konudaki ilk hareket Kızılay'da " Dönüşüm'' isimli derginin basılması olmuştur. TİP kongreleri ve toplantıları taşlı sopalı saldırılara maruz kalmış, [239] 4 Temmuz'da Bursa TİP kongresinde "Komünistlere aramızda yer yok!'' protestolarıyla il binasını tahrip edilmiş, bazı TİP mensupları şehir dışına kaçmış[240], yaşanan olaylar sonucu 4 kişi tevkif edilmiştir.[241]

Tevetoğlu bu konuda olayların arkasından gidilerek önüne geçilebileceği tezini savunmuştur. 12 Temmuz'da Adapazarı'nda yapılacak Öğretmenler Federasyonu Kongresi ve 11 Temmuz'da düzenlenecek Çetin Altan, Sadun Aren ve İlhan Selçuk'un yapacağı açıkoturumu hatırlatmıştır. Bu etkinliklerin art arda aynı şehirde düzenlenmesinin tesadüf olmadığını ve savunduğu fikirler gereği olacaklar karşısında Türk gençliğinin reaksiyon göstereceğini, bu nedenle hükümetten bu

---

[238] CSTD, C. 37, B. 5, ss. 142-144.
[239] Müftüoğlu, *1960'tan 1980'e Türkiye Gerçeği*, s. 158.
[240] *Yeni İstanbul*, 05.07.1965, www.peramezat.com/indekx.php?islem=muzayede-ürünler&link=80-fırsat-muzayede (06.02.2018), s. 1.
[241] *Milliyet*, 07.07.1965, s. 1.

toplantılara izin vermemesini 9 Temmuz 1965 tarihli 114. birleşimde talep etmiştir.[242] Tevetoğlu bu konuda duyduğu kaygıyı aynı tarihli 117. birleşimde de dile getirmiştir. Bu düşüncelerin doğruluğuna kanıt olarak 17 Nisan 1965 günü çıkan gazetelerden özellikle Hürriyet'te yer alan CHP Genel Sekreter Yardımcısı Doktor Suphi Baykam ve Aydın Milletvekili Şükrü Koç'un siyasi konuşmalarını, bir öğretmenin yapılan kongrenin siyasi amaç taşımadığı yolundaki konuşmasını ve onu destekleyen bir öğrencisinin solcular tarafından darp edilmesi olaylarını göstermiştir.

Tevetoğlu'nun bu konuşması öğretmenlere hakaret ettiği düşüncesiyle defaatle kesilirken atışmalar yaşanmışsa da Tevetoğlu amacının hiçbir öğretmeni suçlamak olmadığını, asıl üzerinde düşünülmesi gerekenin gerçekleşecek toplantının ve açıkoturumun amacı olduğunu belirtmek istemişse de Türk öğretmenlerine hakaretle suçlanmıştır.[243]

Türkiye'de 1968 yıllarında başlayan öğrenci yürüyüşlerine işçi yürüyüşleri de eklenmiş, bunu 1969 yılında TÖS'ün desteği ile öğretmen hareketliliği takip etmiştir.

Bu açıdan bakıldığında mecliste sendika hakkı alan öğretmenlerin yürüyüş hakkına da sahip olabilecekleri 12 Mart 1965 tarihli 53. birleşimde Sırrı Atalay (Kars) tarafından gündeme taşımıştır. Kanunun "İ" fıkrasının 15 maddesinde geçen "Devlet personeli hukukuna veya kamu hizmeti görevlilerine ilişkin mevzuatın uygulanmasına dair isteklerini açıklamak veya desteklemek amacıyla açık yer toplantıları ve gösteri yürüyüşleri yapamazlar." ibaresinden hareketle öğretmenlerin sendika hüviyetini almasıyla bu hakkı alamayacağını savunmuştur. Bu konuda Süleyman Demirel'e Ankara Büyük Sinema'da AP'den biri "Bunları niye yürütüyorsunuz ? Kırın, dökün!" sözlerine cevaben Demirel: "Sokaklar yürümekle aşınmaz!' sözü ile yürüyüş hakkının savunurken[244] Tevetoğlu bu görüşe katılmamış, "Bu gün yaptığı şeyler de sakattır" diyerek öğretmen federasyonunun çalışmalarını da eleştirmiş, bu konuda Demirel'in fikriyle ters düşmüştür. [245]

3.2.3.2. Nüfus Planlaması

1965 yılında 30 milyonluk Türkiye nüfusunun planlanması adına harekete geçilmiş, aile planlanması için birtakım çalışmalar başlatılmıştır. Hükümette de bu

---

[242] CSTD, C. 30, B. 114, s. 227-228.
[243] CSTD, C. 30, B. 117, s. 463-464.
[244] *Kurtul Altuğ, Demokrasinin Yaralı Yılları,* Tekin Yayınevi, İstanbul 1993, s. 139.
[245] CSTD, C. 26, B. 53, s. 16.

konuda nüfus planlaması amacıyla bir kanun yapmak istemiştir. Tevetoğlu, 17 Mart 1965 tarihli 55. birleşimde bu kanunun aleyhinde durarak, Türkiye nüfusunun yüz milyona kadar çıkmasında bir sorun olmadığını ve bu kanunun nedenlerini sorgulamış, Kıbrıs'taki Türk nüfusunun azlığından dolayı yaşanan sıkıntıları hatırlatarak böyle bir kanunun belli bir istatistiğe göre yapılmayacağı için gereksizliğini savunmuştur. Türkiye'deki asıl sorunun nikâhsız evliliklerden doğan çocuklar, küçük yaşta gebelik gibi konularının olduğunu hükümete hatırlatmıştır.[246] Bu konuyla ilgili olarak kanunun reddi için hükümete verdiği takrir ise reddedilerek diğer maddelerin görüşülmesine geçilmiştir.[247]

Kanunun birinci maddesi üzerinde daha çok aile planlaması adına kullanılan ilaçlar konuşulmuştur. Anayasa ve Adalet Komisyonu Sözcüsü Zihni Betil, aile planlaması için hiçbir ilaç adının zikredilmediğini savunmuştur. Tevetoğlu kendisine bu ilaç ve araçların müsaade edilmemesine rağmen kullanıldığına dair fikirleri olup olmadığını sormuş, cevap olarak Zihni Betil bunun suç olduğunu belirterek Tevetoğlu'ndan bu hususta bir bilgisi varsa gerekli mercilere haber vermesini istemiştir.[248]

Nüfus planlaması konusunda Tevetoğlu'nun tıbbi zorunluluklar hariç gebeliğin sona erdirilemeyeceği konusunda verdiği önerge reddedilmiştir.[249] Kanun maddelerinin kaldırılmasına yönelik olarak Tevetoğlu, kanunun 3'üncü maddesinin 1'inci fıkrasındaki

> "Doğumu tezyit, tesir ve çocuk ölümünü tenkis edecek tedbirler'' ve 152'inci maddenin başlangıcında çıkarılması istenilen ''çocuk düşürmeye vasıta olup, Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâletince tâyin edilecek alet ve levazımın ithal ve satışı memnudur." Bunların tababette müstamel envai Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâletinin tayin edeceği şartlar dairesinde ithal edilir ve eczanelerde reçete ile satılır.

maddesiyle diğer çıkarılması istenilen 156. maddeyi

> Bu kanunun neşrinden sonra berhayat çocuğu altı veya altıdan fazlaya baliğ olan kadınlara Devletçe mükâfatı nakdiye verilmesi için her sene Sıhhat ve içtimai Muavenet Vekâleti bütçesinde bir faslı mahsus açılır. Arzu edenlere nakdi mükâfat yerine ihdas edilecek bir madalya verilir. Bu kanunun neşri tarihinde berhayat altı veya daha ziyade çocuğu olan kadınlara dahi bu madalya verilir''

sunarak bu maddelerdin tümüyle döllenmeye engel teşkil ettiğini ifade etmiştir. Bu konuda sadece 152. madde başındaki "ilhaka mani veya" ibaresinin çıkarılması

[246] CSTD, C. 26, B. 55, ss. 122-124.
[247] CSTD, C. 26, B. 55, s. 133.
[248] CSTD, C. 26, B. 57, s. 187.
[249] CSTD, C. 26, B. 58, s. 201.

hususundaki önergesi kabul edilirken, 8. Maddenin tamamen çıkarılmasına dair önergesi reddedilmiştir.[250]

Tevetoğlu, kanunun Türk milletine zarar getireceği düşüncesini 22 Mart 1965 tarihli 58. birleşimde yinelemiştir.[251] Fehmi Alpaslan (Artvin) Tevetoğlu'nun bu fikirleri ile hükümeti karaladığını ifade etmiştir. Tevetoğlu hükümeti bu konuda suçlamadığını açıkça belirttiğini söylemiştir.[252] Fehmi Alpaslan'a yönelik açıklamalarına 23 Mayıs 1965 tarihli 61. birleşimde de devam ederek bu kanun adına harcanan paraları belgelemesini istemesi üzerine öfkelenen Alpaslan, konuşmak için söz istese de münakaşaların uzayacağı düşüncesiyle başkan tarafından kendisine söz verilmemiştir.[253]

3.2.4. Sağlık Alanında

3.2.4.1. Türk Hekimlerinin Yetiştirilmesi: Tevetoğlu sağlık alanında Türk hekimlerinin yetiştirilmesini yeterli görmemektedir. Döneminde hekimlerin ihtisas imkânlarının yeterli olmayışından dolayı yurt dışına yöneldiklerini düşünerek hastanelerin donanımlarının arttırılması gereğini çare olarak sunmuştur. Ayrıca Türkiye'de en kısa zamanda bir sağlık taramasına gidilerek var olan hastalıkların belirlenmesi bir ihtiyaçtır.[254] Tevetoğlu, bu konudaki düşüncelerine 30 Ocak 1965 tarihli 34. birleşimde yer vermiştir.

1965 yılında sağlık alanında birtakım düzenlemelere gidilmiş, sağlık kurumlarının esenleştirilmesi adına çalışanlara döner sermaye verilmesine ilişkin bir kanun tasarısı hazırlanmıştır. Bu tasarının 1. maddesi, hastanelerde çalışan tabip ve yardımcılarının serbest olarak çalışmamaları kaydıyla maaşlarına muazzam bir tazminat verilmesi hususunu içermiştir. Tevetoğlu da doktorluk mesleğinden hareketle yapılan kanun hakkındaki memnuniyetini sağlık adına büyük bir adım olduğunu söyleyerek belirtmiştir.[255]

Silahlı Kuvvetlerde çalışan muvazzaf tabip, diş tabibi ve eczacılara verilmesi düşünülen tazminat hakkında meclisteki ortak görüş aleyhte olmuş, Tevetoğlu ise bu

---

[250] CSTD, C. 26, B. 58, ss. 227-228.
[251] CSTD, C. 26, B. 58, ss. 232-233.
[252] CSTD, C. 26, B. 59, s. 257.
[253] CSTD, C. 26, B. 61, ss. 328-329.
[254] CSTD, C. 24, B. 34, ss. 731-733.
[255] CSTD, C. 29, B. 104, ss. 305-306.

konuda mecliste sunulan rakamların mübalağalı olduğu gerekçesiyle aleyhe sunulan takrirlerin çekilmesini rica etmiştir.[256]

3.2.5. Dış Politika

Tevetoğlu, 1 Şubat 1965 tarihli 36. birleşimde dış politika konusunda Kıbrıs, NATO ve CENTO konularına ağırlık vererek özellikle Kıbrıs konusunda Rusların Yunanlılara yardımlarının önüne geçilmesi hususunda yetersizliklere dikkat çekmiştir.[257] Her ne kadar Ürgüplü hükümeti döneminde BM'den uzaklaşılarak Türkiye'nin NATO'dan başka alternatiflerinin olduğu gösterilse de[258] NATO ve CENTO konusunda Türkiye'nin yerini muhafaza ederken ilişkilerini de en ideal seviyeye ulaştırması gerektiğini hatırlatmıştır. Onun dış politika hakkındaki en önemli izlenimini hükümet ve muhalefet arasındaki işbirliği oluşturmuştur.[259]

1 Temmuz 1964 tarihinde yürürlüğe giren Türkiye ile Avrupa Ekonomik Topluluğu arasındaki antlaşmanın 27. maddesinin ikinci fıkrası mecliste 14 Temmuz 1965 tarihli 117. birleşimde görüşülmüştür. "Türk parlamentosu ile Avrupa Parlamentosu'nun kendi aralarında görüşüp anlaşma yapabilecekleri mevzu" konusunda mecliste görüş ayrılıkları yaşanmıştır. Tevetoğlu ise NATO'daki parlamenterleri örnek göstererek bu grubun sadece fikir tesisinde ve karşılıklı müzakerede bulunabileceğini, bu grubun doğrudan anlaşma yetkisi bulunmadığını anlatmaya çalışmıştır.

Anlaşmaların kimler arasında yapılacağı mevzusunun mecliste yarattığı kargaşada hükümet adına konuşan Dışişleri Bakanlığı Temsilcisi Melih Akbil, "Avrupa Parlamentoları" ibaresinin karıştırılmamasını, burada sadece tek bir parlamentodan bahsedildiğini, bu anlaşmanın Türkiye ve NATO'nun seçtiği bir heyetin ülkesi adına imza yetkisi olduğunu söyleyerek konuyu aydınlatmıştır.[260]

3.2.5.1. Senatör Olarak Verdiği Konferanslar- Katıldığı Kongreler

1964 senesinin Kasım ayının son haftasında Çin'in başkenti Taipei'de Asya Milletleri Komünizmle Mücadele Konferansı yapılmış, bu konferansa Tevetoğlu Türkiye'den delege olarak katılmıştır. Kıbrıs'ta şiddetin durdurulması adına

[256] CSTD, C. 30, B. 109, s. 7.
[257] CSTD, C. 24, B. 36, ss. 1003-1005.
[258] Alğur, *Adalet Partisi Türk Dış Politika*, s. 59.
[259] CSTD, C. 24, B. 79, ss. 263-267.
[260] CSTD, C. 30, B. 117, s. 475.

görüşmeler yapılması kararının çıktığı bu konferanstan yurda dönüşünde, 15 Aralık 1964 tarihinde parlamentodaki demecinde alınan şu kararları sunmuştur:

> Asya Milletleri Komünizmle Mücadele Birliği (APACL) 10.uncu Yılık Konferansında, son zamanlarda Kıbrıs'ta vahamet kesbetmiş buhranın Ortadoğudaki güven ve barış kadar, hür dünyanın dayanışmasını da şiddetle tehdit eden bir büyük tehlike haline geldiği hususu belirtilmiş; ayrıca ve bilhassa komünistlerin bu durumu istismarla daha ağır, yeni müşküller yaratmaya çabaladıkları tehlikesi açıklanmış ve bu gerçek ittifakla kabul edilmiş bulunduğundan bu buhranın halline Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kendi Anayasası ile akdettiği ve bağlı bulunması gerektiği Antlaşmalara riayetin lüzumuna inanılarak şuna karar verilmiştir ki : 1. (Asya Milletleri Komünizmle Mücadele Birliği) üyeleri, kendi hükümetlerinden, vatandaşlarından ve hür dünyanın diğer bütün milletlerinden Kıbrıs buhranının barış yolu ile hallinde yardımcı olmalarını ve bu davanın her çeşit komünist müdahalesinden korunmasına müzaheretlerini isteyeceklerdir. 2. Katiyetle anlatılacak ve talep olunacaktır ki, Kıbrıs'taki mütecavizlerin, her çeşit zulüm ve kan dökme hareketlerinden derhal geri durdurulmaları ve meselenin insan hakları, yasalar ve antlaşmalar çerçevesinde müzakere yoluyla halli, süratle sağlanmalıdır.

Taipei'de düzenlenen Komünizmle Mücadele Konferansı'ndan sonra Tevetoğlu dört günlüğüne Japonya'da da Senato ve Meclis Başkanları, Parlâmento üyeleri ve Türk - Japon Dostluk Grubu mensupları ile görüşmeleri sonrası hükümete şunları sunmuştur:

> 12 Kasım tarihinde Türk - Japon dostluğunun 75'inci yıldönümünü, Ertuğrul faciası münasebetiyle, muhteşem bir merasimle anmış Japon dostlarımız, Türkiye'nin de kendileri gibi süratle kalkınması için milletimize her saikada yardımcı olmaya büyük arzu taşımaktadırlar. İki memleket arasındaki parlamenter dostluk münasebetlerinim ve böylece ticaret, endüstri, teknik, spor ve kültür alanlarında işbirliğimizin en kısa zamanda geliştirilmesine büyük istek göstermektedirler.

Tevetoğlu 1965 senesinde Suudi Arabistan'da toplanan Dünya İslam Kongresi'ne davetli olarak katılmış, dönüşünde bu kongrede kabul edilen Türk Delegasyonu adındaki Kıbrıs davasıyla ilgili olarak şu kararları sunmuştur:

> 1) Kongre Hristiyanların Kıbrıs'taki Müslüman kardeşlerimize reva görülen caniyane muamelelerini şiddetle protesto eder.
>
> 2) Kıbrıs belâsının derhal durdurulması ve bertaraf edilmeli için gerekli ve mümkün her çeşit yardım ve müzaheretim yerine getirilmesinde Hükümetlere halkların ve bütün İslâm âleminin müşterek mücadelesini diler.
>
> 3) Bu cihet ve mücadeleye karşı olan her davranışı şiddetle takbih ve talin eder.
>
> 4) Bu dâvanın üye memleketlerde ve Birleşmiş Milletlerde savunulmasında Müslüman kardeşlerin hak ve hukukunun teslimime yardımı dinî ve insani bir vecibe kabul eder.[261]

---

[261] CSTD, C. 26, B. 74, s. 848.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

1969-1973 DÖNEMİ VE FETHİ TEVETOĞLU

4.1. Döneme Genel Bir Bakış

Türkiye'de 1969'da yapılan seçimlere bir önceki dönemin partileri ile beraber Güven Partisi, Birlik Partisi ve MHP'de katılmış, ancak seçimler yine AP'nin zaferiyle sonuçlanmıştır. 12 Ekim 1969'da yapılan seçimlerde 14.692581[262] oy kullanılmış, yapılan oylamada AP % 46.6, CHP %27.4 oranında oy almış, bu iki partiyi Genç Parti % 6.6, BĞMZ, % 5.6, MP % 3.2, MHP % 3, BP % 2.8, TİP % 2.7 ve YTP % 2.2 ile izlemiştir.

Demirel'in bir röportajında "Türkiye'nin inişli çıkışlı yıllarıdır, ülke hükümetsiz kaldı bir defa" dediği 1970'lerin başında[263] Türkiye'de şiddet olaylarının artması sonucu Genel Kurmay Başkanı Memduh Tağmaç'ın 7 Mart'ta yaptığı bir çağrı ile ordu komutanları Ankara'ya toplanmış ve bu çağrı 12 Mart'ta TRT 'de yayınlanan üç maddelik bir muhtıra ile sonuçlanmıştır. 12 Mart 1971'de Türkiye'de yaşanan bu askeri darbe ile Demirel hükümeti düşürülmüş ve yerine 19 Mart 1971 günü ordunun isteği ile partilerüstü bir hükümet kurması için Cumhurbaşkanı Nihat Erim'i görevlendirmiştir. CHP meclis grubunun içinde yer alıp hükümet kurmak için CHP'de istifa eden[264] Nihat Erim'in CHP, AP, MHP ve Bağımsızlardan oluşturduğu hükümet, 7 Nisan'da 321 oyla güvenoyu almıştır. Ancak AP ile yaşanan anlaşmazlıklar sonucu AP'nin çekilme kararı nedeniyle Erim, 26 Ekim'de istifa etse de AP'nin çekilme kararını geri alması ile istifasından vazgeçmiştir. Ancak 3 Aralık'ta 11 bakanın istifası ile hükümet sona ermiştir. Sunay, Hükümeti kurma görevini yeniden kendisine vermiştir. 17 Nisan 1972'de güvenoyu alan Erim Hükümeti uzun ömürlü olmamış, partiler arası anlaşmazlık sonucu 17 Nisan 1972'de dağılmıştır.[265]

Oluşan hükümet boşluğu Mayıs ayında 8 AP, 5 CHP 1, MGP'li bakanın yer aldığı Ferit Melen Hükümeti tarafından doldurulmuştur. Ancak CHP'nin 5 yıllık kalkınma planını öne sürerek hükümetten çekilme kararı alması ve 12 Mart'a eleştirel yaklaşımı sonucu Ferit Melen istifası etmiştir. Bunun sonucunda

---

[262] *Demokrat Canik,* 11 Ekim 1973.
[263] Altuğ, *Demokrasinin Yaralı Yılları,* s. 24.
[264] Özgişi, *Türk Tarihinde Cumhuriyet Senatosu,* s. 228.
[265] http://www.trtarsiv.com/izle/82145/1971-nihat-erim-hukumeti , (26.05.2018).

Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk partiler arası bir hükümet kurulması için Naim Talu'yu görevlendirmiştir. 6 ay için kurulan Talu hükümetinden beklenen tek şey hükümeti seçimlere sorunsuz olarak götürmesi olmuştur. Bu konuda Tevetoğlu AP adına yaptığı konuşmasında partiler arası kurulacak yeni hükümetten duyduğu memnuniyeti paylaşmıştır.[266]

14 Ekim 1973 tarihinde gerçekleşen bu milletvekili seçimlerine katılım oranı % 66.8' tir. Bu seçimlerde AP % 29.8 oy ile 149, CHP % 33.3 oy ile 185, CGP % 5.3 oy ile 13 milletvekili çıkarmaya hak kazanmıştır.[267] Oysa Demirel seçim öncesi AP'nin kazanacağına, anarşi yanlısı olarak nitelendirdiği sol partilere halkın oy vermeyeceğine kesin gözle bakmış, devlet idaresinde sadık bir muhalefet olsun istemiştir.[268] Ancak hiçbir parti tek başına yeterli çoğunluğu alamadığı için Türkiye'de yeniden koalisyon dönemi yaşanmaya başlamış, seçilenleri tekrar zor günlerin bekleyeceği görülmüştür.[269] Bu seçimlerde CHP oyların çoğunluğunu alarak 1960'lardan beri yaşadığı oy düşüşünü geride bırakmıştır. Ancak hiçbir parti hükümeti kuracak çoğunluğa sahip olamamıştır. Seçimlerden sonra CHP ile MSP koalisyon oluşturmuş, ama genel af konusundaki anlaşmazlıklar, parti programları konusundaki uyuşmazlıklar gibi nedenlerle resmen on ay süre iktidarda kalan bu hükümet 17 Kasım 1974 tarihinde istifa etmiştir.[270]

14 Ekim 1973 seçimlerinde Cumhuriyet Senatosu'nun üçte bir yenileme seçimleri de yapılmış, CHP 25 senatörlük kazanarak birinci parti olmuştur. AP 22, MSP 3, CGP 1 senatörlük almıştır.[271] Tevetoğlu bu seçimlerden sonra seçilememiş siyasete veda etmiş, Ekim 1973 seçimlerinde Samsun'dan iki senatör olarak Bahri Cömert ve Rafet Sendeci çıkmıştır.[272]

---

[266] Özgişi, *Türk Tarihinde Cumhuriyet Senatosu,* ss. 228-240.
[267] Gürcan Bozkır, "Türk Siyâsal Hayatında CGP" , s. 294.
[268] *Gürses*, 9 Ekim 1973.
[269] *Hürsöz,* 16 Ekim 1973.
[270] Özgişi, *Türk Tarihinde Cumhuriyet Senatosu,* ss. 243-251.
[271] Özgişi, *Türk Tarihinde Cumhuriyet Senatosu,* s. 245.
[272] *Hürsöz*, 18 Ekim 1973.

4. 2. Söz Almalar-Söylevler ve Demeçler

4.2.1. Siyasi Alanda

4.2.1.1. Hükümet Programı Hakkında

AP, CGP ve Bağımsızların oluşturduğu Naim Talu Hükümeti 15 Nisan 1973 tarihinde kurulmuş, 26 Ocak 1973 tarihine kadar devam etmiştir. [273] Talu Hükümetinin Programı Millet Meclisi'ne 20 Nisan 1973 tarihli 97. birleşiminde sunulmuş, uzun müzakereler soncu 25 Nisan 1973 tarihli 36. birleşimde yapılan oylamada 357 katılımcının 261'inin "Evet" i ile Talu hükümeti güvenoyu almıştır.[274]

Tevetoğlu hükümet kurulduktan sonra 25 Nisan1973 tarihli konuşmasında programa dair yaptığı değerlendirmede[275] programın kısa, öz ve realist bir program olduğunu söyleyerek konuşmasına başlamıştır. Tevetoğlu, hükümetin 14 Ekim 1973 genel seçimlerine kadar yapacağı hizmetlerin yer aldığı bu programın uygulanmasında koalisyon hükümeti olmasından dolayı sadece hükümetin değil muhalefetin de görevleri olduğunu hatırlatmıştır. Yine hükümetin işçinin, çiftçinin, az gelirlinin yanında olmasından dolayı hükümetten övgüyle bahsetmiş, bu hükümetin komünistler ve anarşiye karşı öngördüğü tedbirlerden memnuniyet duyduğunu ifade etmiştir.[276]

4.2.1.2.Atatürk'ün 32. Ölüm Yıldönümü Münasebetiyle

10 Kasım 1970 tarihli 5. birleşimde Atatürk'ün 32. ölüm yıldönümüne dair mecliste yapılan konuşmalara Tevetoğlu, Afet İnan'dan alınan gün yüzüne çıkarılan Atatürk'e ait el yazısı yazmaların aynen tutanaklara geçilmesi isteği ile katılmıştır. Tevetoğlu, Atatürk'ün ;

> Türk milletinin teessüsünde müessir olduğu görülen tabi ve tarihi vakalar şunlardır:
>
> A) Siyasi varlıkta birlik,
>
> B) Dil birliği,
>
> C) Yurt birliği,
>
> D) Irk ve menşei birliği,

---

[273] İrfan Neziroğlu ve Tuncer Yılmaz, *Koalisyon hükümetleri, Koalisyon Protokolleri, Hükümet programları ve Genel Kurul Görüşmeleri,* C.1, TBMM Başkanlığı Yayınları, 2015, ss. 411-413.

[274] Neziroğlu ve *Yılmaz, Koalisyon hükümetleri, Koalisyon Protokolleri, Hükümet programları ve Genel Kurul Görüşmeleri*, ss. 417-566.

[275] Neziroğlu *ve Yılmaz, Koalisyon hükümetleri, Koalisyon Protokolleri, Hükümet programları ve Genel Kurul Görüşmeler*i, ss. 414-416.

[276] CSTD, C. 11, B. 58, ss. 37-41.

E) Tarihi rekabet,

F) Ahlaki rekabet,

sözlerinden hareketle Türk milletinin sahip olduğu niteliklerden bahsederek bu mirasın korunmasında beraber olunması gerektiğini ifade etmiştir.

Atatürk'ün "Büyük Türk milletinin bir ferdi olarak istikbâle itimadı nefis ile huzur ve emniyet ile nazar ederken onun refahı, onun saadetini temenni ederim. Meclisi Âlimin bu refah ve saadeti temine mâtuf mesaisinde büyük muvaffakiyetlere mazhar olacağına eminim" sözlerinden hareketle de muhalif, muvafık, sivil, asker fark etmeden birbirimizi kucaklamaya mecbur olduğumuzu ve ferahlık, saadet yolunda meclisin üzerine düşen görevleri yerine getireceğini sözlerine eklemiştir.[277]

4.2.1.3. Deniz Gezmiş Olayı

1968 öğrenci olaylarının önde gelen kişilerinden olan ve gayri yasal faaliyetleri nedeniyle aranan Deniz Gezmiş, yapılan operasyonlar sonucunda 16 Mart 1971 tarihinde tutuklanmıştır.[278] Duruşmalar 16 Temmuz 1971 tarihinde başlamıştır. 86 gün süren duruşmalar 9 Ekim 1971 tarihinde sonuçlanmıştır.[279] Mahkeme TCK'da yer aldığı şekliyle:

"Anayasanın tamamının tağyir, tebdil veya ilgaya ve bu kanun ile müesses TBMM'yi ıskata ve vazifesini yapmaktan cebren men'e teşebbüs etmek" suçundan Ankara 1 No.lu Sıkıyönetim Mahkemesi Deniz Gezmiş ve 17 arkadaşının[280] idam kararını hakimler eski bir geleneğe uyarak kalem kırarak vermiş,[281] Anayasanın 146. maddesine aykırı eylemde bulunmaktan ölüm cezasına çarptırılmışlardır.[282].

Mecliste CHP lideri İsmet İnönü, "Siyasi suçlar için idam olmamalı" şeklinde karara karşı çıkarken, AP lideri Süleyman Demirel, "Rejimi yıkma eylemi siyasi suç değildir'' sözleriyle idamı onayladığını göstermiştir.[283] Konunun gündeme getirildiği 16 Mart 1972 tarihli 42. birleşimde Tevetoğlu, Süleyman Demirel'le aynı

---

[277] CSTD, C . 62, B. 5, ss. 47-50.
[278] *Milliyet,* 17.03.1971, s. 1.
[279] Hasan İhsan, *Bir Defteri Hatıratı-ı Zindan Deniz Gezmiş*, Alter Yayınları, Ankara, 2014, s. 245.
[280] İddianemedeki sırayla isimleri: Deniz Gezmiş,Yususf Aslan, Hüseyin İnan, Mustafa Yalçıner, Recep Sakın, Mehmet Nakipoğlu, Metin Yıldırım Türk, Atilla Keskin, Ahmet Erdoğan, Ercan Öztürk, Osman Arkuş, Metin Güngörmüş, Semih Orcan, Mehmet Asal, Mustafa Çubuk, Hüseyin Cemal Özdoğan, Hacı Tonak, İrfan Uçar, Kor Koçalak, Sevim Onursal, Mete Ertekin. Bkz. Hasan İhsan, *Bir Defteri Hatıratı-ı Zindan Deniz Gezmiş,* s. 162.
[281] *Milliyet,* 10.10.1971, s. 1.
[282] Can Dündar, *Abim Deniz*, Can Yayınları, İstanbul, 2014, s. 403
[283] Dündar, *Abim Deniz,* s. 383.

düşünceleri paylaşmış, TİP'in Temsilcisi, Leninci, Marksistçi olarak beyan ettiği Gezmiş ve arkadaşlarının "Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu" olarak Türk ordusu karşısında düzmece bir ordu kurduklarını hatırlatarak faaliyetlerinin amacının devleti yıkmaya yönelik olduğunu ve idamlarının gerekliliğini savunmuştur.[284]

İdam kararları, 6 Mart 1972 tarihinde Adalet Komisyonu'ndan 13 kabul 1 red ile geçmiş, 10 Martta Meclis Genel Kurulunda görüşülmeye başlanmıştır. Başbakan Nihat Erim ve bakanları ile AP hükümeti kararı onaylarken CHP sıralarından karşı sesler duyulmuştur. Yapılan oylama sonucundan 53 red 6 çekimser ve 238 kabul oyu ile Deniz Gezmiş'in idam kararı onaylanmıştır[285]

Gezmiş ve arkadaşlarının Senatoda idam kararlarının onaylanmasından sonra gündemde bir hızlanma görülmüş ve Gezmiş taraftarları tarafından eylemlere başlanmıştır. 4 Mayıs' ta Boğaziçi uçağının kaçırılması, 5 Mayısta Jandarma Genel Komutanı Org. Kemalettin Eken'in evinin önünde saldırıya uğraması en çok ses getiren eylemler olmuştur.

4 anarşist tarafından Sofya'ya kaçırılan THY'nın "Boğaziçi" uçağında İsmet İnönü'nün oğlu Ömer İnönü ve AP'li bir senatör de bulunuyordu.[286] Yolcular, uçuş ekibi ve eylemciler 4 saat boyunca uçakta Sofya havaalanında beklemişlerdir. Bu esnada Türk ve Bulgar yetkililerinin görüşmeleri başlamış görüşmeler istenilen sonucu vermeyince teröristler teslim olmuş ve Bulgaristan'a iltica etmişlerdir.[287]

Deniz Gezmiş ve arkadaşlarının idamını engellemek için yaşanan bu olay ülkedeki ilk uçak kaçırma olayı olmasından dolayı sadece ülke genelinde değil mecliste de tartışmalara neden olmuştur. 42. birleşimde Tevetoğlu, bu olayı komünist Bulgaristan tarafından demokratik yönetimleri kötüleyip Marksist yalanları yutturmak olarak yorumlamış, 1964 yılında Türk Bulgar sınırını kontrolsüz geçen kamyonları da hatırlatarak korsanlara ve bu insanlara kucak açanlara, Bulgaristan'ın uçak olayında yolculara zarar verilirse anarşistlerin Türkiye'ye gönderileceğini duyurmasından hareketle teessüflerini bildirmiştir.[288]

---

[284] CSTD, C. 4, B.42, ss. 117-121.
[285] Dündar, *Abim Deniz,* ss. 397-398.
[286] *Milliyet,* 4 Mayıs 1972, s. 1.
[287] *Milliyet,* 23 Ekim 1972, s. 1.
[288] CSTD, C. 6, B. 97, ss. 662-664.

4.2.2. Sosyal Olaylar Alanında

4.2.1. İşçi Olayları

1965-1971 Demirel Hükümeti döneminde Türkiye'de yaşanan olaylara işçi hareketliliğini de eklemek mümkündür. Bundan önceki işçi hareketlerine bakacak olursak 27 Mayıs'tan sonra ilk işçi hareketi 1962 yılında İstanbul'da görülmüştür. Kavel fabrikasında grev hakkı verilmemiş işçiler tarafından gerçekleştirilen bu hareketliliğe dönemin hükümeti tarafından ılımlı yaklaşılmıştır. 274-275 sayılı grev kanunundan sonra ise ilk olarak Zonguldak'ta zamların dağıtılmasındaki adaletsizlik nedeniyle işçiler direnişe geçmişlerdir. Jandarma ve polis tarafından bastırılan bu hareketlilik iki kişinin ölümüyle sonuçlanmıştır.

AP hükümeti döneminde 1966'dan itibaren işçilerin grev, boykot, yürüyüş ve mitingleri tüm yıla yayılmıştır.[289] Tarımda makineleşme kırsal alandaki kesimi şehirlere kaydırmış, bu durum ise Türkiye'de bir işsizlik sorunu doğurmuştur. Bu durum, o dönemde işçi sınıfı hareketine sebep olurken, 1966 Haziran aylarında olaylar doruk noktasına ulaşmıştır.[290]

Yukarıda belirtildiği üzere 274-275 sayılı işçilere özgür sendika kurma, toplu sözleşme ve grev hakkı veren yasa çıktıktan sonra Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu kurulmuş, bu konfederasyon ekonomik mücadelenin yanı sıra politik mücadeleyi de amaç edinmiştir. DİSK'in kurucuları aynı zamanda TİP'in yöneticileri olduğundan dolayı birlikte hareket etmişlerdir.[291]

1967'de kurulan DİSK ve TÖS sol hareketli eylemlerini arttırmış, özellikle DİSK'in 1970 yılında gerçekleştirdiği işçi eylemi Meclis'e kadar yansımıştır.[292] 1971 yılı Bütçe kanunu görüşmelerinde 27 Ocak 1971 tarihli konuşmasında bu konuya değinen Tevetoğlu, muhalefetin AP'ye yüklenmesini eleştirmiş, üniversitelerde yaşanan olayların yaralarının sarılması için 1971 yılında da çalışmaların devam edeceğini haber vermiştir. Gençlik hareketleri konusunda yaptığı açıklamadan sonra Devrimci Gençlik Genel Başkanı'nın TRT de yaptığı şu konuşmaya yer vermiştir.

> Gençlik olaylarını ne başlangıcı ne de sonu başladı ve Türkiye haklarının kurtuluşuna kadar devam edecek. Devrimci gençler, toplumsal dinamitin fitilleridirler. Ve toplumsal

---

[289] Süleyman Genç, *12 Mart'a Nasıl Gelindi*, İleri Yayınları, Ankara 1971, ss. 48-49.
[290] Oğuzhan Müftüoğlu, *1960'tan 1980'e Türkiye Gerçeği*, s. 156,
[291] Genç, *12 Mart'a Nasıl Gelindi*, ss. 54-55.
[292] Tarım, *27 Mayıs'tan 12 Mart'a Adalet Partisi ve Türkiye,* ss. 89-90.

dinamit patlayana kadar bu fitil rolünü oynayacaklar. Bundan sonra görev elbette işçi ve köylü yığınları üzerine geçecek. Bizim burada yapmak istediğimiz de şudur: Biz işçi sınıfının ideolojisi olan bilimsel sosyalizmi, - yani komünizmi - benimsemiş gençleriz. Bizim varlığımızdır ki - lütfen dikkat buyurunuz - Türkiye'nin sınıf mücadelesinin varlığıdır. Ve emperyalizme karşı mücadelenin varlığıdır ki, bizim sağımızdaki güçleri bize karşı yaratmakta, bize karşı harekete geçirmektedir.

Tevetoğlu bu konuşmadan hareketle olayların ardında TİP'in olduğunu belirterek Türk Gençliğinin geldiği durumu ve bu duruma getirenleri işaret etmiştir. Yaşanan bu durumun yurtdışından desteklendiğine dair Doğu Almanya'nın resmi organı Neues Deuchland gazetesinde yer alan Türkiye Komünist Partisi adıyla Yakup Demir takma adlı Zeki Baştımar tarafından verilen şu yazıyı okumuştur:

….ne yapacağını iyi bilen gençlik örgütlerimiz vardır. Yine Türkiye'deki üniversitelerde kendileriyle dâva birliği halinde bulunduğumuz ve teşkilâtımızla sıkı temas halinde olan ve yarının balkını yetiştiren yetiştiriciler mevcuttur. Bunlar vasıtası ile ideallerimizi en kısa zamanda gerçekleştireceğiz. Türkiye'de bir kısım gençlerle, işçilerin birleşerek komünizmi kökleştirme ve yerleştirme yolunda faaliyet gösterdiğini ve yine memnunlukla ifade etmek gerekir ki, Türkiye İşçi Partisi'nin siyasi hayatına son vermek maksadı ile birilerinin bütün gayretleri neticesiz kalmıştır. İhtilâlci güçlerin maksatlarını gerçekleştirebilmesi ancak iktidarda bulunan Adalet Partisi'nin zayıflatılması ile mümkün olabilir. Bu maksatla da Adalet Partisinin zayıflatılmasını temin için her türlü teşebbüs yapılmalıdır ve yapılmaktadır. Birtakım gençlik hareketleri ile grev, direniş, işgal ve boykotların bu hedefe müteveccih olduğunu şimdiye kadar yapılanlardan da bu gayeye uygun sonuçlar alındığını…

Tevetoğlu'nun bu belgeleri sunmasının amacı komünizmin gençlerle milli müesseselerimize kadar girdiğini ve bu hareketlerin en az 20-25 yıllık bir hazırlığı içerdiğini göstererek AP adına yayılan dedikoduların asılsızlığını göstermekti.

4.2.2.2. Öğrenci Hareketleri

1968 yılı Türkiye açısından öğrenci hareketliliğine sahne olmuş, dünyada görülen bu hareket Fransa'dan sonra Haziran 1968'de Türkiye üniversitelerine yayılmıştır. Bu olayların artmasının nedenini 1964'teki Kıbrıs olayları nedeniyle ABD başkanının gönderdiği mektuba bağlamak mümkündür. Johnson bu mektubunda Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahalesini önlemek istemiş toplumda anti-Amerika, anti-emperyalist bilinç yüklü büyük bir hareketliliğe neden olmuştur.[293] Bundan sonra Türkiye, Ocak 1965'teki Çok Taraflı Güç Anlaşması olarak bilinen projeye katılmayacağını ABD'ye belirterek ABD ile arasına mesafe koymuştur.[294]

---

[293] Oğuzhan Müftüoğlu, *1960'tan 1980'e Türkiye Gerçeği*, İstanbul, 1989, Patika Yayınları, s. 155.
[294] Özcan, "*Altmışlı Yıllarda Dış Politika"*………………… s. 230.

Bununla birlikte özellikle İstanbul Üniversitesi ve İstanbul Teknik Üniversitesi olmak üzere, Türkiye'nin üniversitelerinde gençlik hareketleri önemli ölçüde ivme kazanmıştır. 1965 seçimlerinde sosyalizmi savunduğunu söyleyen TİP'in meclise 15 milletvekili ile girmesi sosyalist görüşlü öğrenciler arasında heyecan yaratmış, bu ortamda öğrenci haklarında reforma yönelik istekler 68 kuşağında dalga dalga yayılarak büyük bir harekete neden olmuştur. 6. Filo olayını, Türkiye Öğretmenler Sendikası'nın (TÖS) Devrimci Eğitim Şurası, Ortadoğu Teknik Üniversitesi'nde (ODTÜ) boykotu izlemiş, bu şekilde Türkiye'de 1960'lı yılların başında görülen hareketlilik ancak 12 Mart askeri müdahalesi ile sona ermiştir.[295]

Tevetoğlu 24 Aralık 1970 tarihli 19. birleşimde bu hareketlerin kaynağı olarak üniversiteleri göstermiş, Atatürk'ü istismara yönelik bu hareketler için sadece CHP'yi değil uyarıları dikkate almamaları nedeniyle herkesi sorumlu tutmuştur. Tevetoğlu, ülkede yaşanan bu durumlar adına basına, parlamentoya, adliyelere, ailelere düşen vazifeleri hatırlatarak öğrencilerimizin üzerinde dolanan bu ellerin kırılması yolunda ve okulda, kışlada, camide siyasetin olmaması yönünde uzunca bir konuşma yapmıştır. Bu konunun kaynağı olarak TİP'i işaret ederek sorumlu tutmuş, TİP tarafından siyasi mücadeleye girişildiği ve bu dava için hep beraber mücadele etmeleri gerektiğini ifade ederek parlamentonun ortak çalışmasını gerekli görmüştür.[296]

1970 yılların millete ve demokrasiye yönelik yıkıcı ve anarşist faaliyetlerin devam etmesi sonucu ülkede 26 Nisan 1971 tarihinde sıkıyönetim uygulamasına başlanmış ve 11 ilde sıkıyönetim ilan edilmiştir.[297] Olağanüstü halin devamı hükümetçe kabul edilmiştir. Bu faaliyetlerden parti sözcülerinin yakındığı husus bu tertipçi ve tahrikçi kısmın halen temizlenmediğidir.

27 Kasım 1972 tarihinde meclise taşınan bu konu için Tevetoğlu, öğrenci hareketliliğinde okulların payının büyüklüğünü savunurken yaşananlara sebep olan kuruluşların başında da TRT'yi göstermiştir. TRT'de yayınlanan bazı programlara isim vermeden dem vurarak, bu programların aile, evlilik, dini, ahlaki her türlü

---

[295]Sungur Savran, *1968: Bir Devrimci Dalganın Adı*, http://www.devrimcimarksizm.net/sites/default/files/sungur-savran-1968-bir-devrimci-dalganin-adi.pdf , (15.05.2018), ss. 92-93.
[296] CSTD, C. 62, B. 19, ss. 384-386.
[297] *Akşam*, 27 Nisan 1971.

gelenek ve göreneklerimize aykırı yayınlar yapılarak, buna komünizmin sebep olduğunu vurgulamış ve TRT'nin bünyesinden bu programların temizlenmesini gerekli görmüştür.[298]

Tevetoğlu ülkede yaşanan bu kargaşanın bir diğer kaynağının MBE'e bağlı okullar olduğunu düşünmektedir. O'na göre MEB'de bazı aksaklıklar bulunmaktadır. Tevetoğlu özellikle bu konuda 2 Mayıs 1973 tarihli 27. birleşimde söz alarak Cumhuriyet'in komünizmden temizlenmesinin temelinin MEB'in düzeltilmesine bağlamıştır. Bu yolda daha önce meclise getirilen tutanaklara da değinen Tevetoğlu, bu tutanaklardan hareketle Türkiye'de komünist temellerin atıldığı 1948 yıllarına kadar giderek komünizmle o yıllarda da mücadele edildiğine ancak komünizmin okul kanalıyla tekrar ülkemizde yayıldığına ve geçlerin "kızıl" olarak yetiştirildiğine dem vurmuştur. Sosyalist dernek kurucularından 41 kişinin ismini vererek bunların komünizmle ilgisi bulunduğunu iddia etmiştir. Tevetoğlu konuştuklarına çözüm olaraksa öncelikle öğretmenlerin "komünizm belasından" kurtulması gerektiğini savunmuştur.[299]

4.2.3. Dış Politika

4.2.3.1. Kıbrıs Konusunda

Milli Birlik Grubu[300], Kıbrıs konusu ile ilgili genel görüşme açılması için önerge vermiş, bu önerge 7 Ocak 1966 tarihli 28. birleşimde gündeme getirilmiştir. Tevetoğlu, Kıbrıs konusunda BM Siyasi Komisyonu'nun 16 Aralık 1965'te ve 18 Aralık'ta genel kurulda aldıkları kararların henüz iki aylık AP hükümetini karalar nitelikte olduğunu öne sürmüştür. Bu kararların hukuk niteliğinden yoksunluğunu, anlaşmanın ''biz bunu dün gül gibi teslim etmiştik, basiretsiz hükümetler elinde bugün diken haline getirildi'' manasını içerdiğini savunmuştur. BM'nin aldığı kararın Türkiye'nin çıkarlarına aykırı olması nedeniyle bu kararların gerekirse Adalet Divanı'na sevkini ve bu konuda bir genel görüşme açılmasını istemiştir.[301]

---

[298] CSTD, C. 7, B. 7, ss. 184-185.
[299] CSTD, C. 9, B. 27, ss. 15-24.
[300] 27 Mayıs 1960 tarihinde DP hükümetine askeri darbe ile son vererek siyasi iktidarı ele geçiren 38 kişilik subayların oluşturduğu gruptur. Levent Börklüoğlu, *27 Mayıs Darbesi Sonrasında* ……., s. 18.

[301] CSTD, C. 31, B. 28, s. 469-479.

Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil'in Kıbrıs çıkarması ile ilgili olarak ABD Başkanı Johnson tarafından hükümete gönderilen mektubun bir gazetede yayınlanmasına dair sunduğu önergeyi gereksiz bulan Tevetoğlu, bu mektupların açıklanmasının hükümet tarafından kabul edildiğini ve senato tarafından tekrar ele alınmasına gerek olmadığını söylemiştir.[302]

Dış politikada Kıbrıs'la ilgili görüşmeler devam ederken bölgede sıcak gelişmeler yaşanmaya devam etmiştir. Güvenlik Konseyi'nin 4 Mart 1964 tarihli kararı ile bölgeye silah sevkiyatı yasaklanmasına rağmen Makarios, Moskova haricinde Çeklerle anlaşarak ikinci bir silah sevkiyatını gündeme getirmiştir. Bunun üzerine Dışişleri Bakanlığı'ndan Ali Binkaya, Çekoslovakya ve ABD ve Yunanistan Ankara büyükelçileriyle de görüşerek sevkiyatın durdurulmasını istemiştir. Yaşanan bu olaylara müteakip Tevetoğlu, Çekoslovakya'dan gelen silahların Kıbrıs'taki Barış Gücüne teslimini ve sevkiyatın durdurulmasını talep etmiştir. Bu konuda mutabık olunamazsa Ankara'daki Çekoslovak elçisinin gönderilmesini, Türkiye elçisinin de Çekoslovakya'dan çekilmesini istemiştir.[303]

Dışişleri konusunda Tevetoğlu, 15 Kasım 1966 tarihli 5. birleşimde AP'nin daha önceki dört koalisyon dönemleri ile aynı dış politikayı güttüğünden hareketle hükümetin Kıbrıs davasında yararlı işler yapacağını, Türkiye'nin NATO ve Cento'daki yerini sağlamlaştırılacağını, dış ülkelerle siyasi, iktisadi ve kültürel boyutta ilişkilerin üst bir seviyeye getirileceğini ifade etmiştir.[304]

31 Ekim-9 Kasım 1966 tarihleri arasında Güney Kore'nin başkenti Seul'de Asya Milletleri Komünizmle Mücadele Birliği'nin gerçekleştirdiği 12. yıllık toplantısına katılan Tevetoğlu, 1 Aralık1966 tarihli 10. birleşimde Kıbrıs davası adına gerçekleştirilen görüşmeler hakkında bilgi sunmuştur. Kıbrıs'taki komünizm tehlikesi adına, Çin, Kore, Vietnam, Malezya, Japonya, İran, Ürdün, Küba başta olmak üzere 31 ülke başkanlarıyla görüşülerek alınacak tedbirler hakkında kararların imzalatıldığını belirtmiştir.[305]

---

[302] CSTD, C. 31, B. 32, s. 695.
[303] CSTD, C. 37, B. 15, ss. 497-499.
[304] CSTD, C. 38, B. 26, ss. 364-371.
[305] CSTD, C. 37, B. 10, ss. 299-301.

4.2.3.2. Çin Halk Hükümetinin Tanınması

1971 tarihinde Erim Hükümeti tarafından Çin Halk Cumhuriyetinin tanınması için birtakım görüşmeler başlatılmıştır. Tevetoğlu Çin Halk Cumhuriyeti'nin tanınması yolundaki bu girişimleri uygun görmeyerek hissettiği sıkıntıyı 4 Ağustos 1971 tarihli 97. birleşimde mecliste dile getirmiştir. Dış İşleri Bakanı Olçay'ın bu ilişkinin Türk milletine fayda sağlayacağına yönelik görüşüne katılmayarak, BM ile durumu belli olmadığı gibi sınır komşusu bile olmayan bir devleti tanımanın yarar değil zarar getireceği görüşünü savunmuştur.[306]

4.2.3.3. AET

Avrupa Ekonomik topluluğu Karma Komisyonu 16-17 Mayıs 1965'te Brüksel'de ilk toplantısını yapmış ve komisyona ait 15 temsilci ile 15 Türk senatör arasında görüşmeler gerçekleşmiştir. Komisyonun ülkemize gönderdiği ilk raporda Türk temaslarının olumlu olduğunu bildirmesi üzerine, Tevetoğlu sevincini mecliste paylaşmış, ikinci resmi toplantının 3-6 Kasım 1966'da Türkiye'de yapılacağını hatırlatarak parlamentonun hazırlıklara başladığını söyleyerek bu konuda başkanlığa bağlı tüm üyelerden yardım istemiştir.[307] 1 Aralık 1967'de Brüksel büyükelçilerinin katılımıyla Avrupa Ekonomik Topluluğu Ortak Konseyi toplantısı yapılmış, bu toplantıda Türkiye'nin ekonomisi ile ilgili birtakım kararlar alınmıştır.

Tevetoğlu bu kararların geleceğe atılan tohumlar olduğunu dile getirerek bu kararları Türkiye'nin lehine Yunanistan'ın aleyhine olduğunu ifade ile duyduğu sevinci dile getirmiştir.[308] Tevetoğlu Türkiye-Avrupa Ekonomik topluluğunun Karma Parlamento Komisyonu'nun 21-24 Eylül 1968 tarihindeki toplantısına katılmış ve 30 Eylül 1968 tarihli 61. birleşimde toplantı ile ilgili ilgili birleşimin tavsiye kararını sunmuştur. Bu AET'nin Türkiye ile işbirliğinden duyduğu memnuniyeti dile getirerek gelecek toplantının 1969 Nisan'ında Fransa'da yapılacağını haber vermiştir.[309]

Dış politikaya ait yaşanan başarıları 2 Ağustos 1968 tarihli 31. birleşimde CHP Grubu adına konuşan Nüvit Yetkin'in (Malatya), CHP'nin kurduğu temeller üzerine oturtulduğunu ifadesine Tevetoğlu itiraz etmiştir. AP iktidarının dış

---

[306] CSTD, C. 66, B. 97, ss. 422-424.
[307] CSTD, C. 36, B. 9, ss. 425-426.
[308] CSTD, C. 44, B. 10, ss. 235-137.
[309] CSTD, C. 47, B. 61, s. 427.

politikaya dair bilgileri bir gazeteye verdikleri haberini ise reddederek bu bilgilerin birleşik toplantılardan sızdığını ve yapanların meclis içinde yer aldığını savunmuştur.[310]

25.12.1969 tarihli 18. birleşimde görüşülen konulardan biri de Türkiye-Avrupa Ekonomik Topluluğu Karma Parlamento Komisyonuna bağımsız üyelerden bir üye seçimi ile ilgili olanıdır. Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun Tüzüğüne göre Avrupa Ekonomik Topluluğu Karma Parlâmento Komisyonu üyeleri, her iki meclisten ve dört yıl için seçilirler ve bu bir seçim dönemini kapsar. Tevetoğlu tüzükle aynı fikirde olduğunu beyan ettikten sonra buna ek olarak bir senatörün meclis tarafından seçilmesi konusunu yeni bir metot olarak görmüş ve düşüncelerini bu konunun aleyhinde sunmuştur. Sözlerine bu topluluğa seçilen kişilerin yabancı dillerden en az birini iyi bilenlerden seçilmesi gereğini savunmuştur.[311]

4.2.3.4. Arap - İsrail Savaşı

2. Dünya Savaşı sonrasında Orta Doğu'da bir kısım topraklar bölünerek Filistin toprakları üzerinde 15 Mayıs 1948 tarihinde İsrail Devleti kurulmuş, bu durum sonrası İsrail, Filistin ve Arap Devletleri arasında bir husumet doğmuş ve Arap devletleri ile İsrail arasında savaş başlamıştır. En son 1967 yılındaki savaşı ABD ve SSCB'nin desteklemesi sonucu İsrail kazanmış ve topraklarını Arap ülkelerinin lehine genişletmiştir. Kudüs ise İsrail ile Ürdün arasında paylaşılmıştır. İsrail'in bu hızlı gelişimi karşısında BM Güvenlik Konseyi 22 Kasım 1967 tarihli toplantısında bir karar almıştır. Buna göre İsrail ilk topraklarına geri çekilecektir. Ama İsrail bu kararlara uymayarak yayılma politikası adına Arap devletleriyle mücadelesini devam ettirmiştir.[312]

Bu gelişmelerle eş zamanlı olarak 5 Temmuz 1967 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda İsrail'in Kudüs şehrinin Ürdün kesimini ilhakı reddedilmiştir. İsrail Dışişleri Bakanlığı ise Kudüs'ün tekrar bölünemeyeceğini bildirerek alınan kararları esefle kınamıştır. Tevetoğlu konuyla ilgili olarak BM'in

---

310 CSTD, C. 45, B. 31, ss. 1040-1041.
311 CSTD, C. 54, B. 18, ss. 660-662.
312 Yüksel Kaştan, "Orta Doğu'da Arap İsrail Mücadeleleri ve Türkiye'', ss. 1800-1802, http://www.ayk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/KAŞTAN-Yüksel-ORTA-DOĞU'DA-ARAP-İSRAİL-MÜCADELELERİ-VE-TÜRKİYE.pdf (18-02-2018).

İsrail konusunda kararlı bir duruş sergilemediğini savunmuş, bu konuda İsrail'in zorlanmasının yerinde olacağını belirmiştir.[313]

4.2.3.5. ABD'nin Yunanistan'a Yardımı

ABD'nin Kuzey Atlantik Paktı ve İkili anlaşmalar dolayısıyla Yunanistan'a satmayı kararlaştırdığı iki filo hakkında Washington basınında 1972'de haberler çıkmıştır. ABD, amacının NATO'nun güneyinde bulunan Yunanistan'ın hava kuvvetlerini güçlendirmek olduğunu söyleyerek bu antlaşmanın Türkiye Başbakanının ABD'yi dostluk ziyaretinden döndükten sonra yapıldığını açıklamıştır.[314]

Türk basınında "ABD Yunanistan'a iki jet filosu veriyor" şeklinde ABD'nin askeri bir felsefe değişikliği olarak görülen bu olay meclise taşınmıştır.[315] 4 Nisan 1972 tarihli 46. birleşimde Tevetoğlu bu olayı Yunanistan'ın NATO'da müttefikimiz ve sınır komşumuz olmasına bağlayarak bir sorun olarak görmemiştir. Hatta bu sayede Güney-Doğu kanadımızın komünizme karşı güçleneceğini savunmuştur. Ancak Kıbrıs meselesi açısından değerlendirildiğinde ise iki müttefikten birinin güçlendirilmesinin doğru olmadığını düşüncelerine eklemiştir.[316]

4.2.4. Eğitim ve Kültür Alanında

4.2.4.1. MEB Kanun Tasarısı

Mecliste 12 Haziran 1973 tarihli 73. birleşimde Geçici Komisyon Başkanı İskender Cenap Ege tarafından MEB kanunu tasarısının gündeme alınması ve gerçekleştirilmek istenen reformların öncelikle görüşülmesi adına verilen önergeye Tevetoğlu sıcak yaklaşmıştır.[317] 13 Haziran 1973 tarihindeki meclisteki görüşmelerde tasarının en dikkat çekici konusu 38. maddesi olmuştur.

> Madde 38. — Yükseköğretim paralıdır. Başarılı olan fakat maddî imkânları elverişli olmayan öğrencilerin kayıt ücreti, imtihan harcı gibi her türlü öğretim giderleri burs, kredi, yatılılık ve benzeri yollarla sağlanır.. Öğrenim harç ve ücretlerinin tutarları ve bunların ödenme tarzları ile burs ve kredilerin tutarları ve bunların veriliş esasları, Maliye Bakanlığı ile birlikte hazırlanacak yönetmelikle tespit edilir. Bazı alanlar için mecburî hizmet karşılığı öğrenci yetiştirilmesi hakkındaki hükümler saklıdır.

---

[313] CSTD, C. 42, B. 82, ss. 205-206.
[314] CSTD. C. 4, B. 46, s. 211.
[315] *Milliyet,* 3 Mart 1972, s. 1.
[316] CSTD, C. 4, B. 46, s. 212.
[317] CSTD, C. 12, B. 72, s. 28.

Maddenin yükseköğretimi paralı kılışı mecliste fırsat ve imkân eşitliğine aykırılık olarak görülmüştür. Bu sözlerin aleyhine olarak Tevetoğlu asıl yükseköğretimde eğitimin paralı olmasının fırsat ve imkân eşitliğini sağladığı, maddi gücü olan öğrencilerden alınan paraların burs, yurt olarak dönmesi bakımından faydalı olduğu gerekçesiyle bu konuyu eleştiriye kapalı bulmuştur.[318]

Üniversitelerde çalışan kesime yönelik düzenlenen Üniversiteler Personel Kanunu'nun ivedilikle görüşülmesi gereken bir konu olduğunu 25 Haziran 1973 tarihli 77. birleşimde Tevetoğlu dile getirmiştir.[319] Ancak Ahmet Yıldız, bu kanunun Gülhane Tıp Akademisi ile ilgili personeli kapsamamasının bazı sorunlar çıkaracağını hatırlatmıştır. Tevetoğlu bu konuda kendisi ile hemfikir olmuş, bu kanunun unutulduğunu, hazırlanan kanuna bu akademiyle ilgili maddeler eklenmesinin kanunun bütünlüğünü bozacağını söylemiştir. Başkan, bu tarihten itibaren akademilerin haklarının muhafaza edileceğini belirtmesiyle bu konudaki eksikliği gidermiştir.[320]

4.2.4.2. Boğaziçi Üniversitesi'nin Kuruluşu

Mecliste eğitim alanında yapılan çalışmalar hızla devam ederken Boğaziçi Üniversitesi'nin kurulmasına dair kanun tasarısının ivedilikle görüşülmesi hakkında Milli Eğitim Bakanı Şinasi Oral tarafından verilen önerge meclis tarafından kabul olunarak 9 Eylül 1971 tarihli 112. birleşimde görüşmelere geçilmiştir. Bu konudaki görüşler genellikle üç-dört noktada toplanmıştır. Söz hakkı kendisine gelen Tevetoğlu, tasarı hakkında öne sürülen karışıklıkların giderilmesi adına konunun ivedilikle görüşülmesini, bu kanunun çıkmamasından dolayı öğretim üyelerinin maaş alamadığı konusuna dikkat çekmiştir. Tevetoğlu, Üniversitenin Anadolu'nun merkezinde açılmadığı eleştirilerine bu üniversitenin var olan başka bir üniversitenin yerine kurulduğu bildirmiş, İsminin Fatih Üniversitesi olma konusunda ise bu konunun meclise geri gönderilmesiyle zaman kaybı yaratılacağını söyleyerek tasarının hızlı bir şekilde kabulünü gerekli görmüştür.[321]

[318] CSTD, C. 12, B. 73, ss. 148-149.
[319] CS.TD, C. 12, B. 77, ss. 559-560.
[320] CSTD, C. 12, B. 77, ss. 567-568.
[321] CSTD, C. 67, B. 112, ss. 186-187.

4.2.4.3. TRT'nin Kullandığı Dil

1961 Anayasasının 124. maddesinin düzenlenmesiyle TRT'ye özerklik verilmiş, bu özerklik tarafsızlık esasına bağlanmıştır. Ancak TRT'de görülen bu rahatlık daha sonra denetimi dahi kabul etmeyecek bir duruma gelmiştir. Hatta "Mahkeme Dosyaları, Niçin Böyle Oldular, Köyün Saati" gibi solcu programlar ve bu programlarda kullanılan dilin Türk lisanını bozduğu düşüncesi meclise kadar yansımıştır.

24.02.1972 tarihli 3. birleşimde Tevetoğlu TRT'deki programlar ve Türk dilini bozması düşüncesi katılmış ancak TRT için "İktidarların düdüğü oluyor!" şeklindeki şikâyetleri reddetmiştir. Şikâyetler çoğunlukla TRT'nin yıkıcı propagandalar peşinde olduğu ve bu şekilde memlekete ve milli mevzulara ters düştüğü yönündedir. Tevetoğlu ise bu düşüncelerden tamamen uzak olarak TRT'nin her daim yapıcı ve müspet hizmetlerde bulunduğunu savunmuştur.[322]

4.2.4.4. Kanun Teklifi Dili

Seçimlerin temel hükümleri ve seçmen kütükleri hakkında 26 Nisan 1961 tarih ve 298 sayılı kanunun bazı hükümlerinin değiştirilmesi ve kanundan bazı hükümlerin eklenip çıkarılması hakkındaki kanun teklifi 24 Mart 1973 tarihli 47. birleşimde görüşülmüştür. Tevetoğlu, kanunda yer alan Türkçe dili ve üslûbuna dair yanlışları düzelterek bu konuda hassasiyetini tekrar ortaya koymuştur.

Kanun teklifinin birkaç yerinde geçen "onanlı belge" kelimesinin "onaylı belge" olarak değiştirilmesini,

Tasarının 38. ve 39. maddelerinde geçen "her sayfasının ayrı ayrı mühürleyip paraf ve imzaladıktan sonra…" ibaresinde paraf kelimesinin isim olduğu için onun yerine "parafe" kelimesinin kullanılmasını,

Bazı yerlerde geçen "tatalluk ettiği seçim için…" ve "ittihaz edeceği kesin kararlar.." yerine Türkçe kelimeler kullanılmasını uygun görmüştür.[323]

Cumhuriyet' in ilanının 50. yıldönümü kutlaması hakkında oluşturulan kanun tasarısı üzerine 4. ve 5. maddesinin değiştirilmesi hususu mecliste bir kısım tarafından onaylanmıştır. 4. maddedeki Cumhuriyet'in ruhunu yaşatması adına

---

[322] CSTD, C. 3, B. 36, ss. 572-573.
[323] CSTD, C. 10, B. 47, s. 387.

Sivas'ta bir üniversite oluşturulması hususunda çoğunluk aynı fikri benimsemiş, [324] 5. maddede de bu hususu öngörmüşlerdir.

4.2.4.5. Samsun'da Üniversite Kurulması Hakkında

Tevetoğlu memleketi Samsun'un ekonomik, spor, eğitim, sağlık kısaca her açıdan gelişimine destek olmak amaçlı mecliste gündem oluşturmuş ve bu şeklide Samsun ve halkının gelişimine katkıda bulunmak istemiştir. Tevetoğlu'na göre eğitim açısından gelişimin ilk basamağı ilim ve irfan sahibi eleman yetiştirmektir. Bu yolda Tevetoğlu Türkiye'de birçok üniversite açılmasından yola çıkarak ikinci beş yıllık planda yer alan 19 Mayıs Üniversitesi ve ona bağlı bir tıp fakültesinin açılmasını gerekli görmüştür. Bu gerekliliği 1962 yılında kanun teklifi olarak meclise sunduğunu ancak bu tarihe kadar askıda kaldığını hatırlatarak konunun halkın tepkisine neden olacağını ve bu nedenle MEB ve hükümetten konuya eğilmelerini istemiştir. [325]

[324] C.S.T.D, C. 10, B. 42, ss. 234-236.
[325] CSTD, C. 7, B. 10, ss. 297-298.

SONUÇ

Fethi Tevetoğlu Cumhuriyet Senatosunda 1961-1974 yılları arasında senatör olarak görev yapmıştır. Bunun yanı sıra doktorluk, yazarlık görevlerinde de bulunmuş çok yönlü bir kişiliktir.

Siyasi hayatına 1957'de DP'den Samsun İl Başkanı olarak başlamıştır. Bunun yanı sıra vakıflarda ve komisyonlarda çeşitli görev almıştır. Ancak bu esnada da ilim ve kültür hayatına devam etmiş, özellikle Türkçe'nin kullanımı konusunda hem siyasi hem ilmi yaşantısında dikkatli davranmış, tarihi, kültürel ve siyasi konularda çok sayıda eser meydana getirmiştir.

Senatodaki çalışmaları esnasında Türkçülük düşüncesinden ayrılmayan Tevetoğlu, bu yönüyle mecliste yer almış ve anayasal düzenlemelere katkıda bulunmuştur. Tevetoğlu tam bir Atatürkçüdür ve Turancılığı kapsayan düşünceleri ile Türkiye dışındaki Türklerin de araştırılması için çalışmalar yapmıştır.

Tevetoğlu'nun senatodaki faaliyetlerinden hareketle siyasi yönü hakkında bir profil çizmek mümkündür. Tevetoğlu senatör olarak görev yaptığı süreç zarfında dış politika ile ilgili olarak öncelikle adeta ABD'nin sözcülüğünü üstlenmiş, ABD'ye yönümüzü çevirme konusunda ateşli konuşmalar yapmıştır. Almanya ve Fransa ile ekonomik münasebetimizin geliştirilmesinin gerekliliğini desteklerken, NATO ve CENTO üyeliğimizi desteklenmesi hususunda ısrarcı davranmıştır. 1962 yılından itibaren yer verdiği Kıbrıs ve Türkler hakkındaki çarpıcı önerilerine görevinin sonuna kadar devam etmiş, Kıbrıs konusundaki düşüncelerine Kıbrıs ve Komünizm adlı eserinde yer vererek Kıbrıs'ta yaşanan olaylara dikkat çekmek istemiştir. Tevetoğlu Avrupa Ekonomik topluluğu ile olan ilişkilerimize daima ılımlı yaklaşmış, bunların yanı sıra Almanya'daki işçilerimizin durumunu da göz ardı etmemiştir.

Türk milletinin özellikle gençlerin ahlakına, terbiyesine, edebine aykırı eserleri gündeme getirerek gençlik hakkında tereddütlerinden bahsederek geleceğin mimarlarının yetiştirilmesinde gerek yayınların gerekse basının etkisine dikkat çekerek bu konuda konuşmaktan ve çalışmaktan vazgeçmemiştir.

Tevetoğlu, memleketi Samsun'u da hiç unutmamış, Samsun'un ilerlemesine kapı açacak önerilerle mecliste yer alırken, eğitim alanında memleketinin geliştirilmesi için Samsun konusunu gündemde tutmaya çalışmıştır. Memleketinde

bir üniversitenin açılması yolunda ısrarcı davranmıştır. Samsun gençliğinin eğitimi kadar spor alanında da desteklenmesi için Samsun'da bir spor salonunun açılması yolunda tekliflerde bulunmuştur.

Tevetoğlu, 1961-1965 yılları arasında modernitenin öncülüğünü yapmasının yanı sıra Türkçenin kullanımıyla ilgili yanlışlara da sık sık değinerek Türkçenin korunmasına katkılarıyla mecliste sivrilen kişiliklerden olmuştur.

AP'nin iktidara gelmesiyle mecliste muhalefetteki kadar söz almayan Tevetoğlu hükümete karşı özellikle CHP sıralarından gelen tenkitleri geri savmıştır. Bu dönemde meclisin gündemine bağlı olarak kendisi de sık sık Kıbrıs buhranı, işçi ve gençlik yürüyüşleri ve buna bağlı olarak TİP ve TÖS ün kışkırtıcı faaliyetleri üzerinde durmuştur.

Yaklaşık sekiz yıl boyunca önce muhalefet sonra iktidar yanlısı olarak aktif siyasette bulunan Tevetoğlu, dilci ve hekim kişiliğine siyasetçi yanını da ekleyerek meclis gündemine yön vermiştir.

KAYNAKÇA

Abadan, Nermin, *Anayasa Hukuku ve Siyasi Bilimler Açısından 1965 Seçimlerinin Tahlili*, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Yayınları, Ankara 1966.

Akşam

Aldıkaçtı, Orhan, *Anayasa Hukukunun gelişmesi 1961 Anayasası*, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1982.

Alğur, Betül, *Adalet Partisi Türk Dış Politikası (1965-1971)*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2009.

Altıntaş, Hakan '' Türk Siyasal Sisteminde Siyasal Partiler ve Kentleşmenin Kutuplaşma Sürecine Etkileri'', *Akdeniz İ.İ.B.F Dergisi*, (5) 2003, s. 1-31.

Altuğ, Kurtul*, Demokrasinin Yaralı Yılları,* Tekin Yayınevi, İstanbul 1993.

Armaoğlu, Fahri, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914-1990)*, 1 Cilt, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Aydın, Suavi ve Taşkın, Yüksel, *1960'tan Günümüze Türkiye Tarihi*, İletişim Yayınları.

Aytekin, M. Emin, *İhtilal Çıkmazı,* Dünya Matbaası, 1967.

Atılgan, Gökhan, ''Sosyalist Milliyetçilik Söylemi (Türkiye 1961-1968) Temeller, Ayrılıklar'', *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, *http://dergipark.ulakbim.gov.tr/ausbf/article/view/5000053344.* s. 1-26.

Atsız, H.Nihal, ''Komünizm Yıkılmaya Mahkûmdur'', *Gözlem, 20 Mart 1969. http:// www. Bilgicik.com/ yazi/ komünizm- yikilmaya- mahkumdur- huseyin-nihal- atsız/.*

Aziz, Ilgın, *"Yıldız Milli Güreş Takımı Güreşçilerinin Bazı Fizyolojik Özelliklerinin Ölçülmesi Ve Değerlendirilmesi"*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İnönü Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Malatya 1996.

Bakiler, Yavuz Bülent, "*Akif'i Anlamak*", Millet Derneği İstanbul Şubesi, http:// www.milletdernegi.org.tr

Bayrak, Nejat, Dr. Fethi Tevetoğlu'ndan Dinlediklerim, *Bütün Şehir Dergisi*, Yıl.1, Sayı 3-4, Mart - Nisan 2015, https://issuu. com/ butunsehirdergisi/doc.s./com. (12.05.2016), s. 72-76.

Bilgen, Sıtkı, Mustafa, ''1964 Johnson Mektubu Öncesi ve Sonrası Dönemde Kıbrıs'ta Türk İngiliz İlişkileri'', *Uluslararası Boyutlarıyla Kıbrıs Meselesi ve Geleceği Uluslararası Sempozyumu*, www.atam.gov.tr.wp-connect-uploads (10.03.2018).

Bozkır, Gürcan, Türk Siyâsal Hayatında CGP, ÇTTAP, VI/ 15, (20077/ Güz), http://dergipark.gov.tr/cttad/issue/25238/266815, s. 275-308.

Börklüoğlu, Levent, '' 27 Mayıs Darbesi Sonrasında Ordu İçinde İktidar Mücadelesi: Milli Birlik Komitesi ve Silahlı Kuvvetler Birliği'', *Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi Osmaniye Korkut Ata University İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergis*i, Journal of EconomiC.S. and Administrative Sciences, 1

Cilt, Sayı:2, Aralık 2017, 14, http://dergipark.gov.tr/download/article-file/387849, s. 13-28.

Cevizci, Ahmet, “Komünizm”,Paradigma Felsefe Sözlüğü, Paradigma Yayınları, İstanbul 1999, s.519-520.

Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi

Cumhuriyet

Çoker,Fahri, *Türk Parlamento Tarihi, Cumhuriyet Senatosu Üyelerinin Özgeçmişleri,* C.I. (1961-1964), TBMM Yayınları.

Dr. Tevetoğlu, *Açıklıyorum*, Komünizmle Mücadele Yayınları, Ankara 1965.

Demokrat Canik

Dündar, Can, *Abim Deniz*, Can Yayınları, İstanbul 2014.

Ekşi, Mustafa, ‘’Abdurrahmanpaşa Lisesinde Yetişen Sanat, Yazar ve Fikir Adamları’’, ***abdurrahmanpasalisesi****.meb.k12.tr, (*04.03.2016*).*

Erbakan, Necmettin, *Türkiye ve Ortak Pazar*, Furkan Yayınları, 1971.

Eroğul, Cem, *Türk Anayasa Düzeninde Cumhuriyet Senatosunun Yeri,* Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, 1977.

Erol, Hande, ‘’Rauf Denktaş Sonrası Kıbrıs Sorunu’’, *Akademi Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl:4, Sayı: 25, s. 223-238.

Ertürk, Y.Erdal, ‘’Dr. Cihad Fethi Tevetoğlu’’ , *Türk Yurdu,* 10 Cilt, S.29, Ocak 1990, s. 54-56.

_____, ‘’Tevetoğlu İle Bir Sohbet’’, *Türk Yurdu*, Yıl 79, S.30, Şubat 1990, s.40-46.

Gazete Rize

Genç, Süleyman, *12 Mart’a Nasıl Gelindi*, İleri Yayınları, Ankara 1971.

Girgeç, Nurhan, *Dr. Fethi Tevetoğlu’nun Hayatı, Fikirleri, Edebi Yönü,* Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi, Lisans Tezi, Ankara 1992.

Göktepe, Cihad ve Seydi, Süleyman, *Soğuk Savaş Başlangıcında Türk Dış Politikası*, Bilig Yayınları, 2015.

Gönül, Mert, *Türk Düşünce ve Siyasi Hayatında Dr. Fethi Tevetoğlu*, (Yayınlanmış Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkilâp Tarihi Enstitüsü, Ankara 2011.

Gözler, Kemal, *Türk Anayasa Hukuku*, Bursa Ekin Kitapevi Yayınları, 2000.

Güneş, İhsan, *Türk Parlamento Tarihi, Meşrutiyete Geçiş Süreci: I. Ve II. Meşrutiyet*, TBMM Vakfı Yayınları, No:14, 1 Cilt.

Gürses

Hüner, Tuncer, *İki Darbe Arasında Türk Dış Politikası (1971-1980),* Kaynak Yayınları, İstanbul 2014.

Hürsöz

İhsan, Hasan, *Bir Defteri Hatıratı-ı Zindan Deniz Gezmiş*, Alter Yayınları, Ankara 2014.

Kabacalı, Alpay, *Türk Basınında Demokrasi*, Ankara Kültür Bakanlığı Yayınları, 1994.

Kalpakçıoğlu, Özdemir, *İkinci Cumhuriyetin Üç Başbakanı ve Olaylar II*, Nüve Matbaası, Ankara 1968.

Kapluhan, Erol , '' Türkiye'de Kuraklık ve Kuraklığın Tarıma Etkisi'', *Marmara Coğrafya Dergisi,* S. 27, Ocak 2013, s. 487-510.

Kar, Sur, Fatih, ''Türk Dünyasına Damgasını Vuran Rizeli Yazar-Siyaset Adamı Dr. Cihad Fethi Tevetoğlu'', *Gazete Rize*, *http://www.gazeterize.com/turk-dunyasina-damgasini-vuran-rizeli-yazar-siyaset-adami-dr-cihad-fethi-tevetoglu-makale,147.html*

Karadoğan, Umut, C., ''Milli Mücadele Yıllarında Türk Bahriyesinin Durumu ve Faaliyetleri'',*http://atam.gov.tr/wp-content/uploads/05-umut-c.-karadogan.pdfSamsun-Tarih,* s. 578-603.

Kaştan, Yüksel, Orta Doğu'da Arap İsrail Mücadeleleri ve Türkiye, http://www.ayk.gov.tr/wp-content/uploads/2015/01/KAŞTAN-Yüksel-ORTA-DOĞU'DA-ARAP-İSRAİL-MÜCADELELERİ-VE-TÜRKİYE.pdf, (18.02.2018)

Koç, Altuğ, *CHP'de Ortanın Solu Söylemi ve 1965 Seçimleri*, Dezanj Yayınları, İstanbul 2014.

Milliyet

Müftüoğlu, Oğuzhan, *1960'lardan 1980'e Türkiye Gerçeği*, Patika Yayıncılık, İstanbul 1989.

Neziroğlu, İrfan ve Yılmaz, Tuncer, *Koalisyon hükümetleri, Koalisyon Protokolleri, Hükümet programları ve Genel Kurul Görüşmeleri*, TBMM Başkanlığı Yayınları, 1 Cilt, 2015.

Pantu, Mehmet ve Sıtkı, Yalçın, *Türk Parlamento Hukukunda İkinci meclisler,* Cumhuriyet Senatosu Vakfı Yayınları, Ankara 1982.

Özgişi, Tunca, *Türk Tarihinde Cumhuriyet Senatosu*, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, Ankara 2012.

_____, *Türk Parlamento Tarihinde Cumhuriyet Senatosunun Yeri*, Türkiyat Mecmuası, 21 Cilt /Güz, 2011.

_____, *Türk Parlamento Tarihinde Çift Meclis, Cumhuriyet Senatosu Örneği,* (1960-1980), İstanbul Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkilap Tarihi Enstitüsü, 2011.

Özal, Korkut, "İtalyan Baraj İnşaat Çığlığı ve Vaiont Barajı Üzerine Düşünceler", *Türkiye Mühendislik Haberleri,* 1 Kasım 1963, *www.imo.org.tr/resimler/ekutuphane/pdf/9047,pdf.*

Ozcan, Ömer,'' Dr. Fethi Tevetoğlu'nun Ahmet Hikmet Müftüoğlu Eseri Hakkında'', *Türk Yurdu*, Yıl 99, S280, Aralık 2010, s.78-80.

_____, ''Türkçülüğün Unutulmaz İsmi: Dr. Fethi Tevetoğlu'', *Türk Yurdu*, YIL 101, Sayı 295, Mart 2012, s. 439-458.

Öztan, Bengü ve Çelik, Ataman, Zişan, ‘’ 27 Mayıs’ın Gölgesinde Bir Albay: Talat Aydemir’in Darbe Girişimleri’’, *Türkiye’nin 1960’li yılları*, Mete Kaan Kaynar (haz.) İletişim Yayınları, İstanbul 2017. s. 155-178.

Özcan, Gencer, Altmışlı Yıllarda ‘’ Dış ‘’ Politika, *Türkiye’nin Altmışlı Yılları*, (haz. Mete Kaan Kaynar) , İletişim Yayınları, İstanbul, 2017. s. 217-257.

Resmi Gazete

Savran, Sungur, *1968: Bir Devrimci Dalganın Adı,* http://www.devrimcimarksizm.net/sites/default/files/sungur-savran-1968-bir-devrimci-dalganin-adi.pdf. (15.05.2018).

Savrun, Ergenekon, Tınal, Melih, ‘’Soğuk Savaş Döneminde İngiltere ve Türkiye’nin Kıbrıs Politikaları’’, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, XVII/ 34, 2017, s. 349-371.

Sefercioğlu Necmettin, *Türkçü Dergiler,* Türk Ocakları Ankara Şubesi Yayınları, 2008.

_____, 3 Mayıs 1944 ve Türkçülük Davası, Türk Ocakları Ankara Şubesi Yayınları, 2009.

_____, Necmettin, *Tandığım Ünlü Türkçüler, (F.Tevetoğlu, 31 Ocak 1916-27 Kasım 1989), http// www.ulkucudunya.com/indeksphp? Page=haber-detay*, 09 Mayıs 2016.

Soğukömeroğulları, Mehmet, *Fethi Tevetoğlu, Hayatı, Sanatı ve Şairliği*, Grafiker Yayınları, Ankara 2012.

Şimşek, Derya, *‘’Türk Siyasal yaşamında İlk Koalisyon Hükümeti CHP-AP (1961-1962), http://www.ayk.gov.tr/wp-content/uploads.pdf*. (03.07.2017)

_____, *Başbakanlarımız ve Genel Kurul Konuşmaları (Cumhuriyet Hükümetleri Dönemi),* TBMM Başkanlığı Yayınları, Ankara 2014.

Tanör, Bülent, *Osmanlı Türk Anayasal Gelişmeleri,* Yapı Kredi Yayınları, 2016.

Tarım, Osman, *27 Mayıs’tan 12 Mart’a Adalet Partisi ve Türkiye*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2013.

Tevetoğlu, *Faşist Yok Komünist Var*, Ankara 1963.

______, Fethi, ‘’Büyük Türkçü Atsız Kimdir?’’ *Yeni Orkun*, Ekim-Kasım, 1959. S.19.http:// www.nihal-atsiz.com/page/24.

Tonbuş, İhsan, *Politikada 42 Yıl*, İzgi Yayınları, Ankara.

Tunca Özgişi, *Türk Parlamento Tarihinde Çift Meclis, Cumhuriyet Senatosu Örneği*, (1960-1980)’’ (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkilap Tarihi Enstitüsü, 2011.

Tuncer, Erol, *1961 Seçimleri*, Tesav Yayınları, Ankara 2012.

Turizm ve Tanıtma Bakanlığı Kanunu, sayı : 11452,12.7.1963.

Türk, Sami, Hikmet, *Seçim, Seçim Sistemleri ve Anayasal Tercih*, http://www.anayasa.gov.tr/files/pdf/anayasa_yargisi/anyarg23/turk.pdf, (01.06.2018).

Ulus

Uslu, Nasuh, *Türk Dış Politikası Yol Ayrımında*, Anka Yayınları, İstanbul 2006.

Vatansever, Müge, ‘’Kıbrıs Sorununun Tarihi Gelişimi’’, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.12, Özel Sayı 2010,2012 https:// hukuk.deu.edu.tr/dosyalar/dergiler/dergimiz-12-ozel/3.../9-mugevatansever.pdf, (07.04.2017), s. 1487-1579.

Yalçın, E. Semih, 1944 Davası ve Alparslan Türkeş, http://www.ulkuocaklari.org.tr/page/3?s=1944++Davas%C4%B1+ve+Alparslan+T%C3%BCrke%C5%9F.

Yalçın, Ercan, ‘’Dr. Fethi Tevetoğlu ve İttihatçılık Algısı’’ , *Geçmişten Günümüze Samsun Canik ve Değerleri II Sempozyumu*, (edt.) Osman Köse, Samsun 2015.

Yavuz, Bülent ve Bülbül, Mahmut, ‘’Çift Meclis Sistemi ve Türkiye’’, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi,* C. XVI, Y. 2012, S.1. http://webftp.gazi.edu.tr/hukuk/dergi/16_1_7.pdf,16/10/2016.s.218 s. 217-260.

Yüce, Mehmet, "Altmışlı Yıllarda Spor", *Türkiye'nin 1960'lı yılları,* Mete Kaan Kaynar (der.), İletişim Yayınları, İstanbul, 2017, s. 1017-1054.

İnternet Siteleri

http://www.trtarsiv.com/izle/82145/1971-nihat-erim-hukumeti, (26.05.2018).

http://www.milliyet.com.tr/en-nitelikli-ama-en-etkisizhukumet/ilberortayli/pazar/yazardetay/20.03.2011/1366515/default.htm (22.05.2018)

http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_yanlis&view=yanlis&kelimez=358, (15.10.2016)

https://www.tbmm.gov.tr >yayın045, s. 303. (30.04.2016).

www.tdk.gov.tr/index.php?option=com , (10.05.2016).

http:// www.orkun.org.tr// asp/orkun/asp?Tip=Makale, (07.05.2016).

ÖZGEÇMİŞ

Saime KIRT AKTAY, 10 Ocak1983 tarihinde Eskişehir'de doğmuş olup ilk, orta ve lise öğrenimini Eskişehir'de görmüştür. Yükseköğrenimine 2001 yılında Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih bölümünde başlamıştır. 2002 tarihinde aynı fakültenin Türk Dili ve Edebiyatı bölümünde çift anadal öğrencisi olarak başladığı öğrenimini 2006 yılında tamamlamıştır. Aynı üniversitenin Sosyal Bilimler Fakültesi'nde başladığı Türk Dili ve Edebiyatı tezsiz yüksek lisans programını 2007 yılında tamamlamıştır. 2008 yılında Diyarbakır'da başladığı öğretmenlik mesleğini devam ettirmektedir.

E-mail : egem_2644@hotmail.com

